

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΑ'

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1948

ΑΡΙΘ. 79

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΥΛΙΣΤΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ

ΨΥΧΟΣΩΜΑΤΙΚΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΙΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Εὐχαρίστως ἀκολουθῶ πρόσκλησιν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, ὅπως ἐκθέσω ἐκ τῆς προσωπικῆς μου πείρας τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐξέλιξιν ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων ὡς παρηκολούθησα ταύτας ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῶν σπουδῶν μου πρὸ ἐξηκονταετίας ἀπὸ τῆς τότε εἰς τὴν Ἱατρικὴν κρατούσης μηχανιστικῆς-ὕλιστικῆς ἀντιλήψεως εἰς τὴν ἐνιαίαν ψυχσωματικὴν.

Περαιῶσας τὸ Γυμνάσιον ἡδυνάμην ἐνεκα οἰκογενειακῶν σχέσεων νὰ μεταβῶ εἰς Μόναχον τῆς Βαυαρίας τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1887 πρὸς σπουδὴν τῆς Ἱατρικῆς. Προηγμένη εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην πόλις, ὡς τὸ Μονάχον, παρουσίαζεν, ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν, ὅ,τι ἐγνώριζε καὶ ἀπέδειξε ἡ τότε ἐποχὴ. Ὁ ἠλεκτρισμὸς διὰ φωτισμὸν καὶ κίνησιν ἤτο εἰσέτι ἄγνωστος, οἱ δρόμοι χωρὶς τινα ἐπίστρωσιν. Χάρις εἰς τὸν καθηγητὴν Retenkoffer, τὸν ὀνομασθέντα Πατέρα τῆς ὑγιεινῆς, μόλις εἶχε τελειώσει ἡ ἐργασία παροχευέσεως καθαροῦ νεροῦ διὰ κλειστοῦ ὕδραγωγείου ἀπὸ τῶν Ἄλπεων καὶ οὕτω κατέπαυσεν ὁ τυφοειδῆς πυρετός, ὅστις ἕως τότε ἐμάστιζεν ἐνδημικῶς τὴν πόλιν. Ὑπόνομοι εὐρίσκοντο ὑπὸ κατασκευὴν καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ δρόμοι ἐν ἀναστατώσει.

Παρηκολούθησα κατ' ἀρχὰς γενικὰ μαθήματα, ἰδίως τὰ ἀνήκοντα εἰς τὰς φυσικὰς

ἐπιστήμας. Ὁ καθηγητὴς R. Hertwig τῆς Ζωολογίας ἐδίδασκε καὶ συγκριτικὴν ἀνατομίαν. Κατὰ τὸ μάθημα τοῦτο ἐπραγματεύετο καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ζώντων ὀργανισμῶν ἀπὸ τοῦ ἀπλουστάτου μονοκυτταρικοῦ μέχρι τοῦ ἀνωτέρου καὶ ἀνωτάτου τοῦ ἀνθρώπου. Μακρότατος ἐγένετο τότε λόγος περὶ τῆς Generatio Requinoca, δηλ. τῆς αὐτομάτου γενέσεως τῶν ζῴων. Ὁ καθηγητὴς ἀνέφερε τὰς θεωρίας καὶ τὰ πειράματα διὰ τῶν ὁποίων, ὡς ἐνομίζετο, ἀπεδεικνύετο ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθοῦν ζῶντα ὄντα αὐτομάτως ἀπὸ τὴν νεκρὰν ὕλην, ἀπὸ τὴν κόκκιν, τὸν ἀέρα, τὸ νερὸ κλπ. Καὶ τὸ συμπέρασμα τοῦ καθηγητοῦ ἦτο ὅτι ὑπερενικήθη ἡ θεωρία αὐτῆ, ὅτι δὲν ὑπάρχει αὐτόματος γένεσις. Ἄλλ' ἐθεώρει μ' ὄλον τοῦτο ἀναγκαῖον νὰ ἀναπτύξη διὰ μακρῶν τὰ ἐπιστημονικὰ νεώτερα δεδομένα, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων κατέπιπτεν ἡ θεωρία αὐτῆ. Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ἐξηκολούθει ὁ ἀγὼν, ὅτι πολλοὶ ἐπιστήμονες θὰ ἐπίστευαν ἴσως ἀκόμη εἰς τὴν αὐτόματον γένεσιν τῶν ζῴων, τὴν ὁποίαν ἤδη 20 ἔτη πρότερον εἶχεν ἀποδείξει ὁ Pasteur ὡς ἀνυπόστατον.

Καὶ τί ἐσημναίε ἡ ἀποδοχὴ μᾶς τοιαύτης θεωρίας; Νεαρὸς ἐγὼ καὶ μὴ γνωρίζων τὰς διαμαχομένας ἐπιστημονικὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μόλις ἀφήσας τὴν

πατρικὴν ἐστὶν ὄπου κατὰ Κυριακὴν τὰ παιδιὰ θὰ ἐσυνοδεύαμεν τὸν πατέρα μας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρακολουθήσω τὴν σκέψιν, νὰ φθάσω εἰς συμπεράσματα ἐκ τῆς ἀποδοχῆς τῆς θεωρίας τῆς αὐτομάτου γενέσεως. Καὶ ποῖον θὰ ἦτο τὸ συμπέρασμα; "Ὅτι ἐκ τῆς ἀνοργάνου οὐσίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνουσι αὐτομάτως ζῶντα ὄντα χωρὶς τὴν ἐπενέργειαν ὑπερτέρας τινὸς δημιουργικῆς δυνάμεως! Καὶ ἡ ἐπιστήμη ἡσυχάζετο τότε ἀκόμη μὲ τὸ θέμα τοῦτο.

Ἐπεκράτει ἀκόμη ἡ θεωρία τοῦ Darwin τῆς αὐτομάτου ἐξελιξέως τῶν ὄντων κατὰ γένος καὶ εἶδος, ἀπὸ τοῦ κατωτάτου ζώου ἢ φυτοῦ μέχρι τοῦ τελειοτέρου καὶ τελειοτάτου. Καὶ οὕτω καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἐμφάνισις καθίστατο ἐπιστημονικῶς παραδεκτὴ ἄνευ θείας βουλήσεως, ἄνευ ἀκατάληπτου ἐνεργείας!

Ἡ Χημεία εἶχε προοδεύσει εἰς βαθμὸν ὥστε ὀργανικαὶ οὐσίαι, αἵτινες προήρχοντο ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τῆς ζωῆς ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, κατασκευάζοντο ἤδη εἰς τὸ ἐργαστήριον ἀπὸ ἀνοργάνους οὐσίας. «Ὅτε ὁ χημικὸς καθηγητὴς Wöhler εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Göttingen ἐν Γερμανίᾳ τὸ 1828 κατώρθωσε νὰ παραγάγῃ συνθετικῶς τὴν οὐρίαν, ἥτις οὐσίαν ἦτις ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ προέκυπτεν ἀπὸ αὐτῆν τὴν λειτουργίαν τῶν ὀργάνων ἐν τῇ ζωῇ, ἐθεωρήθη τοῦτο ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ὡς κοσμοϊστορικὸν γεγονός, τὸ ὅποιον κατέρριπτε πάντα φραγμὸν μεταξὺ ὀργανικῆς καὶ ἀνοργάνου φύσεως καὶ ἐπεσφράγιζε τὴν ἀντίληψιν, ὅτι τὸ ἐργαστήριον θὰ ἠδύνατο σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀναπαραγάγῃ πᾶσαν εἰς τὴν ζωὴν ἀναγομένην λειτουργίαν, ὅτι πᾶσα ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς θὰ ἠδύνατο σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἐξηγηθῇ διὰ φυσικοχημικῶν μεθόδων ἐρεύνης παραγνωρίζομένου παντὸς ἐτέρου παράγοντος, ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῶν λεγομένων θετικῶν ἐρευνητικῶν μεθόδων θὰ ἠδύνατο νὰ διεισδύσῃ εἰς αὐτὸ τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς». Καὶ ἔλεγον τὸ 1944 εἰς ὀμίλιαν μου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν (*) ὅτι «ἡ μονομερὴς αὕτη προ-

σῆλωσις εἰς τὴν θετικὴν ἐπίγνωσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ προεκάλεσε τὴν λαθασμένην ἀντίληψιν, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ κατανοηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει κανόνων καὶ ἀξιοιωμάτων, ὡς ταῦτα προέκυπτον ἐκ τῆς ἐξερευνήσεως τῆς ἀνοργάνου φύσεως ἄνευ συμμετοχῆς ἐτέρων ἐπιδράσεων ἀσυλλήπτου προελεύσεως. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἀντελαμβάνετο πᾶσαν συμμετοχὴν τῆς ψυχῆς εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς ὡς ἐξωτῶν φυσικῶν κανόνων εὐρισκαμένην καὶ ἐπομένως ἀνύπαρκτον καὶ ἀναξίαν προσοχῆς. Τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἐθεωροῦντο παρεμπίπτουσα ἐμφάνισις ὅλως ὑποκειμενικῆς ἀντιλήψεως. Καὶ αὕτη ἀκόμη ἡ σκέψις ἐθεωρήθη ὑπὸ τινῶν ὡς ἀπόδοσις τῆς φυσικῆς λειτουργίας τοῦ ἐγκεφάλου, οὐχὶ διάφορος ἀπὸ τὴν ἐκκρίσιν ἐτέρων ὀργάνων, ὅπως ἔλεγε ὁ φυσιολόγος F. Lange λ. χ. ἀπὸ τὴν ἐκκρίσιν τῶν οὐρῶν διὰ τῶν νεφρῶν».

Αἱ ἀληθῆς ἀξιοθαύμαστοι πρόοδοι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος παρέσυρον οὕτω εἰς τόσον παραλόγους κατευθύνσεις. Ὁ ὑπέρμετρος ἐνθουσιασμὸς ὡς ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων τῆς ἐπιστήμης ἐσυσκότιζε τὴν σκέψιν καὶ ὄθει τὸν μικρὸν ἀνθρώπινον νοῦν εἰς τὸ νὰ πιστεύσῃ ὅτι οὗτος, τὸ ἐλάχιστον δημιουργήμα, θὰ ἠδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν Δημιουργόν!

Ὅπως ὁ καθηγητὴς μου τῆς Ζωολογίας οὕτω καὶ οἱ λοιποὶ καθηγηταὶ εἶχον ἤδη ἐγκαταλείψει τὰς ὑπερφιάλους υλιστικὰς ἀντιλήψεις, ἀλλ' ἡ σκέψις τῶν ἐπηρεάζετο ἀκόμη ἀπὸ τὴν ὑπερνηκηθεῖσαν, ἀλλ' εἰσέτι ὑποσυνειδήτως ἐπανεργουσαν ἀντίληψιν τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς κόσμου ἄνευ Δημιουργοῦ. Ἡ ἐπιστήμη εἶχεν ὑπερβῆ τὰ σκότη τῆς υλιστικῆς ἀντιλήψεως καὶ ἐδάδιζε πρὸς τὸ φῶς ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο ἀκόμη ν' ἀπεισῇ τὸ πλῆρες φῶς. Ἐθαμβοῦτο ὑπὸ τούτου καὶ παρέβαιεν οὕτως εἰπεῖν μεταξὺ σκότους καὶ φωτός!

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Μικροσκοπίου ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ Leeuwenhoek (1632-

ρουλίνου Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνες παράγων. Ἀθῆναι 1948.

(*) Περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἐργασίαν: Μ. Γ'.

1723), κατά τον 18ον αιώνα, επηκολούθησε κατά τον 19ον αιώνα ή μεγάλη εποχή του Pasteur (1867-70), του Lister (1869-70), του Robert Koch (1878-1885) ή εποχή της ανακαλύψεως των μικροβίων, της αντισηψίας, κατόπιν της άσηψίας, ήτις τοσοῦτον προήγαγε την χειρουργικήν. Κατά την εποχίαν των σπουδῶν μου εκυριάρχει ή μικροβιολογία. Ἀπό ημέρας εις ήμέραν ανεκαλύπτοντο νέα είδη μικροβίων, ως αίτια εκάστοτε άλλης νόσου. Καί νομιζέτο ότι ήρκει τό μικρόβιον διά νά προκαλέσῃ τήν νόσον. Ἡ νόσος ήτο άπλή δηλητηρίασις εκ των τοξινῶν των μικροβίων, ως άλλαι μή μικροβιακαί νόσοι προέκυπτον εκ άλλων τοξικῶν επιδράσεων ή φυσικοχημικῶν ἀνωμαλιῶν εν τῷ οργανισμῷ ως ή δηλητηρίασις διά τροφῶν κλπ. Καί ανεζητεῖτο τό φάρμακον τό δυνάμενον νά εξουδετερώσῃ τάς τοξίνας ὅπως τό αντίδοτον δι' άλλας δηλητηριώδεις οὐσίας. Ἡ νόσος θεωρεῖτο ως φυσικοχημική διαταραχή, ή ίασις έπρεπε νά εἶναι φυσικοχημική ἀποκατάστασις, δηλ. μία επιτυχής χημική αντίδρασις. Οὐδέν ἔτερον παρενέπιπτεν, άλλος παράγων δέν ὑπῆρχεν. Ὁ Ehrlich καθιγάλλωσεν ὅλην αὐτότην ζωήν αναζητῶν τό ἀντισηπτικόν φάρμακον πρὸς εξουδετέρωσιν παντός μικροβίου τήν Desinfectio magna, πρὸς ἴασιν θεν πάσης νόσου!

Ἡ φυσικοχημική νόσος περιωρίζετο, ως τότε ακόμη επιστεύετο, εις τό ὄργανον τό ὅποσον ὑπό ταύτης προσεδάλλετο καί είχε σημασίαν τοπικήν. Μόνον ἐάν τό ὄργανον, ως ή καρδιά, ὁ εγκέφαλος, ήτο ἀπαραίτητου χρησιμότητος, ή διαταραχή, ή ἀναστολή τῆς λειτουργίας τούτου, θά ἐπέδρα επί τοῦ ὅλου οργανισμοῦ, άλλως ή επίδρασις τῆς νόσου ἀφεώρα μόνον τό ὄργανον. Οὕτω τό κάταγμα ἀφεώρα μόνον τό παθόν ὄστυον, ή φλεγμονή μόνον τό φλεγμαίνον ἄκρον ή ὄργανον, ή ἐγκατάστασις τοῦ μικροοργανισμοῦ ἀφεώρα μόνον τό προσβληθέν ὄργανον, τόν πνεύμονα, τό έντερον κλπ. Ἐπομένως καί ή θεραπεία ἀπέδλεπεν εις τήν ἀποκατάστασιν τοῦ παθόντος ὄργάνου, στήριζομένη εις φυσικοχημικά ἀντίδοτα, οὐδαμῶς ὅμως λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τό σύνολον τοῦ οργανισμοῦ. Οὕτω εκυριάρχει ή

μηχανιστική αντίληψις εις τήν Ἱατρικήν.

Ὅταν ήλθον εις τά κλινικά μαθήματα ήκουσα τάς παραδόσεις τοῦ διασήμου παθολόγου καθηγητοῦ Ziemssen. Πόσον ωραῖαι ήσαν αὐται, πόσον βαθέως επιστημονικά, σαφεῖς, φαεινά, εὐχάριστοι. Ἡ ἀναζήτησις των συμπτωμάτων, ή ἀποκάλυψις τῆς παθογενείας, ή ἀναγνώρισις τῆς αιτιολογίας... καί τό ὄρατον μάθημα ἐτελείωνε! Καί ή θεραπεία; Ὁ καθηγητής περιωρίζετο τό πολὺ εις ὑπόδειξιν τινῶν φαρμάκων πρὸς καταπολέμησιν τοῦ συμπτώματος. Ὁ Ziemssen ἀληθῆς επιστήμων ἀναζητῶν εἰλικρινῶς τήν ἀλήθειαν δέν είχε τίποτε άλλο πρὸς θεραπείαν τῆς νόσου νά μάς μεταδώσῃ, περιωρίζετο εις ὅτι ἀφεώρα τό σύμπτωμα. Ἡ εποχή ἐκαίην ἐγνώριζε τό νοσοῦν ὄργανον, δέν ἐγνώριζε σύνολον νοσοῦντος οργανισμοῦ. Ἀνθρώπινος οργανισμός δέν ὑπῆρχε, ὑπῆρχε σύμπλεγμα ὀργάνων, ἕκαστον των ὁποίων πάσχον ἐλαμβάνετο μόνον αὐτό ὑπ' ὄψιν. Ἡ θεραπεία ήτο συμπτωματική.

Ἡ ἀρνητική αὐτή στάσις τοῦ ἱατροῦ ἀπέναντι τοῦ νοσοῦντος συνόλου, ήδη τότε διήγειρεν ἀπορίαν καί πολλαχῶς προεκάλει ἀπογοήτευσιν μεταξύ τῶν σπουδάζόντων καί συχνά ἐξεφράζομεν εἰς κατά μέρος συζητήσεις καί τινα δυσφορίαν διά τούτο. Καθότι, παρ' ὅλον τό ἐξάίρετον κλινικόν μάθημα, τό κεφάλαιον περί θεραπείας δέν μάς ικανοποιεῖ.

Μετά τό τέλος των πανεπιστημιακῶν μου σπουδῶν εν Μονάχῳ παρηκολούθησα τόν χειμῶνα τοῦ 1892-93 συμπληρωματικά μαθήματα εν Βερολίνῳ πλησίον εις τοὺς μεγάλους τότε Κλινικούς Gerhard, Leyden, Senator κ. ἄ. Ἀλλά καί τούτων τά μαθήματα ως πρὸς τήν θεραπείαν δέν ήσαν δι' ἄφορα ἀπό τά μαθήματα τοῦ Ziemssen εν Μονάχῳ. Ὁ κλινικός εὐρίσκατο προφανῶς εις τήν αὐτήν ἀμηχανίαν προκειμένου περί τῆς θεραπείας. Ἡ ύλιστική αντίληψις ἀναφορικῶς εις τό αίτιον τῆς νόσου, τοῦ περιουρισμοῦ ταύτης εις τό ὄργανον, ἀγνωστομένου τοῦ ἐνιαίου τοῦ οργανισμοῦ, καθίστα στείραν πᾶσαν σκέψιν, ήτις θά ἀπέδλεπεν εις τήν θεραπείαν ἐνός ἐνιαίου συνόλου.

Ἐν τούτοις εν Γερμανίᾳ ὅπου ἐξηκολού-

θουν μετὰ τὰς ἐξετάσεις ἐκπαιδευόμενος, ὡς βοηθός, ἐπιμελητής, ὑφηγητής κατὰ τὸ τέλος τοῦ λήξαντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἔδλεπα μὲ κατάπληξιν πῶς ἐπεκράτουν καὶ ἐπεδάλλοντο εἰς τὸ κοινὸν ἐμπειρικοὶ θεραπευταί. Τίνες τούτων ἔχαιρον εὐρείας ἀναγνωρίσεως καὶ δὲν ἔλειπαν οἱ θεωρούμενοι ὡς αὐτόχρημα θαυματουργοί.

Ἐν Βαυαρίᾳ ἀνεφάνη ὁ καθολικὸς ἱερεὺς Kneip, ἐφημέριος εἰς ἓνα μικρὸ χωριό, ὅστις ἐφήρμοξε τὴν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένην φυσικὴν θεραπείαν (Naturheilkunde). Οὗτος ἐζήτηε νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ἄνθρωπον πλησίον εἰς τὴν φύσιν διὰ προσοικειώσεως πρὸς αὐτὴν διὰ ψυχρῶν λουτρῶν, ἀεροθεραπείας κλπ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπέκτησεν ὁ ἀπλοῦχος ἱερεὺς μεγάλην φήμην, κόσμος ἀπειρος προσέτρεχεν εἰς αὐτόν. Τὸ μικρὸ χωριὸν Wörrishofen ἐγένευσεν σὺν τῷ χρόνῳ ἀπὸ ξενοδοχεῖα ἀπλὰ καὶ πολυτελείας. Βραδύτερον συνεπλήρωσεν ὁ ἱερεὺς τὴν θεραπείαν τοῦ δίδω ὠρισμένας κατευθύνσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν ἀπλοποίησιν τῆς διαίτης. Πάντοτε ὅμως ἐθεράπευε χωρὶς φάρμακα. Καὶ θὰ εἶχεν ἀποτελέσματα διὰ νὰ ἔχη τοιαύτην συρροὴν κόσμου! Τὸ χωριὸν ἔγινε λουτρόπολις, προσῆλθον βραδύτερον ἱατροὶ ἐπιστήμονες καὶ συνεργάζοντο μετ' αὐτοῦ κατὰ τὸ σύστημά του.

Ἄλλος τοιοῦτος ἔδρα ἐν Ἑλβετίᾳ, πλησίον τῆς Zurίχης, ὁ Rieck, ὅστις ἐδάσιζεν τὸ θεραπευτικὸν αὐτοῦ σύστημα εἰς λουτροθεραπείαν, ἀεροθεραπείαν, καὶ ἰδίως ἡλιοθεραπείαν κλπ. ὡς καὶ διαιτητικὴν, ἀλλ' ἄνευ φαρμάκων. Ἀναφέρω ἀρχαιότερον τοιοῦτον τὸν αὐστριακὸν Priesnitz τοῦ ὁποίου τὰ ὑγρά ἐπιθέματα ἐφαρμόζει ἕως σήμερον ἡ ἱατρικὴ ἐπιτυχῶς.

Διάσημος ἔγινε τότε καὶ ὁ ἐμπειρικός Lahmann ὅστις ἴδρυσεν ἴδιον θεραπευτήριον πλησίον τῆς Δρέσδης, ὅπου ἐπίσης ἐφημιόζετο διαιτητικὴ καὶ φυσικὴ θεραπεία. Τὸ θεραπευτήριον τοῦτο παρελήφθη μετὰ πολλὰ ἔτη ἐπιτυχῶς δράσεως, ἀπὸ ἐπιστήμονας ἱατροῦς, τὸν υἱὸν τοῦ Lahmann κ.ἄ. οἵτινες ἐξηκολούθησαν ἐφαρμιόζοντες τὰς ἀρχὰς τοῦ πατρὸς Lahmann. Ἐκεῖ ἀνεπτύχθη τὸ περιώνυμον θεραπευτήριον ἢ

«Λευκὴ ἔλαφος» (Zum weissen Hirsch) παγκοσμίου πλέον φήμης, ὅπερ ἀπετέλεσε τὴν ἀπαρχὴν ἰδίας ἐπιστημονικῆς κατευθύνσεως, ὡς αὕτη βραδύτερον ἀνεπτύχθη καὶ ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν ἐν Δρέσδῃ Κλινικὴν τοῦ διασχήμου Καθηγητοῦ L. R. Grote.

Οἱ ἄνω ἀναφερόμενοι ἐμπειρικοὶ ἦσαν εἰλικρινεῖς θεραπευταί, κινούμενοι ἀπὸ τὸν πόθον νὰ βοηθήσουν τὸν ἄνθρωπον, νὰ φέρουν αὐτὸν πάλιν πλησίον εἰς τὴν φύσιν καὶ διὰ τοῦτο εἶχον τοιαύτην ἐπιτυχίαν. Ἀπὸ τὰς προσπαθείας ταύτας προέκυψεν ἡ ἐπίδοσις εἰς τὸν ἀθλητισμὸν ὅστις βραδύτερον τοσαύτην ἀπέκτησε σημασίαν.

Ἄλλὰ καὶ ἀπατεῶνες ἐμπειρικοὶ ἔδρων τότε ἐπιτυχῶς. Εἰς τὴν Σαξωνίαν εἰς τοιοῦτος ἐθεράπευε διὰ μαγνητισμοῦ καὶ ἡλεκτριζοῦ καὶ λέγεται ὅτι ἔφθασε νὰ ἔχη ἕως 3.000 ἐπισκέπτας ἡμερησίως. Παρὰ τὸ Ἄμβουργον ἔδρα ἀγροῖκος ποιμὴν ὁ Schäfer Ast, εἰς τὸν ὁποῖον μόνον ὀλίγοι τρίχες ἀπὸ τὰ μαλλιά τοῦ πάσχοντος ἀπεστέλλοντο καὶ μακρόθεν ἀπὸ αὐτὰς ἠδύνατο οὗτος νὰ καθορίσῃ διάγνωσιν καὶ θεραπείαν τοῦ πάσχοντος. Τοσοῦτον εἶχε χάσει τὴν ἐμπιστοσύνην ἡ κλασικὴ ἱατρικὴ.

Κατὰ τὴν αὕτη ἐποχὴν ἀνεπτύχθη καὶ ἡ λεγομένη ὁμοιοπαθητικὴ μέθοδος θεραπείας κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἱατρὸς ἐχρησιμοποιοῖ ἐλάχιστα μόρια φαρμάκου τὸ 1) 100 ἢ 1) 1000 τῆς ἐπιστημονικῶς καθωρισμένης δόσεως. Καὶ οὗτοι ἐφήρμοζον συγχρόνως φυσικὴν θεραπείαν καὶ ἐδίδασκον τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν φύσιν, ζωὴν φυσικὴν, κατάλληλον ἀπλὴν διαίταν, μέχρις ἐπιμόνου νηστείας ἐνίοτε.

Ἄπαντα ταῦτα τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζομεν σήμερον ὡς σπουδαῖα βοηθητικὰ μέσα, ἢ ἐπίσημος ἱατρικὴ εἶχε ἕως τότε παραμελήσει, ζητοῦσα «τὸ φάρμακον», τὸ ἀντίδοτον δι' ἐκάστην νόσον, ἀγνοοῦσα ὅμως τὸ σύνολον τοῦ ὄργανισμοῦ. Καὶ ἐν ἄλλο, τὸ σπουδαιότερον ἀκόμη, ἅπαντες οἱ ἐμπειρικοὶ οὗτοι, ὅπως ὑποσυνειδήτως ἀπετείνοντο εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πάσχοντος, ἐπλησίαζον τοῦτον ψυχικῶς καὶ ἐπέδρων ψυχικῶς ἐπ' αὐτοῦ, ἤσκουν ἀληθῆ ψυχοθεραπείαν. Καὶ εἰς τοῦτο ἐστηρίζετο ἡ ἀφάνταστος αὐ-

τῶν ἐπιτυχία. Ἐνῶ ἡ ἐπίσημος ἰατρικὴ δι-
επομένη εἰσέτι ἀπὸ τὴν ὕλιστικὴν ἀντίλη-
ψιν τῆς νόσου καὶ ἀναζητοῦσα ἐπὶ τῆς βά-
σεως ταύτης τὴν θεραπείαν, παραδίδου-
σα ὅμως τὸν νοσοῦντα ὄργανισμὸν ὡς τι τὸ
σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἐνιαῖον καὶ ἀδια-
χώριστον, ἔχανε πᾶσαν συνάφειαν πρὸς τὸν
πάσχοντα ἄνθρωπον.

Καὶ ἔλεγον εἰς τὴν ὁμίλιαν μου εἰς τὴν
Ἀκαδημίαν. «Ὁ πάσχων ὑποσυνειδήτως
τοῦτο διαισθανόμενος ἀντέδρα διὰ δυσπι-
στίας πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ παρεδίδετο
εὐχερῶς εἰς τὸν ἐμπειρισμὸν. Ὁ ἐμπειρι-
κὸς χρησιμοποιοῦν τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ
ἐπιβολήν, δι' ὑποβολῆς καὶ τοῦ περιβάλλον-
τος αὐτὸν μυστικισμοῦ, ἐπέδρα ψυχικῶς ἐ-
πὶ τοῦ πάσχοντος καὶ οὕτως εὐνοϊκῶς ἐπὶ
τῆς νόσου, ἰδίως ἐπὶ παθήσεων αἰτίνες ἔ-
χουν ψυχικὴν τὴν ἀφετηρίαν. Εὐτυχῶς ὁ
ἐν τῇ πράξει ἰατρός, ὁ ἀληθὴς θεράπων,
ὁ ἐξ ἐνστικτοῦ παρακολουθῶν τὰς Ἱππο-
κρατεῖους ἀρχὰς τοῦ ἀδιασπάστου σώματος
καὶ ψυχῆς, δι' ἀπλῶν καὶ πολλαχῶς κατὰ
τὴν κρατοῦσαν ἀντίληψιν μὴ ἐπιστημονικῶν
μέσων, ἐπετύγχανεν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὴν
ἱκανοποίησιν τῶν ἀδήλων ἀπαιτήσεων τοῦ
πάσχοντος, ἐνῶ ὁ κλινικός, ἄριστος μὲν γνώ-
στης καὶ διαγνώστης τῆς νόσου, προσηλω-
μένως ὅμως ὡς πρὸς τὴν θεραπείαν εἰς τὰς
κρατούσας ἀντιλήψεις κατείχετο ὑπὸ πλή-
ρους ἀπαισιοδοξίας. Οὕτω προέκυπτεν ἀν-
τίθεσις μεταξὺ ἐπιστημονικῆς καὶ πρακτι-
κῆς ἰατρικῆς, ἐξ οὗ ἡ κατὰ τὰ τέλη τοῦ
λήξαντος αἰῶνος παρατηρηθεῖσα κρίσις εἰς
τὴν ἰατρικὴν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τῆς παρουσίας ἑ-
κατονταετηρίδος προέχοντες ἰατροὶ (Liesck,
Kreike, Bier, Braun κ.ἄ.) ἐπιμόνως κα-
τήγγελλον τὴν ἀρνητικὴν ταύτην στάσιν
τῆς κλινικῆς, ὑποδεικνύοντες τὴν ἀνάγκην
ἐπιστροφῆς εἰς τὴν φύσιν, ἀναγνωρίζοντες
συγχρόνως τὴν ὑψίστην σημασίαν τοῦ ψυ-
χικοῦ παράγοντος διὰ τὴν ἐκδήλωσιν, τὴν
πορείαν καὶ τὴν θεραπείαν τῆς νόσου.

Μόνον ἡ Χειρουργικὴ ἐπετέλεσεν ὑπὸ
τὴν μονομερῆ καὶ περιωρισμένην ταύτην
ἀντίληψιν ἀφαντάστους προόδους, ἐκ τῶν
ὁποίων προέκυπτον εὐρυτάτης φύσεως ἐπι-
γνώσεις, αἰτίνες μεγάλως προήγαγον τὴν

καθόλου ἐπιστήμην. Πρὸς τοῦτο συνέβαλον
βεβαίως καὶ ἕτερα αἰτία ὡς ἡ χρησιμοπο-
ήσις τῶν ἀναισθητικῶν μεθόδων, ἡ τελειο-
ποίησις τῆς προληπτικῆς αἰμοστασίας, ἡ
εἰσαγωγή τῆς ἀντισηψίας καὶ ἀσηψίας, ἀλ-
λὰ καὶ ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ νόσος ἐντοπιζε-
ται εἰς τὸ νοσοῦν ὄργανον, παρείχε τὸ θάρ-
ρος ἵνα ἐκτελεσθῶσι παράτολμοι ἐπεμβά-
σεις, διότι δὲν συνεσκοτιζέτο ἡ σκέψις ἀ-
πὸ τὰς σοβαρωτάτας ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ ὅ-
λου ὄργανισμοῦ, αἱ ὁποῖαι προήρχοντο ἀ-
πὸ αὐτὴν ταύτην τὴν νόσον, ἀπὸ τὸ χρη-
σιμοποιοῦμενον ἀναισθητικὸν ἀλλὰ καὶ ἀ-
πὸ τὴν ἐπέμβασιν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, διό-
τι καὶ αὐτὴ προκαλεῖ διαταραχὴν τῶν ὄργα-
νικῶν λειτουργιῶν ἀλλὰ καὶ ἐμμέσως ἐπι-
δρα διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ ψυχικοῦ παρά-
γοντος».

Ὅτε τὸ 1893 ὑπηρέτησα ὡς βοηθὸς εἰς
τὴν παθολογικὴν κλινικὴν τοῦ Νοσοκομεί-
ου St. Hedwig ἐν Βερολίῳ, ἣτις περιε-
λάμβανε τότε ἄνω τῶν 300 κλινῶν, ὑπὸ
τὸν Διευθυντὴν Dr Kölln, ἀντελήφθη διὰ
πρώτην φοράν καὶ ἐδιδάχθη παρὰ τὸ πλευ-
ρὸν τοῦ ἐξαίρετου τούτου, εἰς προκεχωρη-
μένην ἡλικίαν διατελοῦντος «πρακτικοῦ ἰ-
ατροῦ», τὴν προέχουσαν σημασίαν τῆς φυ-
σικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ψυχικῆς ἐπιβολῆς,
ὡς θεραπευτικῶν παράγοντος καὶ τὴν δευ-
τερεύουσαν ἢ μόνον συμπτωματικὴν ἀξίαν
τοῦ φαρμάκου! Ὁ Διευθυντὴς ἰατρός δὲν
ἀνῆκεν εἰς τοὺς τότε ὀνομαστοὺς ὡς «προ-
έχοντας ἐπιστήμονας» ἀλλ' ἦτο ὁ λελογι-
σμένος καὶ πεπειραμένος «θεραπευτής», ὅ-
τις ἤντλει τὰς θεραπευτικὰς αὐτοῦ ἐνδεί-
ξεις ἀπὸ τὴν παρὰ τὴν κλινικὴν τοῦ ἀσθενοῦς
κτηθεῖσαν πείραν. Ἀπετέλει δὲ τοῦτο ὅ,τι
τότε, παρὰ τὴν λαμπρὰν θεωρητικὴν ἐκ-
παίδευσιν, ἣτις μᾶς παρείχετο, ἑστερούμε-
θα.

Εἰς τὸ αὐτὸ Νοσοκομεῖον ὑπηρέτησα ἐν
συνεχείᾳ ἐπὶ τετραετίαν (1892-96) ὡς βο-
ηθὸς καὶ ἐπιμελητῆς τῆς χειρουργικῆς κλιν-
ικῆς ὑπὸ τὸν καθηγητὴν Rotter, καὶ ἡ-
δυνήθην νὰ παρακολουθῆσω καὶ κατανοή-
σω καλῶτερον ὅποιαν εὐμενῆ ψυχικὴν ἐπί-
δρασιν εἶχεν ὁ ἰατρός καὶ τὸ περιβάλλον
ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς, τὸν ὁποῖον περιεποιούοντο
μετὰ θρησκευτικῆς ἀφοσιώσεως ὑπηρετοῦ-

σαι, καθολικὸν τάγματος Ἀδελφαὶ Νοσοκόμοι. Ὅμοιαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς ἐξήσκει καὶ ὁ ἐπὶ ἐξαετῶν διδάσκαλός μου H. Helferich ἐν Greifswald καὶ Kiel (1896-1902) διὰ τῆς προσωπικότητός του καὶ τῆς παραδειγματικῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν πάσχοντα ἀφοσιώσεως. Ὑποσυνειδήτως διηρθανόμην τότε τὰς ἐπιδράσεις ταύτας, χωρὶς νὰ ἔχω πλήρη τῆς σημασίας αὐτῶν ἀντίληψιν, ἀλλ' ἢ τοιαύτη ἐκ τοῦ παραδείγματος προκύψασα ὑπόδειξις μὲ καθωδήγησε καθ' ὅλην τὴν μετέπειτα Ιατρικὴν μου δρᾶσιν.

*

Ἀπὸ τὰς τελευταίας δεκαετίας τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν ἐπικρατοῦσαι ὑγιέστεραι ἀντιλήψεις εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐν γένει. Εἰς τὴν Ιατρικὴν ἢ μηχανιστικὴ ἀντίληψις εἰς τὴν αἰτιολογίαν καὶ θεραπείαν τῶν νόσων ὑπεχώρει ὁλονὲν περισσότερον ἀπέναντι τῶν ὁλονὲν ἐδραϊσμένων καὶ ἐπεκτεινομένων βιολογικῶν ἐπιγνώσεων. Ἡ ὑπερφίαλος ὕλιστικὴ αἰσιοδοξία ὑπέκυπτεν εἰς θετικωτέραν στροφὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ ἔλεγον εἰς τὴν προαναφερομένην ὁμιλίαν μου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ὅτι ἡ ἐπιστήμη εὗρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι, τόσον εἰς τὸν ὑγιᾶσσαν καὶ εἰς τὸν πάσχοντα ὄργανισμὸν ἐνυπάρχουν λειτουργίαι, αἵτινες ὑπακούουν εἰς ἄλλους κανόνας ἢ τοὺς παραδεδομένους ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θετικῆς μεθόδου ἐρεῦνης, ὅτι πρὸς ἐξερεύνησιν καὶ κατανόησιν τούτων ἔπρεπε νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν παράγοντες, οἵτινες δὲν ὑπόκεινται εἰς τὰ ἀξιώματα τῆς φυσικῆς καὶ χημείας, ἀλλὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν, ἀπὸ παράγοντας ἀσυλλήπτου προελεύσεως, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξαρτᾶται πᾶσα λειτουργία τῶν ὀργάνων, ἢ ὁποία καὶ αὕτη συγκαλύπτεται ἀπὸ τὸ μυστήριον τὸ ὁποῖον συγκαλύπτει ἐν γένει τὴν ζωὴν.

Ὅσον δὲ περισσότερον ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐμβαθύνει εἰς τὸ ὑπέρατον τοῦτο μυστήριον, τόσον περισσότερον ἀναγνωρίζει τὴν ἀδιάσπαστον συνοχὴν τοῦ σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ παράγοντος-τὸ ἐνιαῖον τοῦ ζῶντος ὄργανισμοῦ! Ὁ ζῶν ὄργανισμὸς δὲν

ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄθροισμα ὀργάνων καὶ συστημάτων, τὰ ὁποία σαφῶς νὰ διαχωρίζωνται ἀπ' ἀλλήλων ἀνατομικῶς καὶ λειτουργικῶς, ἀλλὰ ἕκαστον ὄργανον ἐνῶ συμπεριλαμβάνεται εἰς τὸ σύνολον τοῦ ὄργανισμοῦ, ἐξαρτᾶται κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ λειτουργίας ἀπὸ τὸ σύνολον καὶ εἶναι μετὰ τοῦ συνόλου ὁ φορεὺς τῆς ζωῆς! Ὅπως δὲ τὸ ὄργανον διὰ τῆς εὐρύθμιου αὐτοῦ λειτουργίας ἐπιδρᾷ εὐνοικῶς ἐπὶ τοῦ συνόλου καὶ συντελεῖ πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς, διὰ τῆς πλημμελοῦς δὲ αὐτοῦ λειτουργίας θὰ ἐπιδράσῃ δυσμενῶς ἐπὶ τῆς ζωῆς ἢ καὶ δυνατόν νὰ ἀναστειλῇ ταύτην, οὕτω ἐξαρτᾶται καὶ τὸ ὄργανον κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς λειτουργίας του, ἀπὸ τὴν συλλειτουργίαν ὅλων τῶν ὀργάνων, ὡς τμήμα ἐνὸς ἀδιασπᾶστου ἐνιαίου ὄργανισμοῦ!

Διὰ τῆς λειτουργίας τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος (Κ.Ν.Σ.), τοῦ φυτικοῦ νευρικοῦ συστήματος (Φ.Ν.Σ.), τοῦ κυκλοφορικοῦ, τῆς περιπλόκου λειτουργίας τοῦ συστήματος τῶν ὀργάνων ἔσω ἐκκρίσεως καὶ τῶν ὁρμονῶν, τὰς ὁποίας ταῦτα παράγουσι, ὡς καὶ ἄλλων χημικῶν οὐσιῶν, αἵτινες προέρχονται ἀπὸ τὰς τροφάς, ὡς εἶναι αἱ βιταμῖναι κ.ἄ. προκύπτουσιν ἐπιδράσεις αἵτινες μέσον τῶν παραγόντων τούτων ἀλληλοεπιηρεάζονται καὶ ἀλληλοεξαρτῶνται εἰς βαθμὸν, ὥστε ὅσον καὶ ἂν ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἐμβαθύνει καὶ προσπαθεῖ νὰ διευκρινήσῃ ταύτας, παραμένουσι αὐταὶ δυσκατάληπτοι, ὡς ἐξαρτώμενοι ἀπὸ ἀδήλους καὶ ἀνυπολογίστους ψυχικὰς ἐπιδράσεις.

Εἰς τὴν τόσον περίπλοκον ταύτην ἀλληλεπίδρασιν λειτουργιῶν πρὸς ἐνιαῖον ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς προστίθενται καὶ ἕτεροι παράγοντες προκύπτοντες ἐκ τῆς κληρονομικότητος καὶ ἐξ ἐπιδράσεων ἐκ τοῦ περιβάλλοντος κόσμου. Κληρονομικότης δὲ καὶ περιβάλλον ἐπενεργοῦσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς, ἀπὸ τῆς ἐμβρυϊκῆς ζωῆς, μὲ τὴν πρώτην κατάθεσιν τῶν ὀργάνων, τῶν ὁποίων ἐπιηρεάζουσι καὶ ἀποδίδουσιν οὕτω εἰς ἕκαστον ὄργανον τὴν μορφολογικὴν καὶ λειτουργικὴν αὐτοῦ ὄντοτητα, ἢ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἰδιοσυστασίαν τοῦ ὄργανου καὶ τοῦ ὅλου ὄργανισμοῦ.

«Ὅσον δὲ πλέον περίπλοκοι εἶναι αἱ λει-

τουργία αὐται, τὸσον βαθύτερον διεγείρουσι τὸν θαυμασμόν καὶ προκαλοῦσιν ὑπέροχον αἰσθητικὴν θρησκευτικὴν προσηλώσεως πρὸς τὸ ὑπέρτατον Πνεῦμα, τὸ ὅποιον ἐπλάσε τὸ σῶμα καὶ ἐναφύσησεν εἰς αὐτὸ τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς, ὡς λέγει ὁ διάσημος φυσιολόγος L. R. Müller (1933).

Γράφω δὲ εἰς τὴν νεωστὶ δημοσιευθεῖσαν ἐργασίαν μου «Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγοντος»: «Ἡ ἐνιαία αὕτη ἐκδήλωσις τῶν λειτουργιῶν τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ ἀποτελεῖ αὐτὴν ταύτην τὴν ζωὴν. Μετὰ τῆς ζωῆς τοῦ σώματος ὁμοῦς συνδέεται ἀδιασπᾶστος καὶ ἡ ψυχὴ. Τὸ σῶμα ἀποτελεῖ τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου καθίστανται αἱ ψυχικαὶ ἐκδηλώσεις ἀντιληπταί. Ἡ ψυχὴ δίδει εἰς τὸ ἄψυχον σῶμα τὴν ζωὴν καὶ ἐπιδρᾷ ἀδιαλείπτως ἐπὶ ταύτης μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων αὐτῆς ἐκδηλώσεων (v. Krehl, Fr. Kraus, v. Bergmann, Kretschmer, I. H. Schultz). Ὑπὸ τὴν ταύτην βιολογικὴν ἔννοιαν ἀντιλαμβάνομεθα σήμερον τὸ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἐνιαίον τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ. Κατὰ ταύτην διαχωρισμὸς σώματος καὶ ψυχῆς δὲν εἶναι ἀντιληπτός. Ὑπάρχει μόνον ἓν ἐνιαῖον βιολογικὸν σύνολον ὑπὸ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀποτελούμενον. Ἡ συμμετοχὴ τῆς ψυχῆς ἐνυπάρχει παντοῦ καὶ πάντοτε ὅπου εὐρίσκεται ζωὴ, ἀνεξαρτήτως ὀργάνου καὶ ἴστου. Εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ψυχῆς ὑπόκειται πᾶσα ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς, ἀδιαφόρως ἂν τὸ ὄργανον λειτουργῇ φυσιολογικῶς ἢ ἂν ἔνεκα ὀργανικῆς ἀλλοιώσεως λειτουργῇ παθολογικῶς. Μόνον δὲ μετὰ τὴν ὀλικὴν καταστροφὴν τοῦ ὀργάνου, ἢ ὁποιοῦδήποτε ἴστου, μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ζωῆς, παύει ἐκδηλουμένη καὶ ἡ ψυχικὴ ἐπίδρασις (I. H. Schultz). Εἰς τὴν ψυχικὴν δὲ ταύτην ἐπίδρασιν ὑπόκειται πᾶς

ὀργανισμὸς, ὅχι μόνον ὁ εὐπαθὴς ἀλλὰ καὶ ὁ ὀλιγὸς ὑγιής, ὅχι μόνον ὁ σωματικῶς ἀσθενής, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰσχυρότερος καὶ εὐσταθέστερος.

Ἡ νόσος ἀποτελεῖ ὅθεν ἐνιαίαν ἐκδήλωσιν διαταραχῆς τῆς λειτουργίας τοῦ ψυχοσωματικοῦ συνόλου τοῦ ἀτόμου. Ἐπιηράζεται μάλιστα κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ διαδρομὴν αὐτῆς ἐκ τῆς καθόλου μέχρι τοῦδε τοῦ ἀτόμου ζωῆς. Ἐκαστὸς κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀπεκόμενος καὶ φέρει μαζί του τὰ σωματικὰ καὶ ψυχικὰ ἔκτεινα στοιχεῖα, τὰ ὅποια καθορίζουσιν ἐκάστοτε τὴν ἰδιάζουσαν διὰ τὴν ἀτομικότητα αὐτοῦ νόσον (Siebeck). Ἡ νόσος καθίσταται ἀτομικὴ ἐκδήλωσις προκύπτουσα ἐκ τῆς ἀτομικότητος τοῦ νοσοῦντος. Ὅπως δὲ ἡ μέχρι τοῦδε ζωὴ τοῦ ἀτόμου ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ καταστάσεως, οὕτω καὶ ἡ ψυχικὴ αὐτοῦ διάθεσις καθορίζει τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ἀνοχηὴν καὶ ἀντίδρασιν ἀπέναντι τῆς νόσου τὰ ὅποια πάλιν ἐπενεργοῦν ὀπισθοδρομικῶς ἐπὶ τῆς ψυχῆς (V. Weizsäcker).

Διὰ τὴν κατανόησιν δὲ καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἐκάστοτε προκυπτούσης νόσου, δὲν πρέπει νὰ ληφθῇ μονομερῶς ὑπ' ὄψιν ἡ λειτουργικὴ διαταραχὴ ἢ ἡ ἀνατομικὴ τοῦ ὀργάνου ἀλλοίωσις ἀλλὰ τὸ σύνολον τοῦ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἐνιαίου ὀργανισμοῦ μετὰ τῆς ἀδιαλείπτου ψυχικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ πάσης ἐκδηλώσεως τῆς ζωῆς. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἀτομικότητος κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς νόσου καὶ δίδει τὰς νεωτέρας κατευθύνσεις τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ἡ παθολογία διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως ἐνιαίας ψυχοσωματικῆς λατρικῆς.

M. ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου.

*Ακαδημαϊκός.

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΠΟΧΗΣ

Όταν, στα χρόνια τῆς κατοχῆς, ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων ετοίμαζε τὴν «Διακήρυξί» τῆς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀπευθύνῃ στὸν ἑλληνικὸ λαό, μόλις θὰ τὸ ἐπέτρεπαν οἱ καιροί, ἤξερε πὼς ἡ διακήρυξι αὐτὴ ἦταν ἓνα χρέος, δὲν ἤξερε ὅμως ἀκόμα πόσο τὴν περίμενε τὴν διακήρυξι αὐτὴ ὁ ἑλληνικὸς λαός. Δὲν τὸ ἤξερε, οὔτε ὅταν, πέρνοι, ἐκκλοφοροῦσε, μὲ τὴν ἐξαιρετικὴ, τὴν καταπληκτικὴ εὐρύτητα ποὺ ἐκκλοφόρησε, ἡ διακήρυξις. Κι' ἀλήθεια πὼς ἐχρειάσθηκε, ἐνάμισυ χρόνον τώρα, νὰ δοῦμε μὲ τὴ δίψα ὁ λαὸς ὁ ἑλληνικὸς, ἀπὸ τὸν ἀκαδημαϊκὸ ὡς τὸν μικρὸ βιοπαλαιστή, ἐπῆρε τὸ χριστιανικὸ μῆνυμα, γιὰ νὰ ἀρχίζομε καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι μόλις τώρα νὰ νοιώθωμε πόσο τὸ μῆνυμα αὐτὸ ἐταίριαζε μὲ τὸν γνήσιο λαϊκὸ παλμό.

Καὶ δὲν προφθάνομε νὰ κάμωμε τὴ διαπίστωση αὐτὴ, δὲν προφθάνομε νὰ ὑποδεχθοῦμε, τὴν μιὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὴς ἐκδηλώσεις τῆς σωτηρίας πνευματικῆς στροφῆς, καὶ νὰ, πάλι τὸ χρέος, τὸ χρέος τὸ ἱερὸ προβάλλει, ὄχι ἐξωφλημένο μὰ ἴσα-ἴσα πολλαπλασιασμένο ἀπὸ τὴν ἐκπομπὴ τοῦ μηνύματος ποὺ ἦταν στὴν «διακήρυξι». «Λοιπόν;» «Ἡ συνέχεια;» Εἶναι φωνές ποὺ τὴς ἀκοῦμε μὲ χίλιους τρόπους, ἀπὸ χίλιους τόπους, ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, ὅπως τὴς ἀκοῦμε δὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸ μας. Τὸ χρέος, τὸ ἴδιον πάντα χρέος! Πρέπει νὰ συνεχίσωμε τὸ μῆνυμά μας, πρέπει ἡ διακήρυξι νὰχ τὴ συνέχειά της. Τὴν ἔρευνα τοῦ τί πρέπει νὰ γίνῃ. Τὴν ἔρευνα τῶν συνεπειῶν.

Ἐνα μῆνυμα καινούργιο χρειάζεται, μῆνυμα ποὺ θάχῃ περιεχόμενο τὴ συνέπεια, τὴν ἀπάντησι στὴν πρόσκλησι τῆς «Διακηρύξεως». Καὶ τούτη ἡ στήλη, ποὺ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸ εἶχε διακόψει τὴν τακτικὴ ἐμφάνισί της στίς «Ἀκτίνες» ἔρχεται νὰ δώσῃ κι' αὐτὴ σὲ μιὰ σειρά ἀρθρῶν τὴν συμβολὴ της γιὰ τὸ νέο μῆνυμα.

Καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα, ἂς ξεκαθαρίσωμε μερικὰ πράγματα:

1) Τὸ μῆνυμά μας αὐτὸ θὰ εἶναι βγαλμένο ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴς ἀνησυχίες τούτης τῆς βασιανομένης γενεᾶς μας τῶν παγκοσμίων πολέμων. Ἀλλὰ ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴς ἀνησυχίες. Ἀπὸ τὴν πεποίθησι πὼς ἀπὸ τὸν πόνο αὐτὸ θὰ βγῆ μιὰ νέα δημιουργία. Ἡ δημιουργία ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ ζῦπνημα ποὺ φέρνει ὁ πόνος καὶ τὸ ξεκαθάρισμα ποὺ φέρνει ἡ φωτιὰ, ἡ φωτιὰ τοῦ πολέμου ποὺ ξεκαθαρίζει καλύτερα ἀπὸ κάθε ιδεοκρατικὴ ἐννοιολογία, τί εἶναι ἀληθινὸ καὶ τί εἶναι ψεύτικο, τί εἶναι γερὸ καὶ τί εἶναι σάπιο, τί εἶναι πραγματικὸ καὶ τί εἶναι μόνο λόγια ἀπατηλά.

Ἄν καὶ βγαλμένο ἀπὸ τὸν πόνο, δὲν εἶναι λοιπὸν μοιρολόγι τὸ μῆνυμα αὐτό. Εἶναι ἓνα ξεκίνημα, ξεκίνημα ποὺ γίνεται μὲ πίστι. Ὁ αἰῶνας μας ξέρομε ὅτι εἶναι αἰῶνας τῆς ἀποτυχίας. Ναί, ἀλλὰ τῆς δημιουργικῆς ἀποτυχίας. Ὁ αἰῶνας μας μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ χρεωκοπία. Ἀλλὰ εἶναι μιὰ νέα ἐποχὴ. Μιὰ καινούργια ἐποχὴ ἀρχίζει γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Καὶ πράγματι στὴν καινούργια αὐτὴ ἐποχὴ γίνεται μιὰ καινούργια δημιουργία, ὅπου τὰ ἀρχαῖα θὰ παρέλθουν καὶ τὰ πάντα θὰ γίνουν καινά.

2) Τὸ μῆνυμά μας αὐτὸ θὰ εἶναι χριστιανικὸ μῆνυμα. Ἄς τὸ ποῦμε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Μῆνυμα χριστιανικόν, ποὺ φέρνει χριστιανικοὺς στοχασμούς, μὲ βάρθρο τὴν αἰώνια χριστιανικὴ πίστι, μὲ πεδίο τὸ νόημα καὶ τὴ διαμόρφωσι καὶ τὴς ἀνάγκης τῆς ἐποχῆς καὶ μὲ αἴτημα τὴ νέα δημιουργία.

3) Ἴσως ἐκπλήξῃ πολλοὺς αὐτό, τὸ ὅτι ὑπάρχει χριστιανικὸ μῆνυμα μὲ βάθος τὴ νέα δημιουργία. Δὲν μᾶς ἐκπλήσσει ἡ ἐκπλήξις αὐτὴ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἄλλωστε μιὰ συνεχῆς ἐκπλήξις, ποὺ διαρκεῖ δύο χιλιάδες χρόνια τώρα. Καὶ κάθε αἰὼν ἔχει τὴς εἰδικῆς ἐκπλήξεις του. Πάντως μιὰ εἶναι ἡ συνεχῆς ἐκπλήξις: Εὐθὺς ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμφάνισι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ κόσμος περίμενε ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς θὰ πέ-

θαινε. Καὶ νὰ ποῦ ζῆ πάντοτε. «Ὡς ἀποθνήσκοντες καὶ ἰδοὺ ζῶμεν».

Σήμερα, ἡ μεγάλη ἔκπληξις εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς σὰν μιὰ κοινωρικὴ πραγματικότης, παγκόσμιον ξαπλωμένη πραγματικότης, ποὺ κάθε ἕνας, πιστὸς ἢ ἄπιστος, πρέπει νὰ τὴν λάβῃ ὑπ' ὄψει του. Μ' ὄλους τοὺς διωγμοὺς, μ' ὄλη τὴν προσπάθεια νὰ θεωρηθῆ ξεπερασμένος, νικημένος ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη ἢ τὴν τέχνη, ἢ τὰ νεώτερα πολιτικὰ ἢ κοινωνικὰ ρεύματα, νὰ, πάντοτε, ὁ Χριστιανισμὸς, ὄχι μόνον σὰν δόγμα, σὰν διδασκαλία, σὰν θεωρία γενικά, ἢ σὰν ἱστορία, μὰ καὶ σὰν μιὰ πραγματικότης, σύγχρονη πραγματικότης.

Σὰν σημερινὴ κοινωνικὴ πραγματικότης ὁ Χριστιανισμὸς τῆς ἐποχῆς μας ἔχει τὰ χαρακτηριστικὰ του, ποὺ τὸν ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἄλλων ἐποχῶν.

α') Ὁ Χριστιανισμὸς τῆς ἐποχῆς μας εἶναι χωρὶς κοσμικὴ ἐξουσία πλέον. Ἐπομένως δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ προσφθῆ τὸ στίγμα, ὅτι εἶναι κατὰ συνθήκην ψεῦδος τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς.

β') Ὁ σημερινὸς Χριστιανισμὸς ἔχει διαδοθῆ ὕστερα ἀπὸ τὴν πρόοδο τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἀφοῦ ἐπὶ αἰῶνας ἐχρησιμοποιήθη ἡ ἐπιστήμη σὰν στήριγμα τῆς ἀντιχριστιανικῆς πολεμικῆς. Δὲν μπορεῖ ἄρα γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ τὸν σημερινὸ νὰ λέχθῃ ὅτι στηρίζεται στὴν ἀγνοία καὶ τὴν ἔλλειψη ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο. Ἀληθινοὶ ἐπιστήμονες καὶ μορφωμένοι, ἴσως σὲ μεγαλύτερη ἀναλογία ἀπὸ ἄλλες τάξεις, ἐμφανίζονται μέσα στὸν Χριστιανισμὸ καὶ κάνουν τὶς Δηλώσεις καὶ τὶς Διακηρύξεις. Καὶ εἶναι κι' αὐτὲς χαρακτηριστικὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς γενεᾶς τῆς ἰδικῆς μας.

γ') Τρίτο χαρακτηριστικὸ εἶναι ἡ καθολικὴ συνείδησις ὅτι ὁ Χριστιανός, καὶ μάλιστα ὁ Χριστιανὸς ἐργάτης, δὲν ἀποτελεῖ μιὰ ἐπαγγελματικὴ τάξι, ποὺ ἐργάζεται γιὰ τὸ συμφέρον της. Δὲν εἶναι ὑπόθεσις μόνον τῶν κληρικῶν ἢ τῶν «κληρικοφρόνων» ὁ σημερινὸς Χριστιανισμὸς. Σὰν κοινωνικὴ πραγματικότης ὁ σημερινὸς

Χριστιανισμὸς εἶναι κάτι ποὺ γιὰ στήριγμα ἔχει ὅλες τὶς λαϊκὲς τάξεις. Καὶ πάντοτε, βέβαια, μὰ καὶ ξέχωρα στὴν ἐποχὴ μας, ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἔκφανσι μιᾶς πραγματικότητος ποὺ τὴ ζωὴ της ἔχει στὸ λαό. Ὅ,τι λοιπὸν λέμε, δὲν τὸ λέμε γιὰ νὰ κάνουμε χατήρι στοὺς «παπάδες», ἀλλὰ γιὰτὶ πιστεύομε πὼς ὅ,τι λέμε εἶναι ἀλήθεια. Ἀλήθεια, ποὺ τὸ μήνυμά της γίνεται γιὰ τὸ καλὸ ὄλον μας, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ λαοῦ, χωρὶς καμμιὰ διάκρισι.

Καὶ δ') Ὁ Χριστιανισμὸς τῆς ἐποχῆς μας, σὰν Χριστιανισμὸς τῆς γενεᾶς μας, ζῆ μέσα στὴ γενεὰ αὐτὴ καὶ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι αἰσθάνεται πὼς ἔχει εὐθύνη γιὰ τὴν γενεὰ αὐτὴ, εὐθύνη γιὰ τὰ σύγχρονα προβλήματα, εὐθύνη νὰ εἰπῆ κάτι καὶ νὰ καθοδηγήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῶν συγχρόνων προβλημάτων.

4) Ἐνῶ ὅμως ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι πραγματικότης, καὶ ἐνῶ εἶνε πραγματικότης εὐθύνη, ποὺ ἀναλαμβάνει εὐθύνες, ἀκούεται ἡ φωνή, ὅτι καὶ μέσα στὸν Χριστιανισμὸ σὰν κάτι νὰ μὴ λειτουργῆ καλὰ, ὥστε ν' ἀνταποκριθῇ ὁ Χριστιανισμὸς στὸ αἶτημα τῶν καιρῶν. Κάτι ἀκούγεται μέσα στὸν Χριστιανισμὸ, ὅτι κάτι μέσα του πρέπει νὰ ἀλλάξῃ. Καὶ ἐδῶ ἀρχίζει ἡ συζήτησι καὶ ἡ δυσκολία στὴν προσπάθεια ποὺ καταβάλλεται γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ Χριστιανισμὸς ν' ἀνταποκριθῇ στὰ αἰτήματα τῶν καιρῶν, στὰ μέσα ποὺ προτείνονται.

Ἔτσι μερικοὶ νομίζουν πὼς χρειάζεται μεταβολὴ στὸ χριστιανικὸ δόγμα, ζητώντας μιὰ δογματικὴ «ἀνανέωσι» τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐνῶ ἄλλοι θέλουν ἀβαρίες καὶ προσαρμογὰς στὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, μιὰν ἐλαστικότητα στὸ δόγμα. Ἄλλοι θέλουν ὁ Χριστιανισμὸς ν' ἀφήσῃ τὸ δόγμα καὶ ν' ἀσχοληθῇ μόνον μὲ τὴν ἠθικὴ. «Ἠθικὸς Χριστιανισμὸς» δηλαδή, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἐνδιαφέρεται γιὰ τὶς ἠθικὰς ἐπιταγὰς μόνον καὶ ὄχι γιὰ τὸ δόγμα. Καὶ ἄλλοι βρίσκουν ὅτι αὐτὸ τὸ κάτι ποὺ θὰ ἀλλάξῃ θὰ εἶναι ὁ κοινωρικὸς Χριστιανισμὸς. Πρέπει ὁ Χριστιανισμὸς νὰ καταπιασθῇ μὲ τὰ κοινωνικὰ ζητήματα· πρέπει, ἀκόμη περισσότερο, νὰ πάρῃ μιὰν ὀρισμένη κοινωνικὴ κατεῦθυνσι, νὰ συνδεθῇ

μέ τὸν σοσιαλισμό, νὰ γίνῃ ὁ σοσιαλιστικός χριστιανισμός ἢ ὁ χριστιανικός σοσιαλισμός. Ἡ ἀκόμη, νὰ πάῃ ἀριστερὰ καὶ νὰ γίνῃ χριστιανικός ἀριστερισμός. Καὶ τῆς ἴδιας αὐτῆς ἀπόψεως γενικώτερη ἔκφρασι εἶναι νὰ πάσῃ ὁ Χριστιανισμός πολιτικῆ θέσι, νὰ ἀναμιχθῇ στὴν ἐνεργὸ πολιτικῆ καὶ μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ μπορέσῃ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὶς ἀνάγκες τῆς σημερινῆς γενεᾶς.

5) Μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ χάος ποῦ βρίσκεται μέσα στοὺς κόλπους τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐδωθήσαν οἱ Χριστιανοὶ καὶ θεωροῦν καθέννας καθῆκον του νὰ εἰπῇ τὴ γνώμη του. Κι' ἐμεῖς θεωροῦμε ὑποχρέωσί μας νὰ ποῦμε καθαρὰ καὶ δικαιολογημένα, αἰτιολογημένα, τὶς πεποιθήσεις μας αὐτές. Θὰ ποῦμε τὶς πεποιθήσεις μας σὰν Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ σὰν παιδιὰ τῆς γενεᾶς αὐτῆς, σὰν ἄνθρωποι τοῦ αἰῶνος μας, οἱ ὅποιοι τὸν ζοῦμε τὸν αἰῶνα μας αὐτόν-καὶ πῶς τὸν ζοῦμε! Θὰ ἀποταθοῦμε εἰς Χριστιανούς καὶ εἰς ἀπίστους, Ἕλληνες καὶ Ἰσραηλῖτες, εἰς ὁμοδόξους καὶ ἑτεροδόξους. Καὶ τὸ θέμα μας θὰ εἶναι: τὸ αἷτημα καὶ ὁ πόθος τοῦ Χριστιανοῦ ἀνθρώπου νὰ ἔλθῃ ἕνα καλύτερο αὐριο. Αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ θέμα μας.

6) Στὸ ξεκαθάρισμα ποῦ κάναμε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἄς προσθέσουμε καὶ τοῦτο: ἡ πίστις μας μᾶς δίνει μὴν αἰσιοδοξία καὶ γι' αὐτὸ μετὰ αἰσιοδοξία ἐρχόμαστε καὶ κάνομε τὸ μήνυμα τοῦτο.

Βλέπομε ἄφοβα τὴν πραγματικότητα καὶ δὲν ἔχομε καμμιὰ δρεξί νὰ τὴν καμουφλάσωμε, νὰ τὴν κρύψωμε. Ἐνῶ βλέπομε τὴν πραγματικότητα, ὅπως εἶναι, ἔχομε καὶ τὴν προσδοκίαν τῆς καλύτερης πραγματικότητος. Ἡ χαρὰ μας δὲν βασίζεται στὴν ἀγνοίαν τῆς σημερινῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ στὴν προσδοκίαν τῆς νέας πραγματικότητος.

Οὔτε ἡ ἀγνοία, οὔτε ἡ φυγὴ εἶναι λοιπὸν χριστιανικὴ ἀντιμετώπισι τῆς σημερινῆς καταστάσεως. Ἡ στάσι τοῦ Χριστιανοῦ ἀπέναντι τῆς ζωῆς εἶναι ἕνας χαρούμενος ρεαλισμός, ποῦ δὲν κλείνει, ἀλλὰ, ἴσα-ἴσα, ἀνοίγει τὴν ἔρευνα. Καὶ μετὰ οὖν γιὰ τὴν ἔρευνα αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. «Γνώσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰωάν. η' 32). Ὁ Χριστιανός εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἐμφανίζεται μετὰ μίαν ἀποστολή: «εἶνα μαρτυρήσῃ τῇ ἀληθείᾳ». Ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι μόνον ζήτημα ἀγνῆς προαιρέσεως. Ἡ ἐξέθεσις τῆς εἶναι καρπὸς ἐρεῦνης. Καὶ ἡ ἔρευνα αὐτὴ, ποῦ πρέπει νὰ τὴν κάμῃ ὁ Χριστιανός, θὰ δώσῃ ὥστε ν' ἀντιληφθοῦμε τὴν πραγματικότητα ὅπως εἶναι, γιὰ νὰ ἐννοήσωμε τὴν πραγματικότητα, ὅπως πρέπει νὰ εἶναι. Ἐν αὐτῇ ἀντιληφθοῦμε τὸ ὄν, γιὰ νὰ σχηματίσωμε τὸ δέον. Θὰ διαπιστώσωμε πῶς μετὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν χριστιανικῶν ἀξιών, θὰ ἐννοήσωμε τὴ σημερινὴ πραγματικότητα, γιὰ νὰ τὴν ὑπερικήσωμε τὴν πραγματικότητα αὐτὴ. Πῶς ἡ ἀνθρωπότης μπορεῖ νὰ χρησιμοποίησῃ τὸν Χριστιανισμό γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν νέο πολιτισμό τῆς. Ἡ, μετὰ ἄλλη διατύπωσι: Τί πρέπει νὰ κάμομε οἱ Χριστιανοί, γιὰ νὰ εἶναι τὸ αἶριο καλύτερο ἀπὸ τὸ σήμερον, γιὰ νὰ ἔλθῃ ἡ «τῶν κακῶν παύλα» καὶ νὰ μποῦμε στὸ δρόμο τῆς πραγματοποιήσεως τῶν εὐγενικῶν ὄνειροπολήσεων τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ ὄνειροπολήσεις αὐτές, γιὰ μᾶς τοὺς Χριστιανούς συνοφίζονται σὲ μὴν μόνον ὄνειροπολήσι: Τὸ Εὐαγγέλιον, ὄχι μόνον σὰν χαρούμενον μήνυμα, ἀλλὰ καὶ σὰν χαροῦμενη πραγματικότητα.

Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ χριστιανικὴ διατύπωσις τῶν ὄνειρων τῆς ἀνθρωπότητος. Ἔτσι ἀντιλαμβανόμεθα ἐμεῖς τὰ ὄνειρα καὶ ἔτσι θὰ ζητήσωμε νὰ τὰ πραγματοποιήσωμε. Αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ μηνύματός μας.

Καὶ τώρα, ἄς ἀρχίσωμε τὴν ἔρευνάν μας.

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΞΑΝΑΒΡΙΣΚΕΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ

Με τὸ θέμα πὸν δείχνει ὁ τίτλος δημοσιεύθηκε στὸ ἀμερικανικὸ περιοδικὸ «Fortune» ἓνα ἄρθρο τοῦ W. E. Hocking, καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Harvard. Τὸ ἄρθρο αὐτό, πὸν δίνουμε παρακάτω μιὰ περίληψί του, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἐντελῶς πρόσφατο, εἶναι ἀπόλυτα ἐπίκαιρο, γιατί σ' αὐτὸ ὁ Hocking, ἐξετάζει ἀκριθῶς τὶς αἰτίες πὸν ἔφεραν τὶς ἡμέρες αὐτὲς τοῦ ἀδιεξόδου πὸν ζῆ ὁ κόσμος σήμερα καὶ ἀναγγέλλει τὸ τέλος τῆς «μοντέρνας» (Modern) ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ ἴδιος-ἐποχῆς, πὸν πάληωσε πιά, καὶ τὴν ἀνατολή μιᾶς καινούργιας, μὲ βᾶσι τὸν πνευματικὸ παράγοντα.

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος περικυκλωμένος ἀπὸ διάφορα γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, λέγει ὁ Hocking, ζηταίε διαρκῶς νὰ μάθῃ τί γίνεται γύρω του, ἀλλὰ ἐκεῖνο πὸν πρέπει νὰ ζητήσῃ νὰ μάθῃ εἶναι πὸς γίνεται, πὸς σχηματίζεται αὐτὸς ὁ ἴδιος. Κι' αὐτὸ γιατί ὁ ἄνθρωπος δὲν διαμορφώνεται μόνο μὲ ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις. Αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ἐσωτερικὴ κατεύθυνσι πὸν διαισθάνεται ὅμως ὅτι δὲν τὴν ἔχει. Πολλὲς φορές, νομίζει ὅτι τὴν ἔχει, ἄλλο ὅμως δὲν κάνει παρὰ νὰ προχωρῇ ψηλαφητά, ἔτοιμος ν' ἀλλάξῃ δρόμο σὲ κάθε στιγμῇ.

Πάνε τώρα μερικοὶ αἰῶνες ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς «Αναγεννήσεως» πὸν ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀδιάκοπης τεχνικῆς μεταβολῆς πὸν τὴν ἀποκαλοῦμε «μοντέρνα». Ἀλλὰ ἡ ἐποχὴ αὐτὴ δείχνει φανερὰ πὸς ἔχει παληώσει. Ὁ ἄνθρωπος θέλει κάτι τὸ νέο, πὸν νὰ μὴν εἶναι ἀπλῶς «μοντέρνο». Δὲν τοῦ φτάνει ἡ ἀλλοιώτικη ἐξωτερικὴ ὄψι πὸν ἔχει τὸ «μοντέρνο». Θέλει τὴν καθαρότητα, τὴ δύναμη, τὴν ἐσωτερικὴ δηλαδὴ ἀξία πὸν ἔχει τὸ νέο.

Μᾶς παρουσιάσθηκε ἡ «μοντέρνα» ἐποχὴ, ὡς ἐποχὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτομικότητος. Ἀλλὰ μὲ τὶς διαφορὲς ἐπι-

δράσεις ἡ ἐλευθερία μας δὲν εἶναι βέβαιη γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς κι' ἡ ἀτομικότης μας πῆρε ἓνα χαρακτῆρα δευτερεύοντα καὶ μιμητικὸ. Ὁ ἄνθρωπος τῆς «μοντέρνας» ἐποχῆς πὸν μάχεται γιὰ τὴν ἐλευθερία ἔχασε τὸ σκοπὸ τῆς ἐλευθερίας. Ἔτσι τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἐλεύθερος κατάντησε νὰ σημαίει ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τὶς παληὲς θεμελιώδεις ἀρχές. Τώρα ἡ μιὰ μικρὴ παρεκτροπὴ καὶ σὲ λίγο ἡ ἄλλη. Κι' ἔτσι ἡ ἐλευθερία μας κατάντησε ἀντιγραφή τῆς σκλαβιάς. Ἀλλὰ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, φεύγοντας δηλαδὴ ἀπὸ τὶς βασικὲς πνευματικὲς ἀρχές, φτάνομε στὸ σημεῖο νὰ χάνομε τὶς βᾶσεις πὸν ἦταν τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ θεμέλιο τῆς προσοδευτικότητος. Γιατί ἐκεῖνο πὸν μένει ὅταν βγάλωμε τὶς βᾶσεις αὐτὲς εἶναι κάτι τὸ μεταβλητό, ἀφοῦ ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα ἡ ἐπιστῆμη δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ χτίζῃ, νὰ γρομμίσῃ, νὰ ξαναχτίζῃ καὶ νὰ ξαναγρομμίσῃ. Αὐτὴ ἡ μέθοδος ἔδωσε τοῦλάχιστο στὴν ἀνθρώπινη γνῶσι ἓνα μεγάλο κέρδος, τὸ συμπέρασμα δηλαδὴ ὅτι καμμιὰ ἀπὸ τὶς «ἀνακαλύψεις» τῆς δὲν εἶναι θετικὴ καὶ πὸς ὅλες εἶναι σχετικὲς. Μόνο πὸν πῆραμε φόρα καὶ τὰ βλέπομε ὅλα μὲ τὸ πρῖσμα τῆς σχετικότητος κι' ἔτσι φτάσαμε νὰ θεωροῦμε ἀκόμα καὶ τὶς πιὸ σταθερὲς κι' ἀναλλοιώτες ἀρχές ὡς συμβατικὲς.

Ὁ Hocking διηγείται κατόπιν, πὸς ζήτησε κάποτε τὴ γνῶμη μερικῶν Κινέζων φοιτητῶν γιὰ τὸ Δυτικὸ πολιτισμὸ πὸν ἔδλεπαν στὴν Ἀμερικὴ. Ἡ ἀπάντησι τῶν φοιτητῶν αὐτῶν ἦταν πὸς ἡ ἐπιστῆμη στὴν Ἀμερικὴ ἔχει συγκεντρώσει τὶς ἐνέργειές τῆς στὸ πὸς νὰ λύσῃ τὰ διάφορα προβλήματα πὸν κάνουν τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ὕλκα δύσκολη, πὸς θὰ ἐξαφανίσῃ κάθε κόπο, ἀκόμα καὶ τὸν πιὸ φυσικὸ. Ἡ διαρκὴς ἐμπιστοσύνη στὴν ἐπιστῆμη, κι' ὅταν ἀκόμα ἀνατροπῆ τὶς ιδέες πὸν εἶχε ἡ ἴδια προηγουμένως, καὶ ἡ ἐξύψωσι τῶν δικαι-

ομάτων του πολίτου σε σημείο που και η πολιτεία να φοβάται να τα ἐλέγξει, χαρακτηρίζουν τον σημερινό πολιτισμό στη Δύση. Κι' αυτό είναι, ἀλήθεια, μιὰ εικόνα του πνεύματος του Δυτικού πολιτισμού που δημιουργήθηκε από την ἀρχή της «μοντέρνας» ἐποχής, δηλ. την «Αναγέννησι», που ήταν μιὰ ἐπανάστασι ἐναντίον του Μεσαιωνικού πνεύματος ἀλλὰ κυρίως ἐναντίον του χριστιανικού πνεύματος.

Και όμως οι φοιτητές ἐκείνοι δὲν είχαν καταλάβει ἕνα πράγμα. Πώς το πνεῦμα αὐτό της ἐπιθυμίας της γνώσεως γεννήθηκε ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα. «Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κατακτήσουμε τὴ φύσι, πρέπει νὰ μάθουμε νὰ τὴν ὑπακούουμε», εἶπε κάποτε ὁ Bacon. Κι' ἡ πειθαρχία μόνο ἀπ' τὸν Χριστιανισμό μπορεῖ νὰ προκύψει. Ἡ μεσαιωνικὴ εὐσέβεια ἔφερε τὸν πόθο της γνώσεως ἀπὸ τὰ μεταφυσικὰ στὰ φυσικὰ ζητήματα. Ἄλλὰ ἐδῶ ἔγινε τὸ λάθος. Ἡ γόνιμη αὐτὴ ἐπιθυμία της γνώσεως τῶν φυσικῶν πραγμάτων ἀρνήθηκε τὴ μεταφυσικὴ της πηγὴ, πρᾶγμα πού διὰ συμβῆ μεταβάλλει τοὺς ἀνθρώπους σὲ θηρία.

Ἡ ἐπιστήμη της «μοντέρνας» ἐποχής ζήτησε τὴ χειραφέτησί της ἀπὸ τὸν πνευματικὸ παράγοντα. Εἶπε πὼς ὁ σκοπὸς τοῦ Θεοῦ, ἂν ὑπῆρχε, ἦταν ἄσχετος μετ' ὃ ἐργό της. Τὸ ἔργο της ἦταν νὰ βρῆ πὼς ἐργάζεται τὸ κάθε τι, κι' ὄχι γιὰ πῶς σκοπὸ ἔγινε. Χρειάστηκε μεγάλος ἀγῶνας γιὰ νὰ τὸ ξεκαθαρίσει αὐτὸ ἡ ἐπιστήμη. Κι' ὅμως φθάνοντας στὸ τέρας τοῦ ἀγῶνος, ξεχάστηκε κι' ἀντὶ νὰ μᾶς πῆ «δὲν ἔχω θέσι γιὰ σκοποὺς κι' ἀξίες στὸ ἐργαστήριό μου» μᾶς εἶπε: «ἔχω ἐξαλείψει σκοποὺς κι' ἀξίες ἀπὸ τὸ σύμπαν», κι' ἀνακουφίσθηκε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ὀχληροὺς εὐσεβεῖς ἠθικολόγους. Ὅσο κατατιανόταν μετὰ τὰ ἄστρα καὶ τὰ ἄτομα τῆς ὕλης, τὰ πράγματα δὲν πηγαιναν καὶ τόσο ἄσχημα. Ἄλλὰ ἦρθε κι' ὁ καιρὸς ν' ἀσχοληθῆ ἡ ἐπιστήμη μετὰ τὰ ἔμπνευχα ὄντα, καὶ κυρίως τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ψυχολογία κι' ἡ κοινωνιολογία ξεπήδησαν σὰν καινούργια ἀστέρια ἀπ' τὸν ὀρίζοντα. Κι' ἔπρεπε, γιὰ νὰ μείνῃ ἡ ἐπιστήμη συνεπὴς στὴν παραπάνω ἀρχή, νὰ μποῦν κι' αὐτὲς στὸν κανόνα τῶν φυσικῶν καὶ μαθη-

ματικῶν νόμων. Ἄλλο ζήτημα ἂν αὐτὸ ἦταν μιὰ δέσμευσι γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κατῴμενος ὁ ἄνθρωπος ὅσο κι' ἂν αἰσθανόταν τὴν ἐλευθερία μέσα του, ἔπρεπε νὰ προσέξῃ μὴ τυχόν «ἀντίκειται πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους». Δὲν ἦταν παρὰ ἕνα κομματάκι στὴ μηχανὴ τοῦ σύμπαντος. Ἡ ἔννοια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως βρίσκεται στὸν τελικὸ σκοπὸ. Κι' ὅμως αὐτὸς ὁ τελικὸς σκοπὸς ἦταν μὴδὲν γιὰ τὴν διαβόητη «ἐπιστήμη»! Αὐτὸ βέβαια δὲν ἐνοχλοῦσε τὸν ἀρνητὴ, δῆθεν ἐπιστήμονα. Ἄλλὰ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο κι' αὐτὸς κι' ἡ ἐπιστήμη κατάντησαν ρομπὸτ χωρὶς σημασία. Κατάντησε νὰ στεκώμαστε μετ' ὅσο δέος μπροστὰ στὴν ἐπιστήμη, ὥστε νὰ τῆς ἐπιτρέπουμε νὰ παρουσιάσῃ τὸν εαυτό μας, σὰν κανέναν ἐξπρεσιονιστὴ ζωγράφου, σὲ παραμορφωμένες κι' ἀγνώριστες εἰκόνες, τίς ὁποῖες εἴμαστε ὑποχρεωμένοι, λέει, νὰ κυτᾶμε μετ' σεβασμό! Ἀκούγαμε μετ' ἀπόλυτη ὑπακοή, νὰ περιγράφεται ὁ ἐσωτερικὸς μας κόσμος μετ' ὑποσυνειδήτητα, libidos, καὶ ἄλλα περίεργα πράγματα, ἐνῶ γιὰ τὸν ἐσωτερικὸ μας κόσμο, ἐφόσον εἶναι ὁ ἴδιος ὁ εαυτός μας, τὴν πρώτη λέξι θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ποῦμε ἐμεῖς ὁ ἴδιος.

Καὶ τώρα τί θὰ γίνῃ; Θὰ ποῦμε στὸν ἐπιστήμονά μας-χωρὶς νὰ τὸν τρομάξωμε- πὼς ὄλες αὐτὲς οἱ ξεπερασμένες ἀντιλήψεις εἶναι ἕνα μεγάλο ψέμα, γιατί οἱ ἀξίες ὑπάρχουν καὶ ὁποῖος διαδίδει τίς ξεπερασμένες αὐτὲς ἀντιλήψεις στὰ σχολεῖα καὶ στὰ πανεπιστήμια δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ διάσπειρῇ τὸ ψέμα. Εἶναι καιρὸς νὰ ξυπνήσῃ ὁ ἐπιστήμων καὶ νὰ κυτᾶξῃ πίσω, στὶς ἀρχὲς πού ἐδημιούργησαν τὴν ἐπιστήμη. Ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ ἐπιστήμονες ἀφιέρωσαν τοὺς μόχθους καὶ τὴ ζωὴ τους ἀκόμα, δὲν εἶναι κάτι περαστικό. Εἶναι μιὰ αἰώνια ἀξία. Ὁ ἐπιστήμων εἶναι λειτουργὸς σ' ἕνα τομέα τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ μ' αὐτὴν τὴν ἄποψιν ἀρχίζει μιὰ καινούργια ἐποχὴ τῆς ἱστορίας.

*

Καὶ τώρα ἐρχόμαστε στὸ ζήτημα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαί-

τερα μέσα γιὰ νὰ οικοδομηθῆ ὁ ἄνθρωπος. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, πὼς ἡ γνῶσι τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν στηρίζεται σὲ θρησκευτική βία ὅπως κι' ἡ ἐπιστήμη. Ὁ Grotius καὶ ὁ Hooker παρουσιάζουν τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου σὰν θεῖες ἐντολές καὶ 150 χρόνια ἀργότερα ὁ ἀμερικανὸς πρόεδρος Thomas Jefferson ἔλεγε ὅτι οἱ ἄνθρωποι προικίσθησαν μὲ δικαιώματα ἀπὸ τὸν Δημιουργό. "Ἄς πάρουμε τώρα γιὰ παράδειγμα τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς. Στὸν Χριστιανισμό τὸ δικαίωμα αὐτὸ φθάνει ὡς τὸ ἀγέννητο ἔμβρυο, ὄχι ἐπειδὴ τὸ ἔμβρυο ἐπιθυμῆ νὰ ζήσει, ἀλλὰ γιατί ἔχει ψυχὴ. Ἄλλὰ καὶ φιλόσοφοι ὅπως καὶ ὁ John Locke ἀκόμη μᾶς παρουσιάζουν τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς ὄχι μόνον σὰν δικαίωμα ἀλλὰ καὶ σὰν καθήκον. "Ὅχι γιατί μᾶς τὸ ὑπαγορεύει ἡ ἐπιθυμία μας ἢ τὸ ἐνοσικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἀλλὰ γιατί, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Locke, «εἴμαστε ὅλοι ἔργο ἐνός-Δημιουργοῦ πὸν μᾶς ἔστειλε στὸν κόσμον σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του καὶ γιὰ τὴν εκπλήρωσι τοῦ ἔργου του, καὶ ἡ παραμονὴ μας ἐδῶ ρυθμίζεται σύμφωνα μὲ τὴ δική του ἐπιθυμία καὶ ὄχι μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ καθενός μας».

"Ἄν ὁ ἐπιστήμων ἀγνοήσῃ τὸν Θεὸ στὴν ἔρευνα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τοῦ μένουν ἀκόμα οἱ φυσικοὶ νόμοι, γιὰ νὰ ἐργασθῆ στὸ πεδίο αὐτό. Ἄλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ τὸ ἴδιο στὸ ζήτημα τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖ ὁ μεταφυσικὸς παράγων εἶναι ἀπαραίτητος. "Ἄν βασισθοῦμε σ' ἄλλον παράγοντα, τοῦ ὀρθοῦ λόγου π.χ. θὰ φθάσωμε σὲ ἀντίθετα ἀποτελέσματα ἀπὸ ἐκεῖνα πὸν ζητοῦμε, θὰ κάμωμε δηλ. τὰ δικαιώματα μιᾶς ομάδος ἀνθρώπων αἰτία καταστροφῆς τῶν δικαιωμάτων ομάδων ἀνθρώπων.

Διάφοροι φιλόσοφοι, ὅπως ὁ J. S. Mill καὶ ὁ Marx ἂν καὶ διαφέρουν τεράστια στίς ἀντιλήψεις τους ὡς πρὸς τὸν τρόπο τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ σκοποῦ των, ἐν τούτοις συμφωνοῦν στὸ ὅτι τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα κανονίζονται ἀπὸ ἄλλες βασικὲς αἰτίες ὅπως οἱ ἀνάγκες καὶ ἡ εὐημερία τῆς κοινωνίας. Κατὰ τὴ γνῶμη τοῦ Mill, δικαιώματα οὐσιαστικὰ δὲν ὑπάρχουν. "Ἄν π.χ. τὸ δικαί-

ωμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου βλάπτει τὸ σύνολο, πρέπει νὰ τὸ στερήσωμε ἀπὸ τὸ ἄτομο. Ἄλλὰ ὁ Mill δὲν μᾶς ἀπαντᾷ στὴν ἐρώτησι πὸν δικαιολογημένα μποροῦμε νὰ προβάλωμε, δηλ. ποῖος θὰ εἶναι αὐτὸς πὸν θὰ μᾶς πῆ τότε βλάπτεται τὸ σύνολο; Βέβαια ἐκεῖνος πὸν ἀντιπροσωπεύει κι' ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν κοινωνικὴ εὐημερία, δηλ. ἡ κυβέρνησις, ὁ «ἀρχηγός». Κι' ἔτσι φθάνομε στὴ θυσία τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου στὴ θέλησι τοῦ «ἀρχηγοῦ» τῶν «κρατούντων», δηλ. στὸν ὀλοκληρωτισμό. Καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, τὰ δικαιώματα αὐτά, ἀφοῦ δὲν ἔχουν πιά κανένα ἠθικὸ στήριγμα, βρίσκονται στὴ διάθεσι τοῦ κάθε ἰσχυροῦ, εἴτε «αὐτοκράτωρ» λέγεται, εἴτε «ἀρχηγός», εἴτε «δικτάτωρ» πὸν νομοθετεῖ ὅπως τοῦ συμφέρει. Τὸ δικαίον ἐξαφανίζεται ἀπὸ τὸν πολιτικὸ ὄργανισμό καὶ στὴ θέσι του μπαίνει ἐλεύθερα τὸ ἔγκλημα.

Ἡ αἰτία γιὰ τὴν κατάντια αὐτὴ εἶναι τὸ ὅτι ἡ γνῶσι τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἔχασε τὴ μεταφυσικὴ τῆς πηγῆ. Δὲν μποροῦν νὰ νηθοῦν δικαιώματα χωρὶς ὑποχρεώσεις. Καὶ ὑποχρεώσεις σ' ὀλοκληρὸ τὸν ὄργανισμό τοῦ σύμπαντος. Ἄλλὰ τέτοιον εἶδος δικαιώματα μὲ ὑποχρεώσεις μποροῦν νὰ δοθοῦν μόνον στὴν ἀνθρώπινη ψυχῆ. Ἄλλὰ τί εἶναι ἡ ψυχῆ; Ἄν ρωτούσαμε τὴν παλαιότερη ψυχολογία, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ, γιατί ἀπλούστατα, ἡ ψυχῆ... δὲν ἦταν μέσα στὰ ἀντικείμενα πὸν ἐρευνοῦσε. Ἄλλὰ ὁ ψυχίατρος σὰν πρακτικὸς ἄνθρωπος, ἀνεγνώριζε τὰ γεγονότα. Ἄνεγνώριζε δηλαδὴ πὼς εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀρρωστη ψυχῆ. Κι' ἀρρωσταίνει ἡ ψυχῆ συχνὰ σήμερα, εἴτε γιατί τῆς ἀρνήθησαν τὴν ἀξία της, εἴτε γιατί τὴν ἄφησαν νὰ ταυτίσῃ τις ἐπιθυμίες της μὲ τὰ δικαιώματά της. Ἔτσι ἡ ψυχῆ χάνει τὸν προσανατολισμό της. Κι' ὅταν χαθῆ ὁ προσανατολισμός της, ἡ ψυχῆ ἀρρωσταίνει καὶ, φυσικά, καταφεύγει στὸν ψυχίατρο.

Ἐδῶ ὁ Hocking μᾶς παρουσιάζει ἕνα χαριτωμένο διάλογο μεταξὺ τοῦ «ψυχιάτρου» τῆς ὑλιστικῆς νοστοροπίας καὶ τῆς ἀρρωστημένης ψυχῆς:

Κάτι πάει νὰ πῆ ὁ ψυχίατρος γιὰ τὴν ἀνάγκη «ὀλοκληρώσεως» κι' ἡ ψυχῆ ἀπαντᾷ:

—Κατάλαβαίνομαι τὴν ἀνάγκη. Μὰ δὲν μπορῶ νὰ ὀλοκληρωθῶ. Προσπαθῶ νὰ εἶμαι μοντέρνα, μὰ ὁ μοντερισμὸς μοῦ φαίνεται σὰν κάτι τὸ ἀντιπρακτικὸ καὶ ξεκάθαρτο. Πῶς μπορεῖ ἓνα ραγιασμένο βάζο νὰ διορθωθῆ μόνον του;

—Νὰ καταφύγῃς στὴν κοινωνία, ἀπαντᾷ ὁ ψυχίατρος. Εἶσαι ἐπιφυλακτικὴ καὶ κλεισμένη στὸν ἑαυτό σου. Φανέρωσε αὐτὸ πὸ κρύβεις, φανέρωσε τὸ σὲ μένα, γιατί ἐγὼ ἀντιπροσωπεύω τὴν κοινωνία...

—Δὲν εἶμαι βέβαιη πὸς ἀξίζει καὶ τόσο σεβασμὸς ἢ κοινωνία, ἀπαντᾷ ἡ ψυχὴ. Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ δυσκολία μου. Δὲν ξέρεῖ πὸς πηγαίνει.

—Ἄν ἔχῃς τέτοιες δυσκολίες, λέει ὁ ψυχίατρος, τότε μὴν καταφεύγῃς οὔτε στὸν ἑαυτό σου οὔτε στὴν κοινωνία, ἀλλὰ στὰ ἰδανικά σου. Ἔχεις, βέβαια, ἰδανικά. Προσπάθησε μὲ τὴ φαντασία σου νὰ τὰ ἐνώσῃς σ' ἓνα σύνολο. Ἀφιερῶσου στὸ σύνολο αὐτὸ καὶ θὰ ἔχῃς ὀλοκληρωθῆ. Θὰ ξαναγίνῃς καὶ πάλι ψυχὴ.

—Μὲ δίδαξαν πὸς τὰ ἰδανικά εἶναι παραμύθια.

—Μὰ καὶ τὰ παραμύθια ἔχουν θεραπευτικὴ ιδιότητα. Ἀφιερῶσου λοιπὸν σ' ἓνα θεραπευτικὸ παραμῦθι.

—Κατάλαβα, λέγει ἡ ψυχὴ. Δὲν πιστεύεις σὲ τίποτα καὶ δὲν μπορεῖς νὰ μὲ θεραπεύσῃς χωρὶς πίστι. Τὸ παραμῦθι ἴσως νὰ μὲ θεράπευε ἂν δὲν ἤξευρα πὸς εἶναι παραμῦθι. Ἀλλὰ ἀφοῦ τὸ ξέρω, δὲν μπορῶ ν' ἀφιερωθῶ σ' αὐτό. Ἀλλὰ βλέπω πὸς δὲν μπορεῖς νὰ μὲ βοηθήσῃς. Χαίρετε...

Ἔτσι ἡ ἐπιστήμη πὸς ἀρνήθηκε τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου βλέπει ξεκάθαρα πὸς δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ τὸν βοηθήσῃ.

*
Κι' ἐν τούτοις ὅλα ὅσα εἴπαμε δὲν σημαίνουν πὸς ἡ ἐπιστήμη εἶναι κάτι τὸ βλαβερό. Ἀπεναντίας. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ξεκινώντας μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς γνώσεως παραστράτησε κι' ἔπεσε ἔξω, αὐτὸ δὲν σημαίνει πὸς ἡ ἐπιθυμία αὐτῆς τῆς γνώσεως καὶ ἡ ἴδια ἡ ἐπιστήμη πρέπει νὰ καταργηθῶν. Ἀλλὰ πρέπει γ' ἀναγνωρισθῆ τὸ λάθος πὸς ἔγινε. Ἄν μᾶς ζητήσουν νὰ ἐκλέξωμε με-

ταξὺ ἐπιστήμης καὶ αἰώνιων ἀξιών, μεταξὺ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου πὸς πηγάζουν ἀπὸ τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας καὶ αὐτῶν πὸς ἔχουν μεταφυσικὴ ἀρχή, θὰ πούμε: Ἐκλέγομε καὶ τὰ δύο. Δὲν ὑπάρχει ἀντίθεση. Ἡ ἀντίθεση, ὅσο κι' ἂν δείχνεται φανερὴ, εἶναι ὀλότελα ψεύτικη. Ἀλλὰ τί εἶναι ἐκεῖνο πὸς ἐνώνει τὰ διςτῶτα; Ἄν τὸ «θεραπευτικὸ παραμῦθι», πὸς πρότεινε παραπάνω ὁ ψυχίατρός μας, δὲν ἱκανοποιῆ πρέπει νὰ βροῦμε μιὰ θεραπευτικὴ ἀλήθεια.

Ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ θεραπευτικὴ ἀλήθεια; Ἄν ὑπῆρχε μιὰ τόσο πολυτίμη καὶ φανερὴ ἀλήθεια δὲν θὰ ἦταν κοινὸ κτήμα ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πῶ ῥεαλιστῶν; Δὲν εἶναι ἡ ἔλλειψις τῆς ἀλήθειας αὐτῆς, ἡ αἰτία πὸς ἐπέτρεψε σὲ μύθους, σὰν τὴ θεωρία τοῦ Rosenberg, νὰ κυριαρχήσουν καὶ νὰ γίνουν οἱ κατευθυντήριοι παράγοντες τοῦ μοντέρνου ἀνθρώπου;... Κι' ἐν τούτοις ἡ ἀλήθεια αὐτῆ, ἡ θεραπευτικὴ ἀλήθεια, εἶναι τόσο κοντὰ μας. Εἶναι ἡ ἀλήθεια ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἔχει ἓνα σκοπὸ. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ εἶναι ὁ ἐνωτικὸς κρίκος ὄλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄλων τῶν ἐποχῶν. Εἶναι μιὰ ἀλήθεια οὔτε παλιὰ οὔτε νέα, γιατί δὲν ἀλλάζει ἡ ἀλήθεια πὸς μᾶς δείχνει πὸς ὁ τόσο περίπλοκος κόσμος εἶναι συνάμα καὶ τόσο ἀπλός. Εἶναι ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ἐδῶ βρίσκεται τὸ μυστικὸ πὸς ζητᾷ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος. Μ' αὐτὸ ἡ ψυχὴ θὰ προσανατολισθῆ καὶ θὰ ὀλοκληρωθῆ. Μ' αὐτὸ οἱ ἰδέες τῆς δημοκρατίας, τῆς ἐλευθερίας κ.λπ. θὰ πάρουν ἀληθινὸ νόημα. Αὐτὸ θὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπο στὸ πὸς θὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν ἑαυτό του. Οἱ ἰδέες τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφωσύνης καὶ τῆς δημοκρατίας δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν κανένα νόημα χωρὶς μιὰ κοινὴ βίαι, χωρὶς ἓνα κοινὸ σκοπὸ. Ἄν οἱ ἄνθρωποι χάσουν τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸ θεῖο παράγοντα, ὅλες αὐτὲς οἱ ἀξίες θὰ διασπασθοῦν καὶ θὰ χαθοῦν. Μὰ ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ ξαναπαίρνει τὸ φῶς τῆς. Ἡ ἐπιστήμη γίνεται βοηθός, ὄχι κυρίαρχός τῆς. Ὁ ἄνθρωπος ξαναβρίσκει τὸν ἑαυτό του.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΟΡΘΟ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Τούς κανόνες, πού εξέτάσαμε, δηλαδή από τή Μεγ. Δευτέρα έως τή Μεγ. Παρασκευή, πού είναι έργο του Κοσμᾶ του Μαΐουμᾶ, πρέπει νά τούς ονομάσουμε αφηγηματικούς. Κανόνες λυρικώτερης συνθέσεως ὅμως εἶναι κυριώτατα τοῦ Ὁρθρου τοῦ Μεγ. Σαββάτου καί τῆς Ἀναστάσεως. Σ' αὐτούς, οἱ ἐπιδράσεις ἀπό τὰ Εὐαγγέλια ἢ ἀπό τίς ᾠδές τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἢ ἀπό ἄλλα κείμενα εἶναι ἐλάχιστες. Ἡ ποίησή τους πλεονάζει ἀφαντάστα. Αὐτό φυσικά δέν σημαίνει πῶς τὸ ποιητικὸ στοιχεῖο ἀπουσιάζει τάχα ἀπὸ τούς κανόνες τῆς Μεγ. Δευτέρας—Μεγ. Παρασκευῆς.

Πολλοὶ λόγοι μποροῦν νά προβληθοῦν γιὰ νά μᾶς δείξουν τὴν ποιητικότητα τῶν πέντε αὐτῶν κανόνων, πού καλύπτουν τίς πρῶτες πέντε ἡμέρες τῆς Μεγ. Ἑβδομάδας.

Καί πρῶτα, τὰ σημεῖα τὰ ἐλεύθερα, τὰ χωρὶς ἐπίδραση ἄλλων κειμένων, εἶναι πολλά. Πολλές εἰκόνες τὰ ποικίλουν καί τούς δίνουν νέα ζωὴ κάθε φορά. Ἀλλὰ καί ὅσα ἀπηχοῦν διήγηση εὐαγγελικῆ, διαλέγουν πρῶτα νύξεις ἐκτάκτως ποιητικές, οἱ ὁποῖες ἔχουν ποιητικὴ καταβολή, καί τίς ντύνουν μὲ τὴν περίτεχνη μορφή μιᾶς αἰσθήσεως ἰδιότυπης. Πολλὰ σημεῖα μποροῦμε ν' ἀνασύρουμε. Πένθος ἐνὸς θεοῦ γεγονότος εἶναι ὅπου ὑπάρχει ὁ θρῆνος στοὺς κανόνες αὐτούς. Ὅμως τὸ πένθος αὐτὸ εἶναι συγκρατημένο. Ὅσο νά φτάσει στοῦ μεγαλύτερου βαθμοῦ τοῦ πένθους τοῦ Μεγ. Σαββάτου ὁ ποιητής, μᾶς παρέχει τὰ δείγματα ἐνὸς ψυχικοῦ προσταδίου, μιᾶς ἀνάλογης προδιαθέσεως.

Ἐνα προαίσθημα ἀγωνιώδες ἐκφράζεται στοὺς στίχους ὄλων τῶν στροφῶν. Τὸ μαρτύριο περιγράφεται μὲ θλιθερές λέξεις στοὺς κανόνες αὐτοὺς στὴ γένεσή του, ὅπως διαδραματίζεται. Θαρρεῖς πῶς ἕνας

ἐξάγγελος παντοῦ, μὲ τὸ ἀσπίλο στόμα του, γεμάτο γλυκύτητα, προφέρει τίς λέξεις τῆς ἀγνότητος. Καί παντοῦ ἕνας λαός, σὲ ὅλους τούς στίχους, εὐεργετημένος, τὸν αἶνο τῆς εὐχαριστίας τὸν ὑψώνει ἔως τὸν Θεὸ του. Ἀγαπημένος ἄλλωστε καί ἀπὸ τὸν Θεὸ αὐτόν, εἶναι εὐλαθῆς καί ἐκθαμβος μπροστὰ στὴν ἐκτυλισσόμενη θεία τραγωδία.

Ἡ ψυχολογικὴ ὀξύδερκεια καί ἡ φιλοσοφικὴ διείδυση δέν λείπουν ἀπὸ τούς κανόνες αὐτοὺς τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Μαΐουμᾶ. Ὁ δηγητικὸ βέβαια ἄστρο του, πρὸς τὸ ὁποῖο τείνει, εἶναι ὁ ὑπέρτατος πόνος, πού θά τὸν φτάσει στίς 4 ᾠδές του τοῦ Μεγ. Σαββάτου. Τὴν πλήρη ὕστερ' ἀποδέσμευση ἀπὸ τὸ Πάθος τὴν κάνει ἄλλος ὁμογράφος, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, μὲ τὸν χαρμόσυνο κανόνα τῆς Ἀναστάσεως.

Οἱ πέντε πρῶτοι κανόνες τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Μαΐουμᾶ χαρακτηριστίζονται ἀπὸ μιὰ ἐγκρατέστατη διαύγεια, πού διεγείρει τὴ φαντασία στοῦ χωροῦ τοῦ πραγματικοῦ καί συμπλέκει τὸ ἀνθρώπινο μὲ τὸ θεῖο ὀψωδῆποτε ἑναρμόνια. Ἐνας ἀνεμὸς ἰσχυρός, μαζί τους, φυσάει στοῦ δέντρο τῆς δυνάμεως, χωρὶς νά τὸ θραύει.

Ἐτοι γενεσιουργεῖται ἡ πορεία πρὸς τὸ Πάθος: προχωρεῖ ἀπὸ τὰ βαῖα κἀνὸν ὄρθρου τῆς Μεγ. Δευτέρας, πού ὁ κἀνὸν του ἔχει παραινέσεις πρὸς τοὺς μαθητές' τῆς Μεγ. Τρίτης, πού παρεντίθεται ὁ Νυμφίος, ἐλάχιστα ἢ παραβολὴ τῶν ταλάντων καί ἢ Δευτέρα Παρουσία' τῆς Μεγ. Τετάρτης, πού ἀναφέρεται ἡ ἀμαρτωλὴ γυναῖκα καί θαμπά τὸ Συνέδριο τῶν Ἰουδαίων καί νύξεις γιὰ τὴ φιλαργυρία τοῦ Ἰούδα' τῆς Μεγ. Πέμπτης, πού εἶναι ἕνας πλήρης κανὼν, ὁ Μυστικὸς Δείπνος παρουσιάζεται μὲ παράταξη πολλῶν ὕμνων, καθὼς καί ἢ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ μὲ σχετικὴ ἀνά-

πτυξη τῶν ἀντίστοιχων εὐαγγελικῶν ρήσεων τῆς Μεγ. Παρασκευῆς, συσχετίζει τὸν δρόμο τοῦ δρους τῶν Ἑλαιῶν, τὴν ἀγωνιώδη προσευχή, τὴ σύλληψη τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅσα τὴν ἐπακολουθοῦν.

Σὲ ὄλα αὐτὰ ὁ θάνατος στέκει ἀπόμακρη, ἀλλὰ μοιάζει σύγχρονα καὶ σὰ νὰ προσεγγίζει. Κι' ὅταν μᾶς προσφέρεται ἀνάμεσα στὶς ὁδὸς τῶν πέντε αὐτῶν κανόνων ὁ περίρρυτος ἀπὸ τὸν Ἰδρωτὰ τῆς ἀγωνίας Ἰησοῦς γονυκλινῆς ἢ ὅταν βέθηλα χέρια τὸν ὀδηγοῦν δέσμιο, πάντα ἕνα ἄυλο, ἕνα αἰώνιο στοιχεῖο κατανικᾶ κάθε ὕλική κι' ἐφήμερη σκέψη. Ἡ θεϊκὴ ἐξ ἄλλου μακροθυμία, ποὺ ἀναπνέει στὶς ποιητικὲς αὐτὲς στροφές, καθρεφτίζει τὴ θρησκευτικὴ ὕψη τῆς ὕμνογραφίας. Ὅλα σφραγίζονται ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ἀκόμα καὶ ἡ κακότητα τῆς προδοσίας ἢ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἀνθρώπων ἢ τὸ μένος τῆς κουστωδίας.

Καὶ παντοῦ διαφαίνεται τὸ δράμα, ποὺ κανένα μέγεθος τῆς ἀμαρτίας δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ τὸ ἐξαφανίσει. Τὸ δράμα, ποὺ προβάλλεται ἄσπογο, ἀναμάρτητο. Ἡ περιλυπη καρδιά τοῦ θείου μελλοθάνατου γλυκαίνεται ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τὴν ἠθικὴ δύναμη καὶ δίνει θάρρος στὸν πιστό. Τὸ συναίσθημα τοῦ ἐκούσιου πάθους προβάλλεται ὡς ψυχολογικὴ καταφυγή. Ἔτσι τὸ δράμα ἐνὸς Θεοῦ ἀποβαίνει τὸ ἀγιώτερο δράμα μιᾶς ποιήσεως. Τὸ δράμα τοῦ ὕψους.

Ὅπου εἶναι διδακτικὸς ὁ τόνος τῶν ὕμνων, ἔχουμε τὴ μορφή τῆς διδακτικῆς ποιήσεως, ποὺ μαζεύει σ' ἕνα νόημα τὸ δογματικὸ κήρυγμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ φέρει σ' ἐπαφή μὲ τὸν λαὸ στὸν ἱεροπρεπεῖ λειτουργικὸ τόνο. Εἶναι μιὰ πάλη, ποὺ ἡ ποιητικὴ συνείδηση τοῦ ὕμνογράφου τὴ φτάνει σ' ἕνα τέλος. Ἐνα μεγάλο ἄστρο ψυχῆς κατευθύνει τὸν ὕμνογράφο, ἕνα ἄστρο πίστεως, ποὺ δὲν τὸ σκεπάζει κανένα ἀντιποιητικὸ νέφος τῆς ἀπιστίας ἢ τοῦ σκεπτικισμοῦ. Ἡ λατρεία τοῦ Ἰδανικοῦ δὲν δεσμεύεται ἀπὸ καμμιά ὕλικὴ ἔφεση-κι' αὐτὸς εἶναι ὁ ὑπέριμετρος διδακτισμὸς τῶν κανόνων αὐτῶν. Ὁ ἀθρήσκευτος δὲν θὰ εἶχε πολλὰ ν' ἀντιτάξει.

Ἐνας παλμὸς ἀληθέστατος καὶ ἠθικώτατος, ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀγάπης, ἀνεβάζει σὲ προσφορὰ τοῦ πνεύματος ὅλη τὴν οἰκονομία τῶν κανόνων τῆς Μεγ. Ἐβδομάδας καὶ τῆς Ἀναστάσεως. Τὸ ἐγωϊστικὸ πάθος δὲν μπορεῖ στὴν τρικυμία του νὰ κλυδωνίσει κι' οὔτε ν' ἀπειλήσει μὲ καταποντισμὸ τὴν ἰδέα ποῦ παράγει ἢ ὕψηλὴ, ἢ ἀπόμακρη αὐτὴ ποίηση, ποὺ θέλει ν' ἀποδείξει ἕνα Θεὸ θριαμβευτὴ μέσα στὸ μυστικὸ κάλλος τοῦ Ἀπολύτου, σὲ ὅλες τὶς κατηγορίες τῆς ἀνθρώπινης ἐξυψώσεως. Ὁ ὕμνογράφος ἐκδηλώνεται μέσα στὴν ἀτέρμονη πίστη του, ποὺ δὲν ξέρει ἀμφιβολία καμμιά, καὶ ποῦ γι' αὐτὸν κάθε ἄλλη τροχιά, ὄχι ἀντίθετη ἀλλὰ καὶ ἀπλᾶ ἀποκλίνουσα, θεωρεῖται διάστροφη. Ὁ ὕμνογράφος ἀκολουθεῖ τὴ βέβαιη ὁδὸ τῆς ἀκρας θρησκευτικότητας.

Χαρακτηριστικὸ τῶν κανόνων αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ μετάπτωση: ἀπὸ τὴν ἡρεμία στὴν πλημμύρα, ἀπὸ τὴ διδαχὴ στὸ ρεῦμα τοῦ πάθους, ἀπὸ τὴν προσευχὴ στὴν ἀγώνια. Ἡ ἔκφραση ξεχειλίζει καὶ τίποτα δὲν ἐνισχύει τὴν ἀποθάρρυνση τῆς στειρότητας. Ὅλες οἱ ἀντιθέσεις συμφιλιώνονται στὸ τέλος, καθὼς προβάλλουν ἐναλλασσόμενες μπροστὰ μας. Ὁ ὕμνωδὸς παίρνει ἀπὸ τὰ χεῖλη τὴν προσευχὴ τοῦ πιστοῦ, πιστὸς καὶ ὁ ἴσιος, καὶ τὴ μετατρέπει σὲ ὕμνο. Αὐτὸς ὁ ὕμνος φτάνει ἕως τὴν ἀκοή μας μὲ τ' ἀνεξίτηλα ἴχνη μιᾶς εὐαίσθητης διαθάσεως.

Κι' ἕνας ἄλλος τόνος ἀναπνέει στοὺς ὕμνους αὐτοῦς: ἡ ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν ἐκζήτηση τῆς πολυκύμαντης τύρβης, τῆς κοσμικῆς μέριμνας, κάθε ἀπορροφήσεως ποὺ ἄγει στὴν ἀντιποιητικὴ ἀτμόσφαιρα. Ὁ φιλόθρησκος παλμὸς ἐπικρατεῖ παντοῦ.

Ποίηση δὲν εἶναι μόνο ἡ οὐσία καθ' ἑαυτὴν, ποὺ ἐκφέρεται σὲ μιὰ στροφή. Ὁ ἀναγνώστης θὰ προσέξει τὴν ἐξωτερικεὺση τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκινημένος, θὰ βρεῖ τὶς ἀλληλεπιδράσεις τους. Τὸ μονιμώτερο πρόβλημα κάθε Ποιητικῆς στηρίζεται σ' αὐτὲς τὶς δυὸ βάσεις-οὐσίας καὶ μορφῆς-κι' ἐκεῖ βρίσκει κάθε φορὰ τὴ λύση του.

Στίχοι σὰν αὐτοῦς, γιὰ νὰ πάρουμε ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ κάθε ἡμέρα τῶν πέντε

κανόνων αὐτῶν, ἔχουν καὶ στὸ θέμα τους, καὶ πέρ' ἀπ' αὐτό, σὲ κάθε τους λέξη, σὲ κάθε πρόταση, καὶ συνέχεια σὲ ὅλη τὴ στροφή, κι' ἀκόμα σὲ ὅλη τὴν ὠδή, κι' ὕστερα στὸ σύνολο τῶν ὠδῶν, καὶ τελευταῖα στὸ σύνολο τῶν κανόνων μιὰ πλοκή, ποὺ δὲν εἶναι γέννημα τῆς τυχαίας στιγμῆς ἢ ἀπλῆ μόνο ἐπίδραση ἐνὸς προγενέστερου κειμένου, ἀλλὰ ἕνας ἐμπνεόμενος ποιητῆς ἀπλώνει σ' αὐτὰ τὸ ἠθικὸ φρόνημα τῆς φαντασίας του καὶ τῶν βιωμάτων του καὶ τ' ἀνεξάλειπτα ψυχικὰ ἴχνη του:

Ἐφριξε παίδων εὐαγῶν τὸ ὁμόστολον
ψυχῆς ἄσπιλον σῶμα (Μεγ. Δευτέρα, ὠδή α').

Καὶ φαιδραῖς ταῖς λαμπάσι τῷ ἀθανάτῳ
Νυμφίῳ Χριστῷ ὕμνοις συναντήσωμεν
(Μεγ. Τρίτη, ὠδή η').

Ψυχαῖς καθαραῖς καὶ ἀρρυσπῶτοις χεῖ-
λεσι, δεῦτε μεγαλύνωμεν τὴν ἀκηλίδω-
τον καὶ ὑπέραγον μητέρα τοῦ Ἐμμανουήλ
(Μεγ. Τετάρτη, ὠδή θ').

Ἡ τὸ ἄσχετον κρατοῦσα καὶ ὑπέρρουον
ἐν αἰθέρι ὕδωρ, ἡ ἀθύσοσος χαλινοῦσα
καὶ θαλάσσας ἀναχαιτίζουσα Θεοῦ Σοφία
(Μεγ. Πέμπτη, ὠδή ε').

Ἀπὸ βλεφάρων, Μαθηταί, νῦν ὕπνον,
ἔφης, Χριστέ, τινάζετε (Μεγ. Παρασκευή, ὠδή η').

Τοῦ Μεγάλου Σαββάτου:

Μὲ τὴν πρώτη μας ἐπαφὴ μὲ τὸν κανόνα τοῦ Ὁρθροῦ τοῦ Μεγ. Σαββάτου-ὅπως καὶ μὲ τὸν κανόνα τῆς Ἀναστάσεως-αἰσθανόμαστε ἀμέσως τὴν τεράστια διαφορὰ, ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στοὺς κανόνες τῶν ἄλλων ἡμερῶν τῆς Μ. Ἑβδομάδας. Ἐνῶ στοὺς κανόνες τοὺς προηγούμενους ἢ παρεμβολὴ σημείων τῶν Γραφῶν εἶναι ἀφθονή, ἢ ὑποταγὴ τῶν δύο αὐτῶν κανόνων στὰ ἴδια κείμενα εἶναι ἐλάχιστη. Τὸ ποίημα ἐδῶ, καὶ οἱ δύο περιπτώσεις, ἔχει λυτρωθεῖ ἀπὸ τὸ θέμα περισσότερο. Οἱ δύο αὐτοὶ κανόνες εἶναι ποιητικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους: ὁ πρῶτος, τοῦ Ὁρ-

θρου τοῦ Μ. Σαββάτου, εἶναι τὸ Πάθος στὴν ἀνώτερη δραματικὴ ἐκδήλωσή του, τὸ βαθύτατο ἄλγος στὴν κορυφωσή του. Ὁ δεύτερος, τοῦ Ὁρθρου τῆς Ἀναστάσεως, εἶναι ἡ χαρὰ τῆς Ἀναστάσεως, ὁ τρύγος μιᾶς οὐράνιας ἀγαλλιᾶσεως. Ὁ κανὼν τοῦ Πάθους, λοιπόν, καὶ ὁ κανὼν τῆς Ἀναστάσεως ἐπαρκοῦν γιὰ τὸν ἐπιτάφιο θρῆνο καὶ τὴν ἀναστάσιμη χαρὰ. Δίπλα τους οἱ ἄλλοι, οἱ προγενέστεροι κανόνες ἔχουν τὴ σημασίαν τῆς προθαμίδας, τοῦ διαδρόμου μιᾶς πλούσιας ἐμνεύσεως-ἕνα μονοπάτι ἀνάμεσα σὲ βαθύσκια δέντρα ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἠλιόλουστη πηγὴ.

Τὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τοῦ Μεγ. Σαββάτου ἔγραψαν τρεῖς ποιητές, ὅπως σημειώσαμε προηγήτερα. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος (Πατρολογία *Migne*, τόμ. 133, σελ. 1235-1236) καθορίζει ἐτσι τοὺς συγγραφεῖς τῶν ὠδῶν: «Ὁ παρὼν κανὼν ποίημα μὲν ἔστιν ἄχρι καὶ πέμπτης ὠδῆς Μάρκου Ἐπισκόπου Ἰδρουίντος, ἐκ δὲ ταύτης ἄχρις ἐνάτης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Κοσμᾶ. Ἄλλὰ πολὺ πρότερον, ὡς ἐξ ἀγράφου ἔχομεν παραδόσεως, γυνὴ τις τῶν εὐπατριδῶν σοφὴ καὶ παρθένος Κασία τοῦνομα τοῦ τε μέλους ἀρχηγὸς ἐχρημάτισε καὶ τὸν κανόνα συνεπεράνετο».

Στὴν Κασσιανὴ ἀποδίνεται τετραψῆδιον τῷ Ἁγίῳ καὶ Μεγάλῳ Σαββάτῳ, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ ἀκροστιχίδα καὶ σώζεται σὲ δύο κώδικες, τὸν Βατοπεδινὸ 1189 φ 231α καὶ τὸν Λαυριωτικὸ Δ32φ 3α. Οἱ ὠδὲς του εἶναι α', γ', δ', ε' κι' ἐκτὸς ἀπὸ τὸν εἰρημὸ ἔχουν καθεμιὰ καὶ 2 τροπάρια. Μόνο οἱ 4 εἰρημοὶ ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸν τῆς Κασσιανῆς περιελήφθησαν στὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τοῦ Μεγ. Σαββάτου, τὰ τροπάρια ὁμῶς ὄχι, κι' εἶν' ἀκριβῶς ἐκεῖνα ποὺ εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὸν Μάρκο Ἐπίσκοπο Ἰδρουίντος. Οἱ εἰρημοὶ καὶ τὰ τροπάρια τῶν ὠδῶν στ', ζ', η', θ', ἀνήκουν στὸν Κοσμᾶ τὸν ἐπίσκοπο Μαίουμα. Σχηματίζεται καὶ μιὰ Ἀκροστιχίδα στὸν κανόνα αὐτό: Καὶ σήμερον δὲ Σάββατον μέλω μέγα.

Λίγα σημεία ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦ Μεγ. Σαββάτου-ὅπως καὶ τῆς Ἀναστάσεως-συνδέονται ἀμεσα πρὸς τὸ κείμενο τῆς Και-

νῆς Διαθήκης, ἐνῶ στοὺς προηγούμενους κανόνες, ὅπως παραθέσαμε τὰ σχετικά δείγματα, ἡ συγκομιδὴ μιᾶς τέτοιας ἀντιπαρθολῆς εἶναι παμπληθῆς.

Στὸν κανόνα τοῦ Μεγ. Σαβθάτου, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴ σταύρωση, τὸν θάνατο καὶ τὴν ταφή τοῦ Χριστοῦ βρίσκονται καὶ στοὺς 4 εὐαγγελιστῆς (Ματθαῖος κζ' 33-66, Μάρκος ιε' 22-47, Λουκᾶς κγ' 33-56, Ἰωάννης ιθ' 17-42).

Οἱ ἀντιστοιχίαι τῶν στροφῶν τῶν κανόνων τοῦ Μεγ. Σαβθάτου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου δὲν μποροῦν νὰ χαρακτηριστοῦν ὡς ἄμεσοι ἐπιδράσεις ἀλλὰ μόνο ὡς συγγενεῖς ἐξωτερικεύσεις.

Αἴφνης, ἐκεῖ πού ὁ Ματθαῖος (κζ' 51-52), περιγράφοντας τὴ στιγμή τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ, ἀναφέρεται στὰ φαινόμενα πού τὸν παρακολούθησαν:

Ἡ γῆ ἐσεισθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν καὶ τὰ μνημεῖα ἠνεώχθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἠγέρθη.

ὁ ὕμνογράφος μὲ δυὸ λέξεις τὰ συνοψίζει αὐτά:

Τὰ ὑπερκόσμια καὶ ὑποχθόνια κατανοοῦντα, Σωτήρ μου, ἐδονεῖτο τῇ νεκρώσει σου (τροπ. 2 ὠδῆς α').

Ἄλλο παράδειγμα, ἀπὸ τὸν Μάρκο (ιε' 46):

Καθελὼν αὐτὸν ἐνείλησε τῇ σινδόνι καὶ κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ,

πού ὁ ὕμνογράφος τὸ συντομεύει ἔτσι:

Καὶ σινδὼν καὶ τάφος ὑπεμφαίνουσι (τροπ. 1 ὠδῆς ε').

Ἐλαχιστότατες εἶναι οἱ περιπτώσεις σάν αὐτὴ στὸν Ἰωάννη (ιθ' 41):

Εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγῃ αὐτοῦ τὴν πλευράν ἔνυξε.

Καὶ ὁ ὕμνογράφος:

Τὸν τρωθέντα λόγῃ τὴν πλευράν (τροπ. 1 ὠδῆς ζ').

Ἡ αὐτὴ στὸν Ἡσαΐα (ιθ' 9):

Ὁ Ἄθης κάτωθεν ἐπικράνηθι συναντήσας σοι.

Καὶ ὁ ὕμνογράφος:

Ὁ Ἄθης, Λόγε, συναντήσας σοι, ἐπικράνηθι (τροπ. 3 ὠδῆς δ').

Ὡστε καὶ οἱ τρεῖς ποιητῆς τοῦ κανόνα τοῦ Μεγ. Σαβθάτου εἶναι ἀπελευθερωμένοι κατὰ πολὺ στὴν ὀμηρικὴ τους διάθεση κι' ἔδωσαν στὶς ὠδὲς του πολὺ ἀπὸ τὴν ποιητικὴ προσωπικότητα πού διέθεταν.

Στοὺς εἰρμούς τῶν 4 πρώτων ὠδῶν τῆς ἡ Κασσιανῆ ἐκδηλώνει ὅλη τὴν ἀσκητικὴ τῆς, τὴν εὐγενῆ ἐκείνη δσιότητα, ἕνα ὕψος γεμᾶτο καταनुκτικότητα. Τὸ ποίημα θὰ τὸ αἰσθανθοῦμε στὴ μουσικὴ του καὶ ἡ ποιήτρια θὰ μᾶς πλησιάσει ὄχι μόνο μὲ τὸ στιχουργικὸ κάλλος, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ μελωδικὸ ἐπίτευγμα. Ὁ Ἰδιος ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος κάνει αὐτὴ τὴν παρατήρηση γιὰ τὸν εἶρμό τῆς ὠδῆς α' (Πατρολογία Migne, τόμ. 133, σελ. 1235): «Ἄλλ' ἡμεῖς ὡς αἱ νεάνιδες τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν: νεᾶνις γάρ οἶσα δηλονότι ἡ καὶ μελοποιός, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐμφῆναι θέλουσα, ὅτι γυναικὸς ἐστὶ τὸ μελούργημα, ἐπεὶ δύο χορεῖαι ἦσαν ἐν τῇ ἐξόδῳ τὴν πρώτην ὠδὴν ἄδουσαι, μία μὲν ἀνδρῶν, ἑτέρα δὲ γυναικῶν, αὐτὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν παρωσαμένη, ὡς οὐκ ἀνήρ, «ὡς αἱ νεάνιδες τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν» εἶπε».

Στὰ τροπάρια τῶν 4 πρώτων ὠδῶν, ὁ ἄλλος ποιητῆς, ὁ Μάρκος ἐπίσκοπος Ἰεροσολύμωντος, ὕμνογράφος καὶ μελωδὸς τοῦ Θ' αἰῶνα, συναγωνίζεται μὲ τοὺς ἄλλους δύο δόκιμους βυζαντινοὺς, τὴν ποιήτρια Κασσιανὴ καὶ τὸν ποιητὴ Κοσμᾶ τὸν Μαῖουμᾶ. Ὁρθότατα τὰ τροπάρια αὐτὰ τοῦ Μάρκου περιελήφθησαν, γιὰτι αὐτὰ εἶναι ἄδολα γεννήματα τῆς εὐσέβειας, πού δὲ μπορεῖ παρά νὰ φτάνει καὶ ἔως τὴν τεχνικὴ κατασκευὴ τοῦ στίχου, ὅπως καὶ οἱ εἰρμοὶ τῆς Κασσιανῆς εἶναι ἔκτακτοι ποιητικοὶ ὕμνοι, κι' ἔτσι συνταιριάζονται φυσικώτατα.

Ὅσο γιὰ τὸν Κοσμᾶ τὸν Ἰεροσολυμίτη, ἡ λεπτότητα εἶναι ἀρμονικὰ διαταγμένη μὲ τὴν ποικιλία, καὶ τὸ ποιητικὸ αἶσθημα συμβαδίζει πρὸς τὴ θεολογία, πού τὴν

εἶχε τόσο ἀφομοιωμένη. Ἔχουν πολλὰ τὰ κοινὰ μὲ τὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνὸ οὗτος ἄσματος κανόνες τους, ὅπως καὶ στὴ ζωὴ ὑπῆρξαν συνοδοιπόροι τοῦ μοναχικοῦ βίου στὴ Λαύρα Σαββά τοῦ Ἁγιοσμένου.

Στοὺς προηγούμενους κανόνες ἐκτίθεται κάπως ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, καθὼς βαδίζει γιὰ νὰ καταλήξει στὸ Πάθος. Στὰ τροπάρια τοῦ κανόνα τοῦ Ὁρθρου τοῦ Μεγ. Σαββάτου τερματίζεται ἡ διδασκαλία αὐτὴ καὶ τὸν πολυπράγμονα διδασκισμὸ διαδέχεται τὸ Πάθος, ἔτσι ὅπως μιὰ πυρετώδης δίψα μοιάζει σὰ νὰ καταναλώνει ὅλο τὸ σῶμα. Σὰν ἀπὸ φωτιὰ φλέγεται τὸ αἷμα καὶ κυκλοφορεῖ στις ἀρτηρίες, θαρρεῖς, γιὰ νὰ ποτίσει τὸ χῶμα. Ὁ θάνατος εἶναι μιὰ τελευταία πράξη τῆς ζωῆς, ἡ μεγαλοπρεπέστερη.

Ἐπάρχουν τροπάρια πού μᾶς ἀνακαλοῦν στὴ σκέψη τὴν νεκρώσιμη Ἀκολουθία, πού ἀφορᾶ ἓνα Θεὸ πεθαμένο. Ἰδιαιτέρα πρέπει ν' ἀναφερθεῖ τὸ 1ο τροπάριο τῆς ὠδῆς α΄:

Κύριε, Θεέ μου, ἐξόδιον ὕμνον καὶ ἐπιτάφιον ὠδήν σοι ἄσομαι τῷ τῆ ταφῆ σου ζωῆς μοι τὰς εἰσόδους διανοίξαντι καὶ θανάτῳ θάνατον καὶ Ἄδην θανατώσαντι.

Εἶναι ἡ ἴδια ἀτμόσφαιρα τοῦ κοινότερου θανάτου: τὸ ποτῆρι τῆς ζωῆς ἀδειάζει ἔως τὴν τελευταία του σταγόνα. Οἱ Ἰδιες πένθιμες κωδωνοκρουσίες τοῦ θανάτου κατὰ τὴ Μεγ. Παρασκευῆ, μὲ σύμβολο παναιώνιο καὶ πανανθρώπινο τὸν Ἐπιτάφιο, λές καὶ κηδεύεται τὸ Ἄπειρο στὴν ἐξοδό του, μέσα σ' ἓνα σιγηλὸ, ἀδιόρατο αἶσθημα πόνου, στὸν ὁποῖο ζωγραφίζεται κάθε ἀνθρώπου ἡ μυχιαίτατη πίκρα, πού βρῖσκει διέξοδο: δύο πόνου, ὁ θεῖος καὶ ὁ ἀνθρώπινος, πᾶνε νὰ σταματήσουν στοῦ λυτρωμοῦ τὸ λιμάνι.

Ἐπειτα, σὲ κάθε τροπάριο ἀνασαίνει ἡ πίστη. Αὐτὴ δὲν καλύπτεται σὲ κανένα τάφο. Τὸ πεπρωμένο τῆς Ἀναστάσεως εἶναι καταφανέστατο, στὸ 3ο τροπ. τῆς ὠδῆς α΄:

Ἰνα σου τῆς δόξης, τὰ πάντα πληρώ-

σης, καταπεφοίτηκας, ἐν κατωτάτοις τῆς γῆς ἀπὸ γὰρ σοῦ οὐκ ἐκρύβη ἡ ὑπόστασις μου ἢ ἐν Ἀδάμ, καὶ ταφεῖς φθάρντα με καινοποιεῖς, φιλάνθρωπε.

Ἄσμος καὶ ἀγνωστος, δίνει ὅλο τὸ μέτρο τῆς πλήρους συγκαταβάσεως. Εἶναι χαρακτηριστικὴ, ὄχι μόνο σ' αὐτὸ τὸ τροπάριο ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα, ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ φύση, πού παρίσταται αἰσθανόμενη καὶ ὁμιλητικὴ, μὲ τὴν τάση τῆς ἀνεκκάλυπτης ἀφθαρσίας. Κι' ἀλήθεια, σὲ συγκλονιστικὰ γεγονότα, ὅπως εἶναι ἡ ταφή καὶ ἡ Ἀνάσταση ἐνὸς Θεοῦ, δὲν εἶναι μόνο τὸ περιεχόμενο τοῦ νοῦ ἢ τῆς ψυχῆς ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ ὅλης τῆς περιληπτικῆς ἔννοιας τῆς Ἀνθρωπότητας, ἀλλὰ ὅλα τὰ πλάσματα, ὅλες οἱ λεπτομέρειες τῆς δημιουργίας, δείχνονται σὲ μιὰ τέτοια συμμετοχὴ, γεμάτη ἀπὸ μιὰ βούληση ἀμφωτη, θεόληπτη, πού ὑπερβαίνει τὴ στενότητα τῶν ἀνθρωπίνων.

Ὁλος ὁ συμβολισμὸς τῆς ταφῆς τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἐμφανῆς στὸ 2ο τροπάριο τῆς ὠδῆς γ΄:

Σύμβολα τῆς ταφῆς σου παρέδειξας τὰς ὁράσεις πληθύνας, νῦν δὲ τὰ κρύφια σου θεανδρικῶς διετράνωσας καὶ τοῖς ἐν Ἄδῃ, Δέσποτα Ὁὐκ ἔστιν Ἄγιος πλὴν σου, Κύριε, κραυγάζουσιν.

Δὲν εἶναι ἡ ἀπλὴ αἴσθησις τῆς ὁράσεως. Εἶναι «αἱ ὁράσεις», οἱ ὅπτασις. Ἐκεῖνες γιὰ τίς ὁποῖες μιλάει ὁ Ἰωήλ (γ' 1):

Καὶ οἱ νεανίσκοι ὁμῶν ὁράσεις ὕφονται.

Ἐνας κόσμος παραδόξων φαινομένων, ξένων πρὸς τὴ λογικὴ διάρθρωση τῆς ζωῆς, σχίζεται σὰν τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, σειέται ὅπως ἡ γῆ, θρυμματίζεται σὰν τίς πέτρες, ἀνοίγει σὰν τὰ μνήματα, ἐγείρεται σὰν τοὺς νεκροὺς καὶ ἐμφανίζεται πολλοῖς. Αὐτὸς ὁ ζωντανόνεκρος κόσμος, ὁ μεταξύ ζωῆς καὶ θανάτου, καλύτερα πού μετέχει στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο, συναποθεώνεται στὸ παραπάνω τροπάριο, ὅπως καὶ σὲ ὅλο τὸ μᾶκρος τοῦ κανόνα τοῦ Ὁρθρου τοῦ Μεγ. Σαββάτου.

Ἐπάρχουν καὶ τροπάρια, σὰ ὅποια κα-

θορίζεται ἡ συμμετοχὴ τῆς φύσεως, ποὺ σὲ ἄλλο τροπάριο, τὸ 2ο τῆς ὠδῆς α', ὀνοματίζονται. Μιά φρίκη τραγικοῦ μεγαλείου ἀναδίνεται ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς τοῦ εἰρμού τῆς ὠδῆς η':

"Ἐκστηθι φρίττων, οὐρανέ, καὶ σαλευθήτωσαν τὰ θεμέλια τῆς γῆς.

Εἶναι σὰ συναίσθηση τῆς Δημιουργίας γιὰ τὸ φοβερὸ βᾶρος ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Ἰδιοῦ τοῦ Δημιουργοῦ. "Ἰχνη ἐμφανίσεως τοῦ Θεοῦ, ποὺ χαράζονται καὶ μεταδίνονται ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, Ἰχνη θανάτου, ποὺ εἶναι τὰ ἴδια ζωοποιὰ κηρύγματα: ὁ Χριστιανισμὸς στὴ μεταφυσικὴ του δικαίωσῃ.

Μιά εἰκονογραφικὴ τόλμη διαχέεται παντοῦ. Τόλμη ἐκφράσεως, ποὺ δὲν εἶναι μόνον θάρρος τοῦ λόγου, ἀλλὰ εὐρημα τῆς θρησκευοῦσας ψυχῆς, ποὺ κάθε φορὰ μὲ τὴ δική της εὐστοχία τὸ ἀνακαλύπτει. Τέτοιες ἐκφράσεις συναντοῦμε συχνὰ στὸν κανόνα:

"Ἡπλώσας τὰς παλάμας καὶ ἦνωσας τὰ τὸ πρὶν διεστῶτα (τροπ. 2 ὠδῆς γ').

Παράγεις γὰρ τὰ σύμπαντα καὶ καινοποιεῖς, σαθθατίζων, Σωτήρ μου, καὶ ἀνακτώμενος (τροπ. 1 ὠδῆς δ').

* Ἀφθαρτίζεις γὰρ θεοπρεπέστατα, ἀπαθανατίζων τὸ πρόσημμα (τροπ. 2 ὠδῆς ε').

* Ἐξ ἀλοχεύτου προελθὼν καὶ λογχευθεὶς τὴν πλευράν, Πλαστοργέ μου (τροπ. 3 ὠδῆς ε').

* Ἀξιοπρόσεχτο εἶναι στὸ ἴδιο αὐτὸ τροπάριο 3 τῆς ὠδῆς ε' πῶς ὁ ὑμνογράφος, προβλέποντας μέσα στὸ θλιβερὸ τόνο τοῦ τροπαρίου τὴν Ἀνάστασι, τὴν ἀναμενόμενη στὸν ἀμέσως ἐπόμενο κανόνα, παραθέτει σειρὰ λέξεων, ποὺ ἔχουν αὐτὴν τὴν ἐγερτήρια χροιά:

* Ἀφυπνώσας ὑπερφυῶς ὕπνον φυσιζῶν καὶ ζωὴν ἐγείρας ἐξ ὕπνου καὶ τῆς φθορᾶς.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὁμοιότητα τῶν λέξεων σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κανόνα, ποὺ δὲν εἶναι ποτὲ σχηματικὴ. "Ἐτσι, παρονομασία

καὶ ὁμοιοτέλετο σχεδὸν κατανοῦν ὁμοια, ὅπως στὴν ἀρχὴ τοῦ εἰρμού καὶ τῶν τροπαρίων τῆς ὠδῆς στ':

Συνεσχέθη, ἀλλ' οὐ κατεσχέθη...

* Ἀνηρέθη, ἀλλ' οὐ διηρέθη...

Βροτοκτόνον, ἀλλ' οὐ θεοκτόνον...

Βασιλεύει, ἀλλ' οὐκ αἰωνίζει...

* Ἀξιοπρόσεχτη εἶναι καὶ ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων, ποὺ ἔχει μιὰν ὁμοιογένεια, ποὺ ποτὲ δὲν ἔχει τὴν τυπικὴ ἐκείνη ὁμοιομορφία, ποὺ κάνει τὴν ἔκφραση ἐπαναλαμβάνομένη, χωρὶς ἄλλη σημασία. Παραδείγματα παίρνω πάλι ἀπὸ τὸν εἰρμὸ καὶ τὰ 3 τροπάρια τῆς ὠδῆς στ':

Σοῦ γὰρ τὸν τύπον φέρων τοῦ παθόντος καὶ ταφῆ δοθέντος...

Εἰ γὰρ καὶ λέλυταί σου ὁ ναὸς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους...

Εἰ γὰρ καὶ πέπονθέ σου τῆς σαρκὸς ἡ χοϊκὴ οὐσία...

Σὺ γὰρ τεθεὶς ἐν τάφῳ, κραταίε, ζωαρχικῆ παλάμῃ...

Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὸν εἰρμὸ καὶ τὰ 3 τροπάρια τῆς ὠδῆς η'. Κι' ἐδῶ ἡ σειρὰ τῶν λέξεων ἔχει μιὰ μουσικώτατη ἀναλογία:

* Ἰδοῦ γὰρ ἐν νεκροῖς λογίζεται ὁ ἐν ὕψιστοις οἰκῶν καὶ τάφῳ σμικρῷ ξενοδοχεῖται...

* Ἀδάμ γὰρ τῷ προτέρῳ δεύτερος ὁ ἐν ὕψιστοις οἰκῶν κατῆλθε μέχρις Ἄδου ταμείων...

Νεκρὸν γὰρ καὶ γυμνὸν θεώμενος τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν αἰτεῖται καὶ κηδεύει κραυγάζων...

* Ἐκὼν γὰρ ὑπὸ γῆν σφραγίζεται ὁ ἐν ὕψιστοις οἰκῶν καὶ πλάνος Θεὸς συκοφαντεῖται....

Κάποτε ἀρχίζει ὅλη ἡ σειρὰ τῶν τροπαρίων μὲ δυὸ λέξεις, ποὺ ἔχουν ἓνα βᾶρος, ποὺ μένει τὸ ἴδιο σὲ ὅλη τὴ διάρκεια κάθε στροφῆς, καὶ οἱ ἐπεξηγηματικοὶ στίχοι ποὺ παρακολουθοῦν τὶς λέξεις αὐτὲς, ἐνῶ τὶς προεκτείνουν, ποτὲ δὲν ξεπερνοῦν τὸ συντακτικὸ βᾶρος τοῦ ἀρχίσματος. Θὰ τὸ ἴδουμε αὐτὸ στὸν εἰρμὸ καὶ στὰ 3 τροπάρια

τῆς ὁδῆς ζ'. Ὁ τόνος τοῦ θαυμασμοῦ, ποῦ εἶναι ὁ ἀρχικός, εἶναι καὶ βασικός γιὰ τίς παρακάτω λέξεις, ποῦ τὸν συνοδεύουν, καὶ πάλι παραμένει κυριαρχικός, μὲ μιὰν ἀπόδοση, ποῦ τὸν δικαιώνει ἐξ ὀλοκλήρου:

"Αφραστον θαῦμα! ὁ ἐν καμίνῳ ρυσάμενος τοὺς ὀσίους παῖδας ἐκ φλογός, ἐν τάφῳ νεκρός, ἄπνους κατατίθεται...

Τέτρωται "Αθης! ἐν τῇ καρδίᾳ δεξάμενος τὸν τρωθέντα λόγῃ τὴν πλευρὰν καὶ στένει πυρὶ θείῳ δαπανώμενος...

"Ὀλθιος τάφος! ἐν ἑαυτῷ γὰρ δεξάμενος ὡς ὑπνοῦντα τὸν δημιουργόν, ζωῆς θησαυρὸς θεῖος ἀναδέδεικται...

Νόμῳ θανόντων! τὴν ἐν τῷ τάφῳ κατάθεισιν ἢ τῶν ὄλων δέχεται ζωῆ, καὶ τοῦθον πηγὴν δεικνυσὶν ἐγέρσεως.

Ἡ πιὸ συγκινητική, ἢ ἔκτακτα δραματική καὶ ὕψηλοφρονέστερη ὡδὴ εἶναι ἡ θ'. Εἶναι ἡ συνομιλία τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Παναγίας, ποῦ μὲ λυγμοὺς θρηνεῖ τὸν ἀδικοθάνατο τοῦ Υἱοῦ τῆς. Στὴ μιὰ μεριά, ἡ συντριμμένη, ἢ περιδεὴς μητέρα, καὶ στὴν ἄλλη ὁ γαλήνιος, ὁ παρηγορητικός Λυτρωτής. Εἶναι πολὺ ἀξιοπρόσεχτο πῶς καταλήγει ἡ ὡδὴ αὐτὴ ἢ τελευταία στὴ στιχομυθία τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ὡς ἀποκορύφωση τοῦ τραγικοῦ ἔρχεται ὁ διάλογος αὐτός, ποῦ δὲν διηγεῖται ἀπλᾶ, ἀλλὰ ποῦ μὲ τὸ ἔνστικτο ἐμβαθύνει στὸ Πάθος. Ἡ ὡδὴ θ' ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν εἰρμὸ καὶ 3 τροπάρια.

Στὸν εἰρμὸ τῆς ὡδῆς θ', ὁ Χριστὸς ἀποτείνεται στὴ μητέρα του. Διαιρεῖται σὲ δύο μέρη. Τὸ πρῶτο εἶναι παράκληση:

Μὴ ἐποδύρου μου, Μήτηρ,

ποῦ συνεχίζει μὲ μιὰν ἐνεστῶσα αἰτιολογία τὴ μητρικὴ πίκρα:

καθορώσα ἐν τάφῳ, ὅν ἐν γαστρὶ ἀνευ σπορᾶς συνέλαθες Υἱόν.

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ἴδιου εἰρμῶ ἐξαγγέλλει τὸ μελλοντικὸ χαρμόσυνο γεγονός τῆς Ἀναστάσεως:

Ἀναστήσομαι γὰρ καὶ δοξασθήσομαι καὶ ὑψώσω ἐν δόξῃ ἀπαύστως, ὡς Θεός, τοὺς ἐν πίστει καὶ πόθῳ σε μεγαλύνοντας.

Στὸ ἐπόμενο 1ο τροπάριο τῆς ὡδῆς θ' ἀπαντᾷ ἡ Παναγία. Εἶναι γοητευτικὰ ποιητικὴ ἢ ἀντίθεση, ποῦ δίνει ἀνθρώπινο βάθος στὴν ἀπάντησή της. Χωρίζεται ἢ ἀπάντηση αὐτὴ σὲ δύο ἐπίσης τμήματα. Στὸ πρῶτο κάνει ἀναδρομὴ ἢ Παναγία στὴ χάρα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ:

Ἐπὶ τῷ ξένῳ σου τόκῳ, τὰς ὀδύνας φυγοῦσα, ὑπερφυῶς ἐμακαρίσθην, ἀναρχε Υἱέ,

γιὰ νὰ μεταπέσει στὴ θλίψη τοῦ παρόντος, ἐκφρασμένη μὲ εἰκόνα ἐναργέστατη, ρεαλιστικὴ, ποῦ καταλήγει σὲ μιὰν ἐπίκληση:

Νῦν δέ σε, Θεέ μου, ἄπνουν ὀρώσα νεκρόν, τῇ ρομφαίᾳ τῆς λύτης σπαράττομαι δεινῶς. Ἄλλ' ἀνάστηθι, ὅπως μεγαλυνηθῆσομαι.

Ἡ ἀνταπάντηση τοῦ Χριστοῦ, ποῦ ἔχει πάλι τὸ ἴδιο χάρισμα, στὸ πρῶτο της στάδιο εἶναι παρουσίαση τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς του, μὲ τὴν ὄψη τοῦ ταυτόχρονου θριαμβευτῆ, ποῦ ὄχι μὲ τὴν Ἀνάσταση μόνο ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν θάνατο νικάει τὴ φθορὰ τοῦ θανάτου. Θέλει νὰ σπείρει τὴν ἀνακούφιση στὴ μητρικὴ καρδιά, ποῦ ὑπόκωφοι, συγκλονιστικοὶ βγαίνουν οἱ λυγμοὶ τῆς. Εἶναι τὸ αἰώνιο σύμβολο τῆς πονεμένης Μητέρας, τῆς ὡχρῆς γεννήτρας, ποῦ κλαίει σιωπηλά, ἐνῶ τὸ σῶμα τῆς τρέμει, ἐνῶ ἡ ψυχὴ τῆς καίγεται. Στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ τόνος τῆς παρηγορίας ἔχει ἕνα ἀσυνήθιστα ἀλόγιστο στοιχεῖο:

Γῆ με καλύπτει ἐκόντα, ἀλλὰ φρίττουσιν ἄδου οἱ πυλωροί, ἡμφιεσμένοι βλέποντες στολὴν ἡμαγμένην, Μήτηρ, τῆς ἐκδικήσεως.

Καὶ συνεχίζει στὸν ἴδιο νευρώδη τόνο «ποῦ εἶν' ἐπίτηδες, γιὰ νὰ δειχθεῖ πῆ ζωὴ ἐν τάφῳ»-ποῦ καταλήγει σὲ δύο λέξεις, ποῦ ἢ καθεμιὰ ἔχει μονολεκτικὸ βάρος στοὺς δύο μέλλοντες: «Ἀναστήσομαι καὶ μεγαλύνω σε». Ἰδοῦ:

Τοὺς ἐχθροὺς ἐν Σταυρῷ γὰρ πατάξας ὡς Θεός, ἀναστήσομαι αὐθις καὶ μεγαλύνω σε.

Μὲ τὸ τελευταῖο τροπάριο λήγει ὁ διάλογος, γιὰ ν' ἀπευθυνθεῖ ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς πιστοὺς. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς παραπάνω τρεῖς στροφές, αὐτὸ μόνο του ἀποτελεῖ μιὰν ἐνότητα. Εἶναι τὸ τελευταῖο τροπάριο τοῦ κανόνα τοῦ Ὁρθρου τοῦ Μεγ. Σαββάτου, κ' ἔχει προχωρήσει, θαρρεῖς, ἀπὸ τὸ Πάθος καὶ τὸν θάνατο πρὸς τὴν εὐφροσύνη τῆς ἐγέρσεως. "Ὅλα σ' αὐτὸ τὸ τροπάριο εἶναι προμηνύματα ἐνὸς μεγάλου ἐρχομοῦ, ὅλα μοιάζουν μὲ σκιρτήματα. Εἶναι σάν κάτι πού ὁ λαὸς τὸ λέει «πρῶτη Ἀνάσταση», "σὲ ἄλλη Ἀκολουθία. Ἐδῶ ἀναπνέει ἡ πεποίθηση ἐνὸς Θεοῦ γιὰ τὴν ἀθανασία τοῦ θανάτου του:

Ἀγαλλιάσθω ἡ κτίσις, εὐφραινέσθωσαν πάντες οἱ γηγενεῖς· ὁ γὰρ ἐχθρὸς ἐσκύλευται ἄδης· μετὰ μύρων γυναῖκες προσυπαντάτωσαν τὸν Ἀδάμ σὺν τῇ Ἐδᾷ λυτροῦμαι παγγενῆ· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ξηναστήσομαι.

Τῆς Ἀναστάσεως.

Τοῦ Ὁρθρου τῆς Ἀναστάσεως ὁ κανὼν ἀποτελεῖται ἀπὸ 8 ὠδῆς, τὶς α', γ', δ', ε', στ', ζ', η', θ' καὶ ἐποιήθη ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό. Εἶναι ὁ μόνος κανὼν ἀπ' ὅλους τῆς Μεγ. Ἐβδομάδος, πού τ' ἀρχικὰ γράμματα τῶν εἰρμῶν καὶ τῶν τροπαρίων του δὲν ἀποτελοῦν Ἀκροστιχίδα.

Λίγη συνάφεια ἔχει καὶ ὁ κανὼν αὐτὸς πρὸς τὶς σχετικὲς μὲ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εὐαγγελικὲς περικοπές, πού εἶναι οἱ ἐπόμενες: Ματθαῖος κη' 1-10, Μάρκος ιστ' 1-8, Λουκᾶς κδ' 1-12, Ἰωάν. κ' 1-18.

Ἐλάχιστα εἶναι τὰ σημεῖα πού θά μπορούσε κανένας ν' ἀντιπαραβάλλει. Ὅπως:

Χριστὸν ἐξαστράπτοντα καὶ χαίρετε φάσκοντα (τροπ. 1 ὠδῆς α').

Ὁ Ἰησοῦς ἀπήνητησεν αὐταῖς λέγων χαίρετε (Ματθ. κη' 9).

Ἄλλο:

Γυναῖκες μετὰ μύρων θεόφρονες ὀπίσω σου ἔδραμον· ὄν δὲ ὡς θνητὸν μετὰ δακρῶν ἐζήτησαν, προσεκύνησαν χαίρουσαι ζῶντα Θεόν, καὶ Πάσχα τὸ μυστικόν, σοῖς, Χριστέ, Μαθηταῖς εὐηγγελλίσαντο (τροπ. 1 ὠδῆς ζ').

Εἶναι συναρμογή σημείων τοῦ Ματθαίου:

Ἦν δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία θεωροῦσαι τὸν τάφον (Ματθ. κη' 1)... αἱ δὲ προσελθοῦσαι... προσεκύνησαν αὐτῷ (Ματθ. κη' 9)... μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ (Ματθ. κη' 8).

Ἄλλο ἀπλούστερο:

...Ἡμέρα, ἡ μία τῶν Σαββάτων (εἰρμός ὠδῆς η').

Τῇ δὲ μιᾷ τῶν Σαββάτων (Λουκ. κδ' 1).

Πρέπει νὰ κάνουμε καὶ μιὰν ἄλλη ἀναζήτηση, προκειμένου γιὰ κανόνα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἀπαραίτητα πρέπει νὰ θυμηθοῦμε ἐδῶ ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους δογματικούς τῆς Ὁρθοδοξίας, πού ἔκανε συναγωγή σ' ἕνα σύνολο ἐνιαῖο ἐκείνων πού παρήγαγε ἡ καλαιδέτερη Θεολογία. Τὸ κυριώτερο σύγγραμμά του, ἡ «Πηγὴ γνώσεως», ἰδίως στὸ τρίτο μέρος, εἶναι πληρέστατο δοκίμιο Δογματικῆς, πού ἀρχίζει ἀπὸ τὴ διδασκαλία περὶ Θεοῦ καὶ φτάνει στὴν Ἀνάσταση. Ἕνας τέτοιος συστηματικὸς στὴν ἐξέταση τῶν θεολογικῶν ζητημάτων, μὲ εὐρύτατη γνώση τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη ἕως τοὺς αἰρεσιολόγους καὶ μέχρι τοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, δὲ μπορεῖ παρά καὶ στὸν κανόνα αὐτὸν τῆς Ἀναστάσεως νὰ ἔχει μεταφέρει κάτι ἀπὸ τὸ ἀπόσταγμα τῆς διδασκαλίας του. Ἀς ἐρευνήσουμε σχετικὰ.

Στὸ τροπάριο 1 τῆς ὠδῆς α':

Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως.

Ἡ ἔννοια τοῦ καθαρμοῦ τῶν αἰσθήσεων παράγεται ἀπὸ τὸν ἴδιον ὀρισμό, πού δι-

νει ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς γιὰ τὴν ἀίσθηση, ποὺ τὴ θέλει «ἀντιληπτικὴ τῶν ὑλῶν», ποὺ ἄγει ἀπὸ τὴν ὕλη στὸ ἄυλο δόγμα τῆς Ἀναστάσεως: «Αἰσθησίς ἐστι δύναμις τῆς ψυχῆς ἀντιληπτικὴ τῶν ὑλῶν, ἣ γοὺν διαγνωστικὴ» («Ἐκδοσις ἀκριθῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως», βιβλ. Β' κεφ. ιη').

Στὸ τροπάριο 2 τῆς ὠδῆς α':

Οὐρανοὶ μὲν ἐπαξίως εὐφραινέσθωσαν.

Ὁ οὐρανὸς δὲν εἶναι κάτι ἀφηρημένο γιὰ τὸν ποιητὴ. Εἶναι κόσμος ὁλόκληρος ἰδέας καὶ πραγμάτων, φανερῶν ἢ ἀγνωστών: «Οὐρανὸς ἐστὶ περιοχὴ ὄρατων τε καὶ ἀοράτων κτισμάτων» (ἐνθ. ἀνωτ. βιβλ. Β', κεφ. ιη').

Στὸ τροπ. 1 τῆς ὠδῆς γ':

Οὐρανὸς τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια.

Ὁ οὐρανὸς συνδέεται μὲ τὴ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια. Τὴ σύνδεση αὐτὴ τὴν κάνει κι' ἄλλοῦ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: «ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων» (ἐνθ. ἀνωτ., βιβλ. Γ', κεφ. κθ').

Στὸν εἰρμὸ τῆς ὠδῆς ζ':

Ἀφθαρσίας ἐνδύει εὐπρέπειαν.

Τὸ ἴδιο τὸ ἀναφέρει ἔτσι, ἐννοώντας τὸν Παῦλο: «Δεῖ γάρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος» (ἐνθ. ἀνωτ., βιβλ. Γ', κεφ. κη').

Στὸ τροπ. 3 τῆς ὠδῆς η':

Πάτερ παντοκράτορ καὶ Λόγε καὶ Πνεῦμα, τρισὶν ἐνιζομένη, ἐν ὑποστάσει φύσις, ὑπερούσιε...

Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς τὴν ἰδέα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐπανειλημμένως τὴ μελετᾷ. Στὸ «Περὶ αἰρέσεων ἐν συντομίᾳ ὅθεν ἤρξαντο καὶ πόθεν γεγόνασι» γράφει: «Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐν τρισὶν ὑποστάσει μίαν θεότητα... ὑπερούσιον».

Κάθε λέξη ἔχει πάντα τὸ ζύγιόμα τῆς στὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό. Στὸν εἰρμὸ τῆς ὠδῆς θ', ἀφοῦ ἀπευθύνεται σ' ἕνα πανηγυρικό, χορευτικό τόνο στὴ Νέα Ἱερουσαλήμ, στὴ Σιών, ἐπιστρέφει στὴν Πα-

ναγία, ποὺ ἀπ' ὅλα τὰ ἐπιθετὰ τῆς προτιμᾷ τὴν «Θεοτόκον»:

Τέρπου, θεοτόκε.

Στὴ μελέτη τοῦ «Ἐκδοσις ἀκριθῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως», βιβλ. Γ', κεφ. ιθ', τονίζει: «Χριστοτόκον δὲ οὐδαμῶς φαμεν τὴν ἁγίαν Παρθένον... καὶ οὕτω νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι Θεοτόκον».

Κάποτε ἀπὸ μιᾶ ἀφορμῆ σάν αὐτὴ στὸ τροπ. 2 τῆς ὠδῆς γ':

Χθές συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ,

ποὺ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν πρὸς Ρωμαίους τοῦ Παύλου, στ' 4:

Συνεθαπτόμεθα γοῦν τῷ Κυρίῳ διὰ τοῦ βαπτίσματος.

ἀκολουθεῖ ὁλόκληρη σειρὰ συμμετοχῆς τοῦ πιστοῦ στὴ χαρὰ τῆς ἐγέρσεως. Ἡ πρόθεση μπροστὰ στὰ ρήματα, ὅπως παρουσιάζεται στὰ: *συνεθαπτόμην, συνεγειρόμαι, συνεσταυρούμην, συνδόξασον*, κάνει κοινὸν τὸν ἀνθρώπο στὴ θεία ἀγαλλίαση. Ἔτσι τὸ τροπάριο πλημμυρίζει ἀπὸ τὸν λυρισμὸ τοῦ ἐγώ:

Χθές συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγειρόμαι σήμερον ἀναστάντι σοι· συνεσταυρούμην σοι χθές· αὐτός με συνδόξασον, Σωτήρ, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Ὁ ὕμνογράφος ἐξαίρετα ἀνατρέχει σὲ θέματα περασμένης λατρείας, ὅπως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, στὸ τροπ. 3 τῆς ὠδῆς δ':

Ὁ θεοπάτωρ μὲν Δαθὶδ πρὸ τῆς σκιάδου κιθωτοῦ ἤλατο σκιρτῶν.

Ἐπαινίσσεται τὴ μετακομιδὴ τῆς Κιθωτοῦ τῆς Διαθήκης ἀπὸ τὴν Καριαθαρῖμ στὴν Ἱερουσαλήμ, μὲ τὴ συνοδεία ἐβδομήντα χιλιάδων Ἰσραηλιτῶν μὲ κύμβαλα καὶ ἀλαλαγμούς. Τὸ σκίρτημα, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλάει ὁ ὕμνογράφος, εἶναι καὶ ἡ ἀνύψωση τῆς θείας λατρείας, ποὺ ἔκαμε ὁ Δαθὶδ, ποὺ ἐπλούτισε τὴν ὕλη τῶν ψαλμῶδων μὲ τοὺς ἐμπνευσμένους τοῦ ψαλμοῦ.

Αὐτὸ τὸ λειτουργικὸ σκίρτημα μεταθέτει καὶ στὴν ἀναστάσιμη ἀγαλλίαση τῶν χριστιανῶν ὁ ὕμνογράφος, μέσα στὸ πλήθος τῶν λατρευτικῶν συμβόλων:

Ὁ λαὸς δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ ἅγιος, τὴν τῶν συμβόλων ἔκθασιν ὀρῶντες, εὐφρανθῶμεν ἐνθέως, ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος.

Κάποτε, ἐνῶ κάνει λογικοὺς ὁρισμοὺς ὁ ὕμνογράφος, δὲν ἀπέχει ἀπὸ τὴν ποιήση, στὸ κλίμα μένοντας πάντα τὸ ὕμνογραφικὸ. Ὁ Χριστὸς συνοδεύεται στὸ τροπ. 1 τῆς ὠδῆς δ' ἀπὸ σειρά χαρακτηρισμοῦς: ἄρσεν, βροτὸς, ἄμνος, ἄμωμος, ἄγευστος κηλίδος, Θεὸς ἀληθῆς, τέλειος. Ὅλα αὐτὰ κάνουν μιὰ συμπλοκὴ κάποτε δυαδική, σὲ μιὰν ἐνότη-
τα δλα:

Ἄρσεν μὲν, ὡς διανοῖξαν τὴν παρενεύουσαν νηδύν, πέφηνε Χριστὸς ὡς βροτὸς δέ, ἄμνος προσηγόρευται ἄμωμος δέ, ὡς ἄγευστος κηλίδος, τὸ ἡμέτερον Πάσχα καὶ ὡς Θεὸς ἀληθῆς, τέλειος λέλεκται.

Τὰ ἴδια ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε καὶ σὲ ὄλο τὸ ἐπόμενο τροπ. 2 τῆς ὠδῆς δ', ποὺ κλείνει συναρπαστικὰ μὲ τὴν ἀνθοδέσμη γλυκομίλητων λέξεων:

Καὶ αὐθις ἐκ τοῦ τάφου ὠραῖος δικαιοσύνης ἡμῖν ἔλαμψεν ἥλιος.

Στὸν κανόνα τῆς Ἀναστάσεως πρέπει νὰ θαυμάσουμε τὴν ἀφθονία τῶν ἐπιθέτων, χωρὶς μαρασμὸ τοῦ οὐσιαστικοῦ. Μὲ τὸ τροπάριο αὐτό, τὸ 3ο τῆς ὠδῆς ζ', ἐκτιμᾶμε τὴ θέση τοῦ ἐπιθέτου στὸ λόγο, ἔτσι ὅπως ἀπὸ ἀπαραίτητος προσδιορισμὸς τοῦ οὐσιαστικοῦ πλουτίζει τὸ στροφικὸ ποίημα. Τὸ βάρος κάποτε τοῦ ἐπιθέτου γίνεται μεγαλύτερο ἀπὸ τοῦ παραλείπομένου γι' αὐτὸ τὸ λόγο οὐσιαστικοῦ καὶ κάποτε μάλιστα παίρνει χρῆση οὐσιαστικοῦ. Στὸ τροπάριο αὐτό, ἡ ἀφθονία τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων κάνει μιὰ ἰσοβαρῆ παράταξή τους, χωρὶς καμμιά διαταραχὴ τοῦ ποιήματος:

Ὁς ὄντως ἱερὰ καὶ πανέορτος ἀστὴ ἢ σωτήριος νύξ, καὶ φωταυ-

γῆς τῆς λαμπροφύρου ἡμέρας τῆς ἐγέρσεως οὐσα προάγγελος, ἐν ἧ τὸ ἀχροῖον φῶς ἐκ τάφου σωματικῶς πᾶσιν ἐπέλαμψεν.

Προσδιορίζονται ἐλάχιστα οὐσιαστικά: νύξ, ἡμέρα, φῶς, ποὺ εἶναι λιγώτερα ἀπὸ τὰ μισὰ ἐπιθέτα. Γιὰ τὰ 3 αὐτὰ οὐσιαστικά παρατάσσονται 7 ἐπιθέτα: ἱερὰ, πανέορτος, σωτήριος, φωταυγῆς, λαμπροφύρος, προάγγελος, ἀχρονον. Στὰ ἐπιθέτα αὐτά, ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ τὴ διαβάθμιση τῆς ἐκφράσεως, ἔτσι ὅπως πλουτίζει τὸ λεξιλόγιο τοῦ γραπτοῦ λόγου. Στὴν ἔντεχνη ποιήση, ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ, παρατάσσεται πλῆθος ἐπιθέτων, γιατί μόνο πρωτογενεῖς γλῶσσαι στεροῦνται ἀπὸ ἐπιθέτα. Ἄλλωστε, καὶ στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, ὁ λαὸς βάνει ὅσα ἐπιθέτα μπορεῖ νὰ διαθέσει, περισσότερα πάντα ἀπὸ τὸν προφορικὸ τοῦ λόγου.

Στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης μας ἐκάναμε ἀρκετὸ λόγο γιὰ τὴν προσαρμογὴ τῶν εἰρμῶν τῶν διαφόρων ὠδῶν τῆς ἐβδομάδας τῶν Παθῶν στὶς ἑννέα βασικὲς ὠδές, ποὺ ἔχουν θέματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὅμως, ἐιδικότερα γιὰ τοὺς εἰρμούς τοῦ Ὁρθρου τοῦ Μεγ. Σαββάτου καὶ τῆς Ἀναστάσεως, οἱ εἰρμοὶ εἶναι πιὸ ἐλευθερωμένοι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐξάρτηση. Τὴν ἀπόδειξη τὴν ἔχει ὁ ἀναγνώστης, ἂν ἀνατρέξει στὰ σημεῖα ἐκεῖνα. Μένει πάντα λοιπὸν καὶ φαίνεται ἀδιάσειστα στὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τῆς Ἀναστάσεως ἓνα μεγάλο περιθώριο, ὅπου ὁ ὕμνογράφος κινεῖται σὲ ὅλη τὴ χειραφετημένη πρωτοτυπία του.

Ὁ χαρακτῆρας τῶν εἰρμῶν τοῦ κανόνα τῆς Ἀναστάσεως εἶναι, κυριώτερα, προτρεπτικός. Στὸν εἰρμὸ τῆς ὠδῆς α', ὁ ὕμνογράφος, ἀφοῦ τονίζει, ὡς ἐνθουσιαστικὴ διαπίστωση, τὸ γεγονός τῆς Ἀναστάσεως, σάν ἓνα εἶδος ἐπιφωνηματικῆς κραυγῆς, προσκαλεῖ τοὺς λαοὺς στὸν ἑορτασμὸ τῶν ἐπινικίων:

Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί: Πάσχα Κυρίου, Πάσχα.

Ὁ εἰρμὸς τῆς ὠδῆς γ' εἶναι στὸ σύνολό του μιὰ ἐπίμονη εἰκόνα. Μὲ νέο ποτὸ

παραβάλλεται ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἀναθλύζει ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ Τάφου καὶ τῆς Ἀναστάσεως:

Δεῦτε πόμα πῶμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου τερατουργούμενον, ἀλλ' ἀφθαρσίας πηγὴν ἐκ τάφου ὁμβρήσαντος Χριστοῦ, ἐν ᾧ στερεούμεθα.

Συγγενές πρὸς τὸν εἰρμό αὐτὸ τῆς ὠδῆς γ' εἶναι τὸ 1ο τροπάριο τῆς ὠδῆς η', ὅπου καθορίζεται ἐναργέστερα ἡ ἐπικοινωνία αὐτὴ μὲ τὸ Χριστιανικὸ διδάγμα, ἰδίως αὐτὸ πὸν προβάλλει ἀπὸ τὴν ἔγερση τοῦ Χριστοῦ:

Δεῦτε τοῦ καινοῦ τῆς ἀμπέλου γεννήματος, τῆς θείας εὐφροσύνης, ἐν τῇ εὐσήμεν ἡμέρᾳ τῆς ἐγέρσεως, βασιλείας τε Χριστοῦ κοινωνήσωμεν.

Ὁ εἰρμός τῆς ὠδῆς ε' τὴν ἴδια προτρεπτικὴ τάση συνεχίζει. Σχετίζεται τὸ μῦρο μὲ τὸν ὕμνο, ὡς προσφορά λατρευτικῆ:

Ἀντὶ μύρου τὸν ὕμνον προσοίσωμεν τῷ Δεσπότῃ.

Στὸν εἰρμό τῆς ὠδῆς η' μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε πῶς ἀπὸ τὴν ἀπλὴ εὐαγγελικὴ φράση «μία τῶν Σαββάτων», ὁ ὕμνογράφος ἐτοιμάζει στὸ ποίημά του ἕναν ἐκτεταμένο κῆπο, σπαρμένο μὲ τὴν ποιητικὴ χάρη, γιὰ νὰ χαιρετήσῃ τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως:

Ἀθῆ ἡ κλητὴ καὶ ἀγία ἡμέρα, ἡ μία τῶν Σαββάτων, ἡ βασιλὶς καὶ κυρία, ἐορτῶν ἑορτῆ, καὶ πανηγυρὶς ἐστὶ πανηγύρεων.

Ἡ ψυχὴ τοῦ χριστιανοῦ ὕμνογράφου δὲν παύει νᾶναι ἑλληνικὴ, ἐπιβίωση τῆς ἀρχαιοελληνικῆς ἐκείνης αἰσθήσεως, πὸν ζοῦσε τόσο κοντὰ στὴ φύση, μὲ τὴ νοσταλγία πάντα τῆς ἑαρινῆς ἀναγεννήσεώς της καὶ τῆς ἀνθήσεως. Ἡ ὑπαίθρια ζωὴ, δίπλα στὰ πλάσματα τὰ φυσικά, στὴ γλυκύτητα τῶν κελαδημάτων, στὸν ψίθυρο τῶν δέντρων, στὴν ἀναπνοὴ τῶν κοιλάδων ἢ στὸ μεγα-

λεῖο τῶν βουνῶν, εἶναι ἕνα διαρκέστατο γέλοιο, μιὰ ἑορτῆ. Ἡ Ὁρθοδοξία καθώρισε εὐστοχα τὸ Πάσχα, πὸν εἶναι ἡ μεγαλύτερη θρησκευτικὴ τελετῆ, τὴν ἑαρινὴ ἐποχὴ, σὰ ν' ἀναπληρῶναι, νομίζεις, τ' Ἀνθεστήρια ἢ τὰ Διονύσια τῶν ἀρχαίων. Ὑπαίθρια ἑροτελεστία εἶναι ὁ Ἐπιτάφιος καὶ ἡ Ἀνάσταση, ἔτσι ὅπως σφραγίζουν τὴν ἐβδομάδα τῶν Παθῶν, γιὰ νὰ τὰ διαδεχθοῦν οἱ ἐπόμενες ἡμέρες τῆς Διακαινησίμου. Σὲ ὄλο τὸν κανόνα τῆς Ἀναστάσεως ζεῖ ἡ συγκινημένη ὄσο καὶ ἀειθαλὴς αὐτὴ χαρὰ. Ἄρκοῦν οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀπὸ τὸ τροπ. 2 τῆς ὠδῆς α':

Ἐορταζέτω δὲ κόσμος ὁρατός τε ἄπας καὶ ἀόρατος· Χριστὸς γὰρ ἐγήγερται εὐφροσύνη αἰώνιος.

Ἡ ἀπὸ τὸ τροπ. 2 τῆς ὠδῆς ζ':

Θανάτου ἑορτάζομεν νέκρωσιν, Ἄδου τὴν καθαίρεισιν, ἄλλης βιοτῆς, τῆς αἰωνίου, ἀπαρχὴν· καὶ σκιρτῶντες ὕμνοῦμεν τὸν αἴτιον.

Τὸ πασχαλινὸ φῶς, τὸ θεῖο φῶς πὸν ἔρχεται μὲ τὸ κατανυκτικὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς» καὶ πὸν οἱ λαμπηδόνες του στὴν ἀτελεύτητη σειρὰ τῶν κεριῶν καταυγάζουν τὰ πάντα, θαρρεῖ αὐτὸς πὸν ἀκούει τὶς λέξεις αὐτὲς πῶς τὸ ξεχωρίζει μπροστὰ του συνεχῶς στὸν κανόνα τῆς Ἀναστάσεως. Μιὰ ἡλιακὴ θαλάπωρῃ εἶναι παντοῦ, εὐεργετικὴ, πὸν λάμπει σὰν τὴ μαρμαίρουσα ἀίγλη τῆς θεότητος:

Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός (τροπ. 1 ὠδῆς γ').

Πρὸς τὸ φῶς ἠπείγοντο, Χριστέ, ἀγαλλομένῳ ποδί, Πάσχα κροτοῦντες αἰώνιον (τροπ. 1 ὠδῆς ε').

Ὁ ὕμνογράφος ὄλο αὐτὸ τὸ φῶς τὸ μαζεῦει γιὰ νὰ παραστήσῃ μιὰ φωτεινὴ διδασκαλία. Κοντὰ στὴν ἔμψυχη φύση, ἡ χριστιανικὴ του ψυχὴ δέχεται τὶς ἀνεκτίμητες ἐπαγγελίες τῆς Ἀναστάσεως, τὶς ὑψιστες ὑποσχέσεις, κι' ἀδίσταχτος κι' ἀ-

νεμπόδιτος, ὑψώνει τὸ βλέμμα στὸν ἴδιο τὸν Χριστό. Γιὰ τὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν εἶναι τόσο ἀπόλυτη ἡ πίστη του: «Εἰ οὐκ ἔστιν ἀνάστασις, οὐδὲ Θεός ἐστιν, οὐδὲ πρόνοια, αὐτομάτως δὲ πάντα ἄγονται τε καὶ φέρονται» («Περὶ ἀναστάσεως», κεφ. κζ', ἀπὸ τὸ βιβλ. Δ, "Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως»). Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ προ-τροπικὰ τροπάρια τοῦ κανόνα τῆς Ἀναστάσεως, ὑπάρχουν καὶ κάποια ποὺ ἔχουν ἕναν εὐλαθικὸ τόνο προσευχῆς τοῦ ὑποκειμένου. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος, τὰ τέτοια τροπάρια ὑπηρετοῦν τὸ ἴδιο νόημα καὶ οἱ ἀδιαχώριστες λέξεις τους εἶναι μιὰ ἀδιάκοπη λέξη:

Φυλάξας τὰ σήμαντρα σῶα, Χριστέ, ἐξηγέρθης τοῦ τάφου, ὁ τὰς κλείς τῆς Παρθένου μὴ λυμηνάμενος ἐν τῷ τόκῳ σου, καὶ ἀνέφξας ἡμῖν Παραδείσου τὰς πύλας (τροπ. 1 ὠδῆς στ').

Σῶτέρ μου, τὸ ζῶν με καὶ ἄθυτον ἱερεῖον, ὡς Θεός, σεαυτὸν ἐκουσίως προσαγαγὼν τῷ Πατρί, συνανέστησας παγγελῆ τὸν Ἀδάμ, ἀναστάς ἐκ τοῦ τάφου (τροπ. 2 ὠδῆς στ').

Τὰ δύο τελευταῖα τροπάρια τῆς ὠδῆς θ', τὰ ὁποῖα καὶ σφραγίζουν τὸν κανόνα τῆς Ἀναστάσεως, κάνουν μνεία τοῦ γεγονότος τῆς παντοτεινῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ ἀνέσπερου ἄστρου τῆς διδασκαλίας τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Πρὸς τὰ ὠραῖα αὐτὰ κορυφώματα τείνει ὁ ὕμνογράφος, μὲ ὄλη τὴν εὐγενῆ ἔξαψη τοῦ θυματικοῦ του, καθὼς ἐκδηλώνεται στὴν ἐπιφωνηματικὴ αὐτὴ διάχυση:

Ἦ Ω θείας! ὦ φίλης! ὦ γλυκυτάτης σου φωνῆς! (τροπ. 1 ὠδῆς θ').

Ἦ Πάσχα τὸ μέγα καὶ ἱερώτατον, Χριστέ ὦ σοφία καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις! (τροπ. 2 ὠδῆς θ').

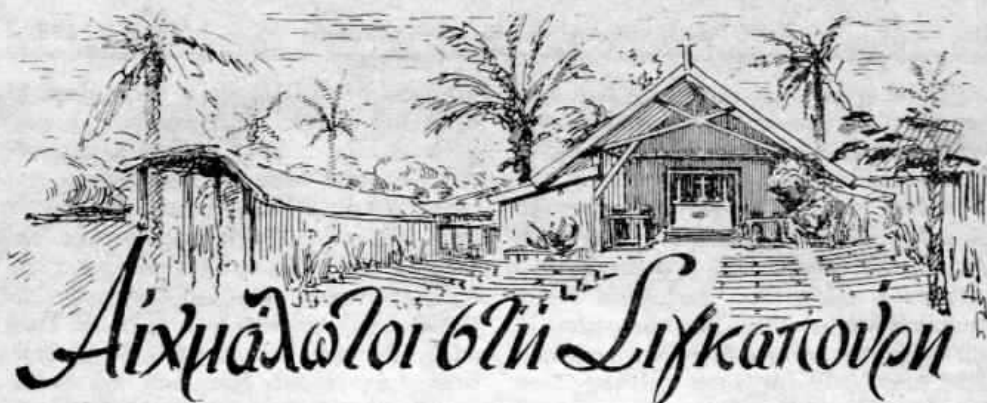
Οἱ ἰδέες στοὺς κανόνες αὐτοὺς προέρχονται ἀπὸ ἀνάλογες ἰδέες καὶ μάλιστα ἐρμηνεύονται καὶ ἀπ' αὐτές. Τελικὴ αἰτία εἶναι πάντοτε ἡ ὕμνολογία τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅλα ὅσα ἐκτίθενται εἶναι προθιθαστικά τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, ποὺ γιὰ νὰ βρεῖ τὴ θεία οὐσία ἀναζητᾶται τὸν μεταφυσικὸ χῶρο τῶν ὄντων.

"Ἄς προσθέσουμε κι' αὐτό: ὅταν συναντᾶμε φιλοσοφήματα στὸν ὕμνογράφο, θὰ διαπιστώσουμε πάντα πὼς ξέρει νὰ καλπάζει ἡ ὕμνητικὴ του διάθεση πρὸς τὴν τέλεια γνώση, ὄχι ὁμῶς μὲ τὴ δέσμευση τοῦ ὀρθολογισμοῦ. Γιατί, νοοῦν ὅν καὶ ἀπόλυτη οὐσία ὁ Θεός, παίρνει ἀβίαστα στοὺς ὕμνους τὴν ὑπερβατικὴ χροιά μυρίων διαστάσεων.

Στοὺς δύο τελευταίους πλήρεις κανόνες τοῦ Μεγ. Σαθθάτου καὶ τῆς Ἀναστάσεως, καθὼς ἀποτελοῦνται ἀπὸ πολλὰ τροπάρια, παρατηροῦμε πάντα τὴν ἐσωτερικὴ δύναμη ποὺ ἔχουν νὰ μετατοπίζουν λογισμένα τὸ ποιητικὸ θέμα καὶ ν' ἀποφεύγουν κάθε προχειρότητα ἐμπνεύσεως μὲ τὴν παραλλαγὴ τῆς ἐκφράσεως καὶ νὰ κυριαρχοῦν στὶς τεχνικὲς δυσκολίες τοῦ στίχου, ἐπειδὴ συνεχῶς ἡ ψυχὴ τῶν ὕμνογράφων διακατέχεται ἀπὸ τὸ ὕμνούμενο κάθε φορὰ γεγονός.

(Συνεχίζεται)

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΣΥΔΗΣ

Ποιός θά μπορούσε ποτέ νά φαντασθῆ ὅτι ἄνθρωποι πού ὑπέφεραν τριάμιον χρόνια σκληρῆς αἰχμαλωσίας, θά ἐμακάριζαν μόνον τοῦτο τόν ἑαυτό τους γιά τά χρόνια αὐτά καί θά τά ἀναπολοῦσαν μέ τή μεγαλύτερη εὐγνωμοσύνη;

Καί ὁμως αὐτό βλέπομε σ' ἓνα βιβλίον τοῦ Rev. J. N. Levis Bryan, M. A. ἐνός ἀπό τοῦς 52.000 Ἀγγλοῦς καί Αὐστραλοῦς πού εἶχαν αἰχμαλωτισθῆ στήν Σιγκαπούρη, τό 1943.

Τό βιβλίον του αὐτό (ἓνα σύντομο σχετικῶς βιβλίον 72 σελίδων, πλούσια εἰκονογραφημένο) ὁ συγγραφεὺς τό προορίζει κυρίως γιά τούς συναιχμαλώτους του καί τό ἐπιγράφει: «The Churches of the Captivity in Malaya». Ἀπευθύνεται σ' αὐτούς πού ἔζησαν μαζί του τά τριάμιον χρόνια τῆς σκλαβιάς καί μέ ἀπλότητα τοῦς ξαναθυμίζει πῶς «ἐκ βαθέων ἐπέκραξαν» μέσα στίς ἐκκλησίες ἐκεῖνες πού μόνοι τους εἶχαν φτιάξει καί πῶς ὁ Θεός ἐπλήρωσε τίς καρδιές τους μέ τή ζωντανή πείρα τῶν ἀπατήσεων πού τοῦς ἔδωσε.

Ἀπό τίς πρώτες ἡμέρες τῆς αἰχμαλωσίας τους εἶχαν ἀρχίσει νά συγκεντρώνωνται πρῶτ' καί βράδν γιά νά προσεύχωνται ὅλοι μαζί καί νά μελετοῦν τήν Ἀγ. Γραφή. Ὁ αἰδ. Bryan, ἀξιωματικός στό σῶμα τῶν τάνκς, τοῦς ἔκανε λειτουργίες καί κηρύγματα πού σιγά-σιγά συγκέντρωσαν ὅλους, 52.000 περίπου ἄνδρες. Τί ὑπομονή καί δύναμι καί χαρά ἀκόμη, ἔπαιρναν ἀπό τίς συγκεντρώσεις αὐτές. Πρῶν ἀπό κάθε τι ἄλλο ἐζήτησαν ἀπό τόν Ἀμερικανικό Ἐρυθρό Σταυρό νά τοῦς ἐφοδιάσῃ μέ μερικῆς χιλιάδες ἀντίτυπα τῆς Ἀγ. Γραφῆς. Πό-

ση ἐκτίμησι τῆς ἀξίας τῆς πνευματικῆς τροφῆς δείχνει αὐτή ἡ προτίμησι, μπορούμε πολὺ καλά νά τό καταλάβουμε ἡμεῖς πού ἐξήσαμε ἐδῶ τὸν «λιμὸς» τοῦ 1940-41. Ἀλλὰ ὅλες αὐτές οἱ χιλιάδες τῶν αἰχμαλώτων εὗρισκαν σιγά-σιγά πῶς τό κλειδί γιά νά ἐξηγήσουν σωστὰ ὅ,τι συνέβαινε στή ζωὴ τους, ἦταν ἡ στάσι τους ἀπέναντι στόν Σωτήρα Χριστό. Ἀκόμη κι' οἱ ἄρρωστοι ἐπρόβαλλαν στίς πόρτες τῶν σκηνῶν ὅπου ἔμεναν, γιά νά παρακολουθήσουν τὰ κηρύγματα. Καί ὅλοι ἔπαιρναν τὴν ἀπόφασιν πῶς ἂν κάποτε ἐπέστρεφαν στὰ σπιτία τους, θάρχιζαν μιὰ νέα ζωὴ, σὰν καλύτεροί ἄνθρωποι, καλύτεροί Χριστιανοί, πατέρες, σύζυγοι, γιοιοί, πολῖτες.

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νά δῆ κανεῖς τίς εἰκόνας τῶν 25 τόσων ἐκκλησιῶν πού ἔστησαν σιγά-σιγά οἱ αἰχμαῶτοι στή γῆ τῆς ἔξορίας τους. Εἶχαν ἐκκλησία καί στό νοσοκομεῖο—ἀκόμη καί στό κοιμητήριον. Κοπίασαν γιά τίς ἐκκλησίες αὐτές ὅσο γιά καμμιά ἀτομική τους ἐγκατάστασι. Κάθε μία κι' ἄλλο στυλ, ἀνάλογα μέ τὴν περίστασι, ὅλες ὁμοῖες ὁμοῖες στό ὅτι ἦταν πάντα γεμάτες, τόσο πού πολλὰς φορὰς γινόντων λειτουργίες καί στό ὑπαιθρο.

Τίς ἔχτιζαν ὅλες αὐτές τίς ἐκκλησίες ἐθελοντικῶς χέρια-εἶδος πού ποτέ δὲν ἔλειψε γιά τέτοια ἔργα-ἀξιωματικοί καί στρατιῶτες ἀδελφωμένοι. Ὅσο γιά ὄπλα καί ἐρασιτέχνες αὐτοὶ οἰκοδόμοι ἐχρησιμοποιοῦσαν κάθε τι πού μπορούσαν νά βροῦν, κυρίως κομμάτια ἀπὸ σχισμένες σκηνές. Εἶχαν καί φωτισμό-ἀπὸ μπαταρίες αὐτοκινήτων. Εἶχαν καί πόρτες, παράθυρα, στέγη, κάγκελα, πάγκους, κρεμαστὲς λάμπες, εἰκό-

νες, ἀνθοδοχεῖα. Ἀπάνω, ψηλά, ὁ Σταυρός, ἀπὸ κομμάτια σπασμένων ὄπλων. Καὶ συμπλήρωναν τὴ διακόσμηση τὰ φυτὰ ποὺ οἱ ἴδιοι φύτευαν τριγύρω.

Πρέπει, φυσικὰ νὰ τονισθῆ, πὼς ὅλα αὐτὰ δὲν ἦταν παρὰ μόνο ἓνα ἐξωτερικό, χειροπιαστό, δείγμα τῆς θρησκευτικῆς ἀναγεννήσεως ποὺ γινόταν ἐκεῖ μέσα. Ὅλοι ὁμολογοῦσαν στίς συνάξεις αὐτές-μέσα σὲ μιὰ θαυμαστὴ ἐνότητα ὄλων τῶν δογμάτων -πὼς μόνο ἡ Πίστις τοὺς κράτησε, ὅταν ἔχασαν πιά ὁ,τι προσφιλέστερο εἶχαν. Ἀλλὰ ἡ συγκινητικώτερη ἦταν ἡ εὐχαριστήρια, ὅταν ἀπελευθερώθηκαν. Ὅλες αὐτές οἱ χιλιάδες φωνές ἐνωμένες ἀντήχησαν σὰν βροντή, ὅταν εἶπαν τὸ «Πάτερ ἡμῶν». Στὸ τέλος ὁ ἱερεὺς τοὺς, ποὺ σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἦταν ζωντανὸ παράδειγμα τῆς καρτερίας καὶ τῆς ἐξυπηρετικότητος, τοὺς ξαναθύμισε τὴν προστασία ποὺ τοὺς εἶχε δώσει ὁ Θεὸς καὶ τίς ἀποφάσεις ποὺ εἶχαν πάρει γιὰ μιὰ καινούργια ζωὴ. Ὁ Θεὸς θὰ

ἦταν καὶ στὸ μέλλον μαζί τους, ἀρκεῖ νὰ τὸ ἤθελαν κι' αὐτοί, ἀρκεῖ νάμεναν γιὰ πάντα στὴν Πίστι. Ἡ Πίστις αὐτὴ μερικὸς τοὺς ὠδηγοῦσε τώρα γιὰ πρώτη φορὰ στὸν ζῶντα Σωτῆρα. Ἄλλους τοὺς ξαναγύριζε στὴν ἐνότητα καὶ τὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ σ' ὄλους ἔδινε τὴν πείρα πὼς ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ζωὴ-ζωὴ ποὺ τίποτε δὲν εἶναι ἱκανὸ νὰ τὴν σταματήσῃ: Ποιὰ ἀπλὴ «θεωρία» θὰ μπορούσε νὰ ἐπιζήσῃ ὑστερα ἀπὸ τέτοια δοκιμασία στὸ καμίνι παρόμοιας αἰχμαλωσίας;

Στὸν τόπο μας κάθε ἄλλο παρὰ ἔλειψαν, βέβαια, σ' ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια οἱ δοκιμασίες, ἀλλὰ καὶ ἡ σωτηρία ἐπίσης ἀπὸ τὴν Πίστι, ποὺ τὴν ἀξία της τὴν εἶδαμε ὀλοζώντανι μπροστά μας. Ἄς εὐχηθοῦμε νὰ μὴν ξεχάσωμε κι' εμεῖς, ὅπως κι' οἱ ἡρώες αἰχμάλωτοι τῆς Σιγκαπούρης, ποὺ χρωστάμε τὴ σωτηρία μας καὶ νὰ θυμώμαστε πάντα καὶ νὰ μνημονεύωμε «τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ».

Δ. ΑΚΥΛΑ

«ΙΔΟΥ Ο ΝΥΜΦΙΟΣ ΕΡΧΕΤΑΙ...»

Στῆς νύχτας τῆ σιωπῆ καὶ τῆ γαλήνη
μακάριος ὁ δούλος ποὺ ἀγρυπᾷ,
καθὼς ὁ ἐρχομὸς Σου ξεδιαλύνει
τὰ σκότη κι' ἀλαφρώνει τὰ δεινά.

Θωρῶ τῆς παρθενίας Σου τὸ Νυμφώνα
μὲ τ' ἀνθὲς τῆς θυσίας στολιστὸ,
κι' εὐθὺς πετῶ τοῦ μίσους τὸ χιτῶνα,
στὸ νάμα τῆς εὐλάβειας νὰ λουστῶ.

Περνᾷς καὶ τ' ἀσεβῆ μου, Κύριε, χεῖλη
λαλοῦν σὰν ἀηδονάκια στὰ κλαδιά,
ὡ λιτανεῖες ἀπ' τ' ἀνθὲς τοῦ Ἀπρίλη
σεμνὴ κερνοῦν στὸ διάβα Σου εὐωδιά.

Τὰ χέρια Σου-δλάσπρα περιστέρια
μηνοῦν τ' ὄρατο τραγοῦδι τῆς χαρᾶς,
τὰ μάτια Σου σκορποῦν τὰ δροσαγέρια
στὸν οἴστρο τῆς φλογάτης συμφορᾶς.

Στὰ μύρα τῆς μυριόμορφης μορφῆς Σου
ποιοὺς Λάζαρος καὶ δὲ θ' ἀναστηθῆ,
καὶ ποιὰ στὴν τόση ἀγνότη τῆς στολῆς Σου
Μαγδαληνὴ καὶ δὲ θὰ λυτρωθῆ!...

—Στῆς νύχτας τῆ σιωπῆ καὶ τῆ γαλήνη
μακάριος ὁ δούλος ποὺ ἀγρυπᾷ:
Ίδου ὁ Νυμφίος ἔρχεται! Καὶ λύνει
τοῦ πόνου τὰ πεντάπικρα δεινά.

ΝΙΚΟΣ Β. ΤΥΠΑΛΛΟΣ

Χριστέ, άφουγκράσου με:
Τό αίτημα μπρός Σου ώς φανερώνω,
μέ την άγάπη Σου ζητώντας
τήν ύπαρξή μου νά γιομίσεις,
βαθιά μου δέν φυτρώνεται περήφανη
σκέψη, μήτε άπό Σε ξένος σκοπός.

Του έγώ μου όλα τά πράγματα δέ φέρνουν
καμιά μου άπολαθή.
Νά Σε γνωρίζω μοναχά τó Λόγο Σου
τή θείαν άφή Σου και την άγια Ισχυροσύνη Σου
ό πόθος, νά, ό κατάβαθος
τής ψυχής μου.

Στή στράτα οδήγησέ με
πού φέρνει στην άλήθεια και την άγιότη
κι' άσε με στη ζωή για νά προκόψει
τό Θείο τó έργο.

Άπόδοση: ΦΑΙΔΡ. ΝΑΓΡΕΤΗΣ

Arthur Neil: Νέος Σκωτσέζος ποιητής, πού πήγε στην Κίνα σάν Ιεραπόστολος. Ίσως τó ποίημα αυτό νάχει γραφτεί μέ τó ξεκίνημα τής άποστολής του... Περνώντας άπ' την Άθήνα άφησε μερικά ποιήματα σέ μιá γνωστή του οικογένεια, στην όποία και όφείλω τó κείμενο.

Πόσα πέρασαν χρόνια!...
Τώρα σκεπάσαν
χιόνια
τά μαλλιά,
και την καρδιά,
ή αγάπη πάντα ή φλογερή,
—άδάμαστο λές ποτάμι—
ξεχειλίζει.
"Έχει απόστάσει πιά,
του γέροντα πατέρα
ή ματιά,
νά καρτερή
και νά βιγλίξη,
κάθε τόσο πέρα,
στοῦ σκονισμένου δρόμου
τὴν καμπή.
Νοιώθει καλά,
πώς ή μεγάλη μέρα,
πού θά γυρίση πάλι,
τὸ πονεμένο του παιδί,
τ' ἀγαπητό,
θά φτάση:
Μέ πόδια πληγωμένα
και κουρέλια στοῦ κορμί,
σκυφτό κι' ἀπαυδισμένο,
—δμοιο πουλι κυνηγημένο—
στῆς ἀγκαλιάς του τὸ λιμάνι
παντοτεινά θὲ νά φωλιάση,

ἀπάνεμα ἀπ' τὸ ψέμμα
και τὴν πλάνη,
πού σίφουνας βουερός
ὀλόγυρα βουρλίζει.
Καί τότε,
τὸ ντουλάπι αὐτό,
ὅπου εἶναι κρεμασμένη
ή παλαιά του ή στολή,
—ὄλη χρυσό κι' ἀσημι
κεντημένη—
θ' ἀνοιχτή.

Πλῆθος οὐλές,
παληές πληγές,
—πού θύμισες
ξυπνοῦν πικρές—
θὲ νά σκεπάσουν,
ή φορεσιά ή ὠραία,
ή λαμπρή,
και τὰ σαντάλια τ' ἀργυρά...

Και ή ζωή ή νέα,
ἀνάστασης
χαρούμενο τραγοῦδι
θά γενῆ,
στοῦ πατρικό,
τ' εὐτυχισμένο σπίτι.

Σύνθεσις: Γιάννη Σίτση.

«Ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω
μὴ πέσῃ».

« Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΟΜΙΛΕΙ... »

Επρόκειτο για τραγική παρανόηση, για μία ομαδική φύσως; Ήταν αποτέλεσμα διαστροφής της ανθρώπινης σκέψης, καρπός πικρός κι' αυτό το πολυπλευρούς δράματος του τελευταίου πολιτισμού; Πάντως ήταν μία κατάστασις σχηματισμένη και μία ατμόσφαιρα μέσα στην οποία ζήσας ή εποχή μας και κινδύνευσε τόσο πολύ...

Εμείς οι νεώτεροι, που τόσο χαιρόμαστε και αγαπάμε την επιστήμη, είναι αλήθεια πως δεν μπορούμε «να συλλάβουμε και να αισθανθούμε ο' όλη την έκταση και το βάθος τ'ε διαδρατισθηκ' γύρω από τό θνομά της. Σπέρματα μόνο των περίεργων εκείνων θεωριών για την αντίθεσι και τόν πόλεμο θρησκείας και επιστήμης και ή ανάγκη να τοπαθετήσουμε κοσμοθεωριακά την σκέψι μας μ'ε επιβάλλουν να μελετήσουμε έγκυρα, αντικειμενικά και έλευθ'ρα την σημερινή θέσι: τ'ο μ'εγάλο προβλήμα-τος. Μάλιστα όταν βλέπουμε ότι ή θέσση τ'ο δλοισμο' δεν κόπασε και ή παραπλανητική δη-μαγωγία καρδοκαί για να παρασύρη τόν άφελή και τόν άκατάρτιστο. Γι' αυτό και βιβλία μ'ε τόσο συμπυκνωμένο περιχόμενο, όπως «Η επιστήμη όμιλει...» φυσικό είναι ότι μ'ε μελετη-θοβ'ν από κάθε συγχρονισμένο σπουδαστή. Οι διά-φορες σκέψεις και κρίσεις 82 κορυφών της έπι-στήμης τ'ο είκοστού αιώνα για την θέσι της άπέναντι στή θρησκεία είναι μεταλλείο χρυσο'υ. Μ'ε τή διαφορά ότι για τή μελέτη τ'ο βιβλίου α'υτο'υ χρειάζεσαι απαραίτητα ή ήσυχη αλλά γα-μάτη ένταση ώρα τ'ο σπουδαστήριου. Δέν είναι άπλες φιλολογικές γραμμές που γράφηκαν «μ'ε έλαφρότητα και χάριν», για να παικίλουν κά-ποια μονοτονία. Είναι ή ώριμη και σφυρηλατη-μένη άπάντησι άθόρυβων έργατ'ων της επιστή-μης έπάνω στά αγωνιώδη μεταφυσικά προβλή-ματα. Και άπάντησαν μ'ε τό δικό τους θετικό και αντικειμενικό τρόπο, όπως έξερουν ά άπαν-τοβ'ν. Μέσα στίς 200 σελίδας τ'ο βιβλίου σου δί-νεται μ'ε μοναδική σ'καιρία να επικοινωνήσης μ'ε τίς εθγενέστερες και σοβαρότερες μορφές της επιστήμης τ'ο δικού μας αιώνα. 'Ο έξυπνος σπου-δαστής έξέρει να τό χρησιμοποιήση και να τό έπωφεληθ'η. Είναι ένα γαρ βιβλίο.

ΣΥΝΑΔΕΛΦΙΚΟ ΗΘΟΣ

Στήν εθγενική άμιλλα για τήν επιστημονική κατάρτισι τ'ο σπουδαστ'ο φωνεϊν ή εκδήλωσι εί-ναι ή στενή συνεργασία συναδέλφων για τήν προαγωγή τ'ο μ'ορφωτικ'ο τους έπιπέδου. Μ'ε τή συνεργασία δίνεται άφορηή ν' αναπτυχθ'η έν'ας

βαθύτερος σύνδεσμος φιλίας και αγάπης μεταξ'ο των φοιτητ'ων, π'άγμα που συνταλεί τόσο στή βελτίωσι τ'ης φοιτητικής ζωής και στήν έπιστη-μονική κατάρτισι τ'ο σ'υλόγο. Μερικοί όμως νο-μίζουν σφαλέρτα πως ένα στεγανό εθωϊστικό κλει-σμο στόν έαυτό τους και μ'ε άκατάδεχτη έπι-φυλακτικότητα προς τόν συναδέλφ'ο τους θά τούς βοηθήση ν' αναδειχθ'ουν αποκλειστικά και μόνο α'υτοί. Έτοι τόν εθρύτερο φοιτητικό κύκλο άρ-χίζει να τόν διαποτίξη και να τόν βαρύνη τό άποπνικτικό αίσθημα τ'ο άτομισμού και τ'ης άδιαφορίας και ή λυπηρά τάσις να ξεχωρίξη ή «άνωτερος» από τόν «κατώτερος». Αντιθέτως όμως δ'άρχει και ή δημιουργική ατμόσφαιρα της συνεργασίας που συνδέει, ένισχύει και μ'εξ έκπαιδεύει έπάνω στήν π'αξι κοινωνικά. Έτέοια παραδείγματα φιλικής συνεργασίας για έπιστη-μονικούς σκοπούς, κυρίως από τή Νομική σχολή, είναι μ'ε αξιολογισιωτή ένθάρρυνσις για εκείνον που πιστεύει στό άνέδασμα της πανεπιστημια-κής ζωής.

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ

Σ'ε διαλέξεις που διοργανώθηκαν από τή Χρι-στιανική Φοιτητική Ένωσι μίλησαν οι καθηγη-ται τ'ης Νομικής κ. κ. Γ. Ράμμος και Κ. Σούρ-λας έπάνω σ'ε γενικώτερα θέματα της έπιστή-μης τ'ο Δικαίου.

«Η έννοια της ισότητος έν τ'ο Δικαίω» ήταν τό θέμα της διαλέξεως τ'ο κ. Ράμμου, ή όποιος μεταξ'ο άλλων ανέφερε και τά εξής:

«Είπαν ότι ή σκέψις που πρέπει να οδηγ'η τόν νομοθέτην και τά δικαστήρια και τ'ας άρχάς, είναι ή άνωτέρα ήθική, ή άνωτέρα ιδέα της δικαιοσύνης, ή αρχή της δικαιοσύνης ή άνω-τέρα ιδέα της άπονομής τ'ο δικαίου. Ποία όμως είναι ή άνωτέρα ήθική; Ποία τά χαρακτηριστι-στικά εκείνα των όποιων ή συνάπαρξις οδηγεί εις τήν ιδέα της δικαιοσύνης;» Ερώτησις που επιδέχεται άμυσον και κατηγορηματικήν άπάν-τησιν χωρίς να ανατρέχωμεν εις τόν περίφημον κυκλώνα των υποκειμενικών περι ήθικής αντίλη-ψεων, α'ι όποιαί που στηρίζονται; που έχουν βάθρα;»

«Αλλά δέν νομίζω, συνέχισε ή κ. καθηγητής, ότι θά είναι έπιτυχ'ε να αναζητηθ'η ιδέα ήθι-κής, ιδέα δικαίου, ιδέα όρθου δικαίου εκτός τ'ο κύκλου των χριστιανικών ιδεών, εκτός της χρι-στιανικής διδασκαλίας. Ηθική εκτός τ'ο Χρι-στιανισμού λέγουν ότι δ'άρχει. Δέν μ'εξ τό απέ-δειξαν από της άπόψεως τουλάχιστον των ήθι-κών άρχών... Δίκαιον ο'υτε δ'άρχει ο'υτε είναι

δυνατόν να θεωρησθῆ χωρίς φθόνον, χωρίς τὸν κίνδυνον ἢ θεωρηθῆ ὅτι εἶναι δίκαιον ἀδικῶν, εἰμὴ μόνον ἐντός τοῦ πλαισίου τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν βασικῶν ἀρχῶν ποῦ ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία διατυπώνεται, ἢ ὅποια βάζει ἔχει τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀγάπην. Ἐφ' ὅσον ὁ νομοθέτης ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, τῆς χριστιανικῆς δικαιοσύνης, κατ' ἀνάγκην θά θεοπίξῃ ὁ μὲν, θά ἐφαρμόξῃ ὁ ἕτερος τοὺς κανόνες καθ' ὃν τρόπον εἶναι δίκαιον, διὰ τὰ πραγματοποιηθῆ ἕκαστο τὸ ὅποιον λέγομεν, ὅτι: τότε μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ ἑκατὴ συμβίωσις ἐν τῇ κόσμῳ, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ νομοθέτης καὶ αἱ ἀρχαί, οἱ ὑπάλληλοι καὶ οἱ πολῖται ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης. Τὸ παράγγελμα τῆς Γραφῆς «δικαιοσύνην μάθετε οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς» πρέπει νὰ ἀποτελῆ τὸν ὁδηγὸν καὶ τοῦ νομοθέτου καὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πολιτῶν, κατὰ τὴν ἀσκίαν τοῦ ἔργου αὐτῶν».

Ὁ καθηγητὴς κ. Σούρλας ἀνέπτυξε τὸ θέμα «Ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ Ἀστικῇ Δικαίᾳ».

Τὸ αἷτημα τῆς δικαιοσύνης εἶναι κάτι ποῦ πάντοτε ἔδρασε σὲ σκέψιν τὸν ἄνθρωπο καὶ ἰδιαίτερα τὸν νομικὸ. Ἦδὴ ὁ Ἀριστοτέλης, ὅπως παρατήρησε ὁ κ. καθηγητὴς, εἶχε τοποθετήσει τὸ ζήτημα ὅπως ἔπρεπε καὶ τὸ συνεδύασε μὲ τὴν ἰσότητά. Στὴν ἐποχὴ μας μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μηχανῆς τὸ πρόβλημα τίθεται μᾶλλον ὡς μεγαλύτερα κοινωνικὰ πλαίσια καὶ ἐμφανίζεται ὡς πρόβλημα κοινωνικῆς δικαιοσύνης, πρόβλημα ρυθμίσεως τῶν σχέσεων ἐργοδότη καὶ ἐργάτου. Οἱ νομοθεσίαι προσπάθων νὰ λύσουν τὸ ζήτημα ἀπ' ὅλες τὰς πλευρὰς χωρὶς νὰ παύσουν νὰ ὑπάρχουν ρυθμίσεις ὅπου ἡ δικαιοσύνη ὑποχωρεῖ ἐμπρὸς στὴ σκοπιμότητα. Ἡ δικαιοσύνη ὅμως δὲν παύει νὰ εἶναι δικαιοσύνη τὴν ὅποιαν ὁ νομικὸς ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ θέτῃ ὡς σκοπὸ σταθερὸ στὸν ὅποιο θά καταλήγουν οἱ προσπάθειές του οἱ ἐπιστημονικῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπαγγελματικῆς.

Καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἦταν τὸ σημεῖο στὸ ὅποιο ὁ κ. καθηγητὴς ἐπέστησε ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴ τῶν ἀκροατῶν του καὶ μάλιστα τῶν νομικῶν ἀκροατῶν του.

ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

— Σ' ἓνα μάθημα Ἑγγλωσσολογίας, ἐνώπιον προξένου στὸς φοιτητὰς μία σαφὴς ὁμολογία τοῦ καθηγητοῦ κ. Γαρδίκου. Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν θλιβερὴ κατάπτωσι καὶ διαφθορὰ ποῦ ὀδηγοῦν τὰ ναρκωτικά, βιανθρώπους ὁ κ. καθηγητὴς τὸν κίνδυνον ἀπὸ τὰς ἀπρόσεκτες συνανταροφῆς ὅπως τὸν ὑποδεικνύει ἡ Γραφὴ καὶ ἔτονισε μὲ ἔμφασι: «Ὅλα ὅσα λέγεται τὸ Εὐαγγέλιον, παρ' ὅλο ποῦ πέρασαν 2000 χρόνια ἀπὸ τότε, εἶναι σοφία ποῦ ὑπερβαίνει κάθε ἄλλην, ἀκόμα καὶ ἐκείνην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων». Ἀλλὰ φυσικὰ ἔρχεται ἡ ἐρώτησις, ὁ ἑλληνας σπουδαστὴς ἀγάπης καὶ μελετᾷ σοο θά ἔπρεπε

τὸν πολῖτιμα παραστάτη του, τὴν Ἁγία Γραφὴ ἢ τὸ παράδειγμα καὶ ἡ ἐκτίμησι τῶν σεβαστῶν του διδασκάλων πρὸς τὴ Βίβλον τοῦ βιανθρωμίζου ἓνα καθῆκον του.

— Χωρὶς ἀμφισβήτησι ἡ ἀκτινοβολία τῆς προσωπικότητος τοῦ καθηγητοῦ παιξεί ἓναν ἐνταλῶς ἐφαρμόζον ρόλο γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς ἠθικῆς θαλῆσεως στὸν φοιτητὴ. Χωρὶς αὐτὴν τὴν ἀκτινοβολία ἡ μορφή τοῦ καθηγητοῦ ὡς οὐνολο εἶναι φανερό πὺς δὲν θερμαίνει τὴν φοιτητικὴ ψυχὴ καὶ δίνει χωρὶς ἀπογοητευσί. Ἡ ἔννοια ὅμως τῆς βλοκλήρωσεως ποῦ τόσο ἀναγνωρίζεται: στὴν ἐποχὴ μας, προετοιμαζεί μιὰ ψυχὴ ποῦ πλάθεται καὶ σχηματίζεται ἀκόμη, νὰ δεχθῆ μὲ χαρὰ καὶ εὐγνωμοσύνη τὴν πείρα καὶ τὰς γραμμὰς ζωῆς ποῦ πιστεύει ὡς γόνιμος καὶ ἀξίος ὁ πανεπιστημιακὸς δασκάλος τους. Ἐλευθέρως εἶναι βέβαια ὁ καθίνας νὰ τὴς δεχθῆ ἢ ὄχι, νομίζοντας πὺς ἔχει ἱκανοποιητικὴ πνευματικὴ ἀξία. Ἀλλὰ γιὰ τοὺς φοιτητὰς, εἶναι: ἀξίως πολῖτιμα καὶ εὐπρόδοκτο κάθε τι ποῦ, βγαλμένο μὲ σεβαρότητα καὶ εὐθύνη, ταίνει: στὴν βλοκλήρωσι καὶ τῆς δικῆς μας προσωπικότητος. Ἦς τώρα κάθε ἐπιστημονικὸ μάθημα ποῦ περιέλαβε καὶ τέτοια στοιχεία ἦταν τὸ «καλύτερο μάθημα» τοῦ καθηγητοῦ, κατὰ τὴν δρόμωφν κρῖσι τῆς κοινῆς φοιτητικῆς γνώμης. Εἶναι δυνατὸ νὰ παραλέψωμε τὴν ζωντανὴν αὐτὴν πραγματικότητα χωρὶς νὰ θέσωμε κείρια τὸ γενικὸ φοιτητικὸ κριτήριον; Νομίζομε ὅτι δὲν βλάπτει ὡς νοθεύει τὴν καθαρὴ ἐπιστημονικὴ ἐκζήτησι καὶ διδασκαλία μιὰ τέτοια παρέκδοσι, ὅταν ὅμως λέγεται: ἀπλὰ μὲ εὐλικρίνεια, χωρὶς περιστροφῆς καὶ προπαγανδιστικὸς ρητορισμοῦς. Τότε καὶ ὁ φοιτητὴς ἔχει κάθε δικαίωμα νὰ χαρῆ καὶ νὰ χειροκροτήσῃ ἐνθουσιασμένως τὴν ἀλήθεια ποῦ τοῦ φανερεῖνεται.

ΦΟΙΤΗΤΙΚΑ

Ἐνα γράμμα ἀπὸ τὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Τριπόλεως μᾶς σκιαγραφεῖ πολὺ παραστατικὰ τὴν πνευματικὴν ἐργασία ποῦ συντελεῖται ἐκεῖ.

Ἡ προσφορὰ τῶν κ. κ. καθηγητῶν τῆς Ἀκαδημίας καὶ ὁ ζῆλος τῶν σπουδαστῶν γιὰ τὸν καταρτισμὸ τους, δίνουν ἓνα ἰδιαίτερον τόνο ζωῆς στὴν ὅλη ἀτμόσφαιρα ποῦ επικρατεῖ, παρ' ὅλες τὰς ἀντιξοότητες (ὀλιγώτεροι ἀπ' ὅσους προβλέπονται καθηγητὰι, ἐπίταξις αἰθουσῶν κλπ.).

— Πενήντα Ἑλληνας Νοσοκόμοι εὐρισκοντα: στὴν Ἀγγλία, διασκορπισμένους ἐσ 12 Νοσοκομεία, ὅπου ἐκπαιδεύονται ἐπὶ μαιευτικῆ καὶ ὡς ἐπισκέπτριες ἀδελφές. Ὅταν ἐπιστρέψουν—σ' ἓνα χρόνον περίπου—θὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ ὅμοιο ἐκπαιδευτικὸ σκοπὸ στὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἐκπαιδευσις χρηματοδοτεῖται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Πολιτικὴ Περιθάλψιν.

— Τελευταῖα ὁ κίνδυνος ποῦ θά ὑποχρέωνε τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν νὰ κλείσῃ τὴς πόλεις

του από έλλειψη οικονομικών πόρων, προκάλεσε άρκετή συγκίνηση στην ελληνική κοινωνία χωρίς όμως μεγάλα πρακτικά ώφελη.

— Με την ευκαιρία αυτή άρκετά άρθρα δημοσιεύθηκαν στις 'Αθηναϊκές εφημερίδες που έθιγαν και τα γενικότερα προβλήματα της 'Ανωτάτης Παιδείας. 'Η συζήτηση φαίνεται πως θα συνεχισθί.

— 'Αντιπροσωπεία πρωτοετών και δευτεροετών φοιτητών της Νομικής σχολής έπεσε κέφθη τραυματίας στρατιώτας. Το αξιομίμητον ενδιαφέρον τους για τους τραυματίας, ή τάξι και ή πολιτισμένη τους εμφάνιση επιβάλλουν να υπάξη και συνέχισι στις ώρατες αυτές έπισκέψεις.

— Με την ευκαιρία της κυκλοφορίας του πανηγυρικού τούχου των «'Ακτινών» που είχε τις δηλώσεις των ξένων έπιστημόνων, μίλησε στους σπουδαστές της Μακρολείου Παιδαγωγικής ένας σπουδαστής του Πολυτεχνείου. Στην μεγάλη αίθουσα της Γυμναστικής 'Ακαδημίας μίλησε με την ίδια ευκαιρία ένας φοιτητής της Νομικής. 'Η πρωτότυπη αυτή πνευματική επικοινωνία των άνωτάτων πνευματικών μας ίδρυμάτων χαίρειόθηκε με ένθουσιασμό από όλους. Μόνο που θα πρέπει να ήχη και συνέχισι.

— Σημειώσε εξαιρετική έπιτυχία από πάσης άπόψεως ή εμφάνισι της φοιτητικής όρχήστρας και χορωδίας στην αίθουσα τελειών του Πανεπιστημίου. Κριτικοί περιωπής εξέφρασαν στις εφημερίδες την 'ικανοποίησι αλλά και την έκπληξί τους. 'Η ώραία αυτή εμφάνισι τιμά τον διευθυντή της όρχήστρας και τη Λέσχη.

— 'Η σύμπηξις «κοινότητας πρωτοετών φοιτητών της Φιλοσοφικής σχολής», με σκοπό την τελειότερη έπιστημονική και ήθικη κατάρτιση των μελών της, άποτελει μιá προδευτική έκδήλωση. 'Η πολιτισμένη αυτή προσπάθεια, έφ' όσον θα συνεχισθί με έπιμονή και με τόν άπαραίτητο προσανατολισμό στα αιώνια ιδανικά, είναι δυνατό να άποτύχη.

— Οι νεαροί καλλιτέχνες της Σχολής Καλών Τεχνών επέφεραν τόν χειμώνα από έλλειψη θερμάνσεως. Είναι ίσως ή μόνη δουλειά που δέν γίνεται με ευλασμένα χέρια. Βαριά, για τα φτωχά οικονομικά μέσα που διαθέτει ό κάθε σπουδαστής, είναι τα διάφορα έξοδα που χρειάζονται (πληρωμή μοντέλων, βλικά της τέχνης κλπ.) για την κανονική εκπαίδευσι. Θα πραγματοποιηθούν οι όποσέσεις των άρμοδιών, άναρρωτιούνται οι σπουδασταί της; Θα πεισθί στο τέλος το κράτος να συνδράμη ένα ίδρυμα που έχει άμεσα σκοπό την βήθει του πολιτιστικού πεδίου της χώρας; 'Ερωτήματα που ζητούν άμεση άπάντησι.

— Το 'Υπ. Παιδείας με έγγραφο άπάντησι προς το Πανεπιστήμιο έγνωστοποίησε ότι έγκρίνει την προαιρετική εξέτασι των φοιτητών της Φυσικομαθηματικής σχολής σε δευτερευόντα μαθήματα. Μ' αυτό τόν τρόπο λύνεται και το πρόβλημα της προτιμήσεως στα έργαστήρια. Θα προτιμώνται όσοι έπιτυγχάνουν στις εξέτάσεις αυτές.

ΑΠΟ ΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ

'Από το περιοδικό The Student World (ό κόσμος των φοιτητών) μαθίνουμε πολλά για τη Χριστιανική Κίνησι των νέων στην 'Ινδονησία. 'Εκείνο όμως που είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι ό αριθμός των νέων που προσέρχονται στη Χριστιανική Κίνησι. Μερικά μόνο παραδείγματα άρκουβ για να προκαλέσουν το θαυμασμό για το πλήθος των νέων.

'Η Χριστιανική Κίνησι στη Molucca αριθμεί 20.000 μέλη. 'Η Χριστιανική Κίνησι στο Batakland 50.000 μέλη και ή του Timor 10.000 μέλη.

Οι Χριστιανικές αυτές κινήσεις των νέων άναπτύσσουν εξαιρετική δραστηριότητα σε όλους τους τομείς. 'Εργάζονται στο μορφωτικό, κοινωνικό και εκπολιτιστικό πεδίο.

ΟΥΡΑΓΟΥΑΝ

Τόν περασμένο Δεκέμβριο, στο Montevideo, πρωτεύουσα της Uruguay, έγινε ή τετάρτη συνέλευσις της νεολαίας του Rio de la Plata. Συνηγγίθησαν 105 άντιπρόσωποι, εκπρόσωποι 90 χριστιανικών κινήσεων νέων της Ούραγουάης και της 'Αργεντινής, οι όποιοι άνήκαν εις 9 διαφορετικές θρησκευτικές άποχρώσεις. 'Η νεολαία του Rio de la Plata απέδειξε το πνεύμα της ενότητας που κυριαρχεί μεταξύ των μελών της. Το σύνθημα του Συνεδρίου ήταν «έπάρτε τους όφθαλμούς όμων και θεάσαθε τας χώρας, ότι λευκαί εισί προς θερισμόν ήδη».

Τό θέμα που άπησόγλησε όλους, «Οι κοινωνικές άπόψεις της έπί του θρους όμιλίας του Κυρίου», μελετήθηκε κάτω από το πρίσμα των προβλημάτων που άπασαχολούν σήμερα ένα χριστιανό νέο.

Γ Α Λ Λ Ι Α

Στην Auvergne (της Γαλλίας) μιá παρέα νέων άνέπτυξαν μιá πρωτότυπη Ιεραποστολική όρασι.

Με ένα αυτοκίνητο, έφωτισμένο με παράτημα βιβλιοπωλείου και με μεγάρφου, διέτρεχαν την Auvergne με μοναδικό σκοπό να πλησιάζουν τους ανθρώπους που ήσαν «εις τας όδους και τας ρύμας της πόλεως».

«Σταματημένο σε μιá δημόσια πλατεία», γράφει ένα από τα μέλη του συνδρείου, «τό βιβλιοπωλείο μας προσκαλεί τόν κόσμο να πλησιάζη. Το άρμόνιο δίνει τόν τόνο και άρχίζει ή συγκέντρωσις. Ένας όμιλος, μιá μικρή όμιλία... και άπακολουθεί ή πόλησις της 'Αγ. Γραφής και

των άλλων Χριστιανικών εντύπων, και έπειτα έπακολουθούν οι συζητήσεις που αίχμαλωτίζουν τους καλής πίστης συζητητές».

Τά αποτελέσματα των πρώτων προσπαθειών είναι πολύ ένθαρρυντικά. Διετέθησαν άρκεταί χιλιάδες χριστιανικών εντύπων και έγιναν έν συνόλη 110 διμιλίες και συγκεντρώσεις.

KINA

Στό Mukden τής Κίνας δημιουργήθηκε τελευταία έννα καινούργιο Χριστιανικό Φοιτητικό Κέντρο. Τά έργαίνα, έν μέσω χαράς και ένθουσιασμού, έγιναν τήν παραμονή των Χριστουγέννων.

Στό κέντρο αυτό γίνονται τώρα καθημερινώς βραδυνές συμπροσευχές και κάθε Κυριακή φοιτητικές λειτουργίες. Μιά φορά τήν εβδομάδα γίνεται επίσης συμμαλέτη τής 'Αγίας Γραφής στήν 'Αγγλική και Κινεζική γλώσσα.

'Εχουμε μία ακόμη απόδειξη για τήν πρόοδο του χριστιανικού κινήματος στήν Κίνα, πρόοδο που άφορά όλες τές κοινωνικές τάξεις και μάλιστα τούς φοιτητές και διανοουμένους.

GERMANIA

«Παρ' όλες τές δυσκολίες που άντιματωπίζουν οι Χριστιανικές Φοιτητικές Κινήσεις (Χριστ. Φοιτ. 'Αδελφότητες) στή Γερμανία, έν τούτοις έχουν γίνει έννας σπουδαίος παράγων για τό πνευματικό ξεκαινούργωμα του τόπου των».

Μ' αυτές τές λέξεις αρχίζει ή έκθεση που μάς δίνει ή «Presse Oecumenique» άναφορικά με τή Φοιτητική κίνησι στή Γερμανία. «Είναι ένθαρρυντικό» συνεχίζει «τό γεγονός ότι στο διάστημα των τελευταίων έξ μηνών ο αριθμός των μελών των Χριστιανικών κινήσεων έχει πολύ αύξησει και μάλιστα από φοιτητές θετικών έπιστημών και σπουδαστές τεχνικών κολλεγίων».

Σέ διάφορα Πανεπιστήμια στή Γερμανία έσχηματίσθησαν τελευταία και ειδικοί κύκλοι για τή μελέτη των κοινωνικών προβλημάτων άπ' τή χριστιανική σκοπιά.

'Αλλά και τό τμήμα «χριστ. άλληλοβοηθείας», του οποίου ή έδρα είναι στο Stuttgart και που μοναδικό του σκοπό έχει τήν εξυπηρέτησι των ξένων φοιτητών που φοιτούν σέ Γερμανικά Πανεπιστήμια, είναι μία ακόμη πιστοτική επιβεβαίωσι για τή νέα δημιουργία που γίνεται μεταξύ των φοιτητών στή Γερμανία. 'Όπου χριστιανικός προσανατολισμός, έχει και άναγέννησις.

—'Από τό 1938 ή Χριστιανική Φοιτητική Κίνησις τής Γερμανίας είχε διωχθεί από τους Ναζί και τό πρόγραμμά της έτέθη έκτός νόμου. 'Όλες οι συνελεύσεις και οι συγκεντρώσεις διεξήγαντο από τότε μυστικά, αλλά ή έπαφή με τό έξωτερικό είχε διακοπεί τελείως. 'Ο αριθμός των μελών έλαττώθηκε σημαντικά κάτω από τή ναζιστική πίεσι, άλλ' από τον πόλεμο ή φοιτητική κίνησις βγήκε με δυναμωμένη τήν ένότητά της, με έννα πνευμα βαθειάς άπέρωσσεως και με ερύτερη προοπτική. 'Η μεγαλύτερη έμφασις, σύμφωνα άλλωστε και με τό δόγμα τους, έχει δοθεί στή μελέτη τής Βίβλου. Μελέτη που γίνεται όχι σαν άπλη θεωρητική ένκαχόλησις, αλλά σαν βάσι και θεμέλιο για τήν άτομική ζωή των χριστιανών φοιτητών και έφόδιο για τή δράσι τους μέσα στή γερμανική κοινωνία με τά τόσα προβλήματα της. Τό δεύτερο μέρος τής δράσεώς των είναι διαλέξεις και συζητήσεις ώργανωμένες άποκλειστικά για φοιτητές που στρέφονται γύρω από τρέχοντα και πρακτικά προβλήματα. Στο Πανεπιστήμιο του Κιέλου οι φοιτητικοί κύκλοι άσχολήθησαν με τήν εξέτασι των ογέσεων του Χριστιανισμού και των διαφόρων έπαγγελμάτων, του νομικού, ίατρού, μηχανικού, παιδαγωγού κλπ. 'Επίσης άρκετός χρόνος κατά τές διακοπές διατίθεται σέ έξορμήσεις. Μιά φοιτητική ομάδα από τό Göttingen έγύρισε με ποδήλατα τή γειτονική περιοχή και διεήσε δλόκληρα 24ωρα για νά μεταδώσει τό χριστιανικό μήνυμα σέ μικρούς άγροτικούς συνοικισμούς. 'Η κίνησι αυτή μαζί με τή δράσι των Ρωμαιοκαθολικών φοιτητών είναι ή κυριώτερη έλπις για τον χριστιανικό άναβαπτισμό τής Γερμανίας. 'Ο Χριστός έχει κι' Αδός νά πη κάτι για τό λαό αυτό. Και οι χριστιανοί φοιτητάί τής Γερμανίας φαίνονται πως έχουν καταλάβει καλά τή σωτήρια αυτή πρόσκλησι.

O ENTETAAMENOS

Ν Ε Ο Ι Π Ο Υ Γ Ρ Α Φ Ο Υ Ν

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

... "Αν νομίζεις πώς τα μαύρα πέλαγα σου
 με τρομάζουν και θα πέσω άπ' τὰ φτερά σου
 μές στην Κόλαση τὸ φλογισμένο βάθος:
 ... κάνεις λάθος.

"Αν νομίζεις πώς με μάτια θακρυσμένα
 τὴν ζωὴ θὰ ζητιανέψω ἀπὸ σένα:
 ἢ θ' ἀγωνιστῶ μὲ σέ γι' αὐτὴν μὲ πάθος:
 ... κάνεις λάθος.

Μάθε τὸ λοιπὸν δὲν σὲ φοβάμαι Χάρε,
 νὰ τὸ σῶμα μου, νὰ κι' ἡ καρδιά μου, πάρα...
 πάρε κι' ἂν δὲν σὲ βαραίνουν κρᾶτησέ τα
 φύγε, πέτα,

Μάθε ναί, δὲν σὲ φοβάμαι, σοῦ τὸ λέω
 καὶ ἂν κάπου-κάπου μὲ γροικᾷς νὰ κλαίω,
 εἶναι πάντα ποῦ σ' αὐτῆς τῆς γῆς τὸ χῶμα
 ζῶ ἀκόμα.

Χάρε, μὲς στὰ βᾶθη τῆς ψυχῆς μου Κάτι
 ἔχω ποῦ τὸ τρέμει τὸ θαλδ σου μάτι
 κάτι ποῦ δὲν θέλει σβῶσει κι' οὐτ' ἐσθῶστη
 ἔχω Πίστη.

Κι' ἂν τὰ πᾶταλα οὐ τώρα τοῦ φτωχοῦ μου
 ἄνθους τῆς ζωῆς μαζὰς. "Ὁ! στοῦ Θεοῦ μου
 τὴν παλάμη πιὸ λαμπρῶ, μὲ κάλλος τόσο
 θὰ φυτρώσω.

Κι' ἂν τὸ μαῦρο σου φιλι γιὰ τὸν καθένα
 ἕνας ὕπνος εἶν' αἰώνιος: θὰν' γιὰ μένα
 —ἀπ' τὸν λήθαργο τῆς ζωῆς, Χάροντά μου—
 ζήνημά μου!

ΛΙΝΟΣ ΖΩ·Ι·ΔΗΣ

ΑΝΑΜΟΝΗ

Κρυφά γιὰ τὴν μέρα ποῦ πέρασε
 Τὰ μάτια μου τὰ δάκρυα χύνουν
 Καθὼς μὲ τὸ φῶς στὴν ἀπόσταση
 Τοῦ δρόμου τὰ βήματα σβύνουν.

Μὰ μήπως ἡ νύχτα στοῦ διάδα τῆς
 θὰ φέρη, γεμάτη συμπόνια,
 Ἄργα σὰν νὰ γύριζε σπιτί Του
 Κι' Αὐτόν ποῦ περίμενα χρόνια:

Ποιὸς ξέρει, πόλως κι' ἂν χρειάζεται,
 Ψυχὴ μὴ λυπάσαι τὸν κόπο
 Καὶ φάξε παντοῦ στοῦ σπιτάκι μας
 Νὰ βρῆς γιὰ τὸν Σένο μας τόπο.

Κι' ἂν πρέπει, καλὴ μου συντροφίσσα,
 Ἄλλοθ μὴ διατάσης νὰ σταίλης
 Καθρέφτες, ἀσῆμι καὶ μάρμαρα,
 Μορφῆς τῆς ἐφήμερης ὕλης.
 Κι' ἀφοῦ στὴν παλιά κατοικία μας
 Τὰ πλούτη μου πᾶκρυβε πρῶτα
 Θὰ μείνουν τοῦ κήπου τ' ἀρώματα
 Μαζὶ μὲ τῆς νύχτας τὰ φῶτα.

Γοργοί σὰν παιδιὰ θὰ κατέδουμα,
 σκορπιώντας ἐλογόρωμας μύρα
 Μὲ χέρι ποῦ τρέμει θ' ἀνοίξουμε
 Σ' Αὐτόν ποῦ θὰ κρούση στὴν θύρα.

A. ΚΡΕΣΤΟΒΙΤΣ

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Τώρα, ποῦ ἡ νύχτα γύρω ἀπλώνει
 Τὸ μαῦρο πέπλο τὸ βαρὺ
 Καὶ τίς ψυχῆς μας τίς κυκλώνει
 Ὀμίχλη θλίψης παγερῆ,
 Στείλέ μας, Πλάστη, τὴν πνοή Σου
 Καὶ τὴν τρανὴ τὴ δύναμή Σου.

Τὰ νέφη αὐτὰ νὰ σκορπιστοῦνε
 Ἄπ' τὸν ψυχῶν τὸν οὐρανό,
 Σὰν ἄστρα οἱ ἐλπίδες νὰ φανοῦνε
 Στὸ χρώμα του τὸ γαλανό,
 Σὰν τὴ δική Σου τὴ γαλήνη,
 Ποῦ τὴν χαρὰ στὴν πλάση δίνει.

Καὶ τὸν ψυχῶν μας τ' αἴβυλα χέρια
 Θὰ νὰ ὀφωθοῦν δειλὰ, δειλὰ
 Καὶ τὰ δικὰ Σου χροαστέρια
 Νὰ τὰ χαϊδέψουν ἀπαλὰ
 Κι' ὅλων τὰ δάκρυα θὰ κυλήσουν
 τῆς γῆς τὴ δίψα νὰ δροσίουν.

Στείλέ μας ἀπ' τὴ δύναμή Σου
 Στις παιδικές μας τίς ψυχῆς
 Καὶ τότε αὐτές μέσ' στὴν πνοή Σου
 Μιᾶς λύρας γίνονται οἱ χορδές
 Καὶ θὰ γινῆ μι' ἀκολουθία
 Σὲ οὐράνια θεῖα μελωδία.

Καὶ στείλέ μας στὰ βλέφαρά μας
 Τὸν ὕπνο νᾶρθη τὸν γλυκό,
 Γλυκὰ νὰ δίνη τὰ δειρά μας,
 Μακρὰ νὰ διώχνη τὸ κακό,
 Τότε οἱ ψυχῆς μας περιστέρια
 Θὰ φτάνουν στὰ χρυσὰ σου ἀστέρια.

ΠΕΤΡΟΣ Π. ΠΕΤΡΗΣ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

Διψάσαμε Χριστέ στὴ γῆ ἐδῶ κάτω.
 Σαπίλας μυροῦδιὰ, πνοὴ Θανάτου.
 Κι' ὅλη μας φεύγει ἄσκοπα ἡ ζήση
 Κι' ὅ,τι μᾶς ἔδωσες σὰν Φῶς πάει νὰ σβῶσει...

Μὰ ὡς πότε θᾶμασε μακρὰ Σου
 Πατέρα, ὅς τὴ σπλαχνικιά Σου
 σ' ἡμᾶς τοὺς ἄσπυτους ματιὰ
 Δός μας κουράγιο τοῦτῃ τὴ νυχτιὰ,

Νὰ τὴν ἐσπλύνουμε στοῦ δάκρυ
 Κι' ὅπως μετανοιωμένοι σὲ μιὰν ἄκρη
 στ' ἐλάνθιστό Σου θὰ βρεθοῦμε περιβόλι
 νὰ βροῦμε τὴ συμπῶνία Σου ὅλη.

Δός ἡ πορεία ἐτούτῃ νᾶχη ἀστέρια
 Νὰ μὴν μᾶς σταματήση καμμιά μπόρα.
 Νὰ ρθοῦμε μιὰν Αὐγὴ ἐλπιδοφόρα
 Πατέρα, στὰ δικὰ Σου χέρια!

I. ΦΩΤΕΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

Η ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΨΥΧΗ

Μ. Γερουλάνου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, Ἀκαδημαϊκοῦ. Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγωγον.

Ἡ νεώτερα ἱατρικὴ γενεὰ ἐγνώρισε ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλον τὸν καθηγητὴν Μαρτίνον Γερουλάνον. Κάθε μία ἀπὸ τὰς ὑπερκατὸν ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ ἦτο ἓνα ἐπιστημονικὸν γεγονός, ὄχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίου τοιαύτης.

Ἡ μόλις ἐκδοθεῖσα ὁμοῦ ἐπιστημονικὴ ἐργασία τοῦ σοφοῦ ἀκαδημαϊκοῦ μὲ τὸν τίτλον «Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγωγον» θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ὑπερανοτιέται τὰς προηγουμένας εἰς σπουδαιότητα, διότι ἀναπτύσσει θέματα, τὸ ὅποσον ἀνάγεται εἰς τὰ γενικὰ ἔκαινα προβλήματα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν λύσιν τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται μία ὑγιὲς καὶ ἐπιτυχημένη ζωὴ.

Μέσα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ σεβασμοῦ τῶν πνευματικῶν ἀξιών, ποῦ ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται, καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι πολὺ φυσικόν ὅτι ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος στρέφει τώρα πλῆθον ἀμερίστον τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἔρευαν καὶ τὴν σπουδὴν τοῦ ψυχικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ψυχιατρικὴ, ἡ ψυχολογία, ἀλλὰ καὶ ἡ παθολογία καὶ ἡ χειρουργικὴ καὶ οἱ ὀποῖοιποι κλάδοι τῆς ἱατρικῆς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν των ἀπὸ τὰς ὀλιστικὰς ἀντιλήψεις ἤρχισαν νὰ ἀποβλέπουν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὡς πρὸς μίαν ψυχοσωματικὴν ἐνότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀμοιβαία εἶναι ἡ ἐπίδρασις καὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐνα πλῆθος σπουδαιωτάτων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ ἐντέλως προσφάτως ἔχει δημοσιευθῆ εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Ἀμερικὴν. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ πολέμου εἰς κλασικὰ συγγράμματα τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, ὅπως π. χ. τὸ «Funktionelle Pathologie» τοῦ Bergmann, ἐτονίζετο ἡ ἀξία τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος, ὁ ὅποιος ἐκ τῶν πραγμάτων πλῆθον ἐπαλλάττει καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς θεωρήσεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς μίαν ἐνιαίαν ψυχοσωματικὴν ἐνότητα.

Εἰς ὅλον τὸν διανοούμενον κόσμον ἐπιτελεῖται αὐτόνοτος ἐπιστημονικὴ προσπάθεια διὰ τὸ ξεκαθάρισμα ὄλων τῶν ἀξιών τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ περισσώτερον τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὴν μονομέρειαν καὶ τὸν φανατισμὸν τῆς ὀλιστικῆς ἀντιλήψεως. Εἶναι ἡ προσπάθεια ἡ ὁποία ἐπὶ μίαν

δεκαετίαν διεξάγεται παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν Ἀκτινῶν 1.

Εἰς τὴν παγκόσμιον ἐπιστημονικὴν αὐτὴν προσπάθειαν ἔρχεται ἤδη νὰ εἰσφέρει μίαν ὄλιαν ἐξαιρετικὴν συμβολὴν ἡ νεώτερα ἐργασία τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γερουλάνου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγωγον».

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔρχεται νὰ μᾶς δεῖξῃ τὴν συστηματικὴν πλῆθον ἐπίδρασιν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου ἐπὶ τῶν νόσων ἐπὶ τῇ βάσει κλινικῶν παρατηρήσεων τόσον τοῦ συγγραφέως ὅσον καὶ διασημῶν ἄλλων συγγραφέων ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος ἐπὶ τοῦ σώματος δὲν εἶναι μόνον φανερά εἰς τὰς γνωστάς ἐκείνας ἐκδηλώσεις, ὡς π. χ. τὸ ἐρῶθημα τῆς αἰδοῦς ἢ τῆς ὀργῆς, τὴν ταχυκαρδίαν ἐπὶ συγκινήσεων, τὴν αἰσθησὴν τῆς ἀρτηριακῆς πίεσεως, τὴν καταβολὴν τῶν σωματικῶν δυνάμεων ἐπὶ ψυχικῆς καταπτώσεως κτλ., ἀλλ' εἶναι φανερά ἐπίσης καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν δημιουργίαν ἢ τὴν ἐκδήλωσιν διαφόρων νόσων. Ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ σπουδαίων ὀλικῶν ποῦ διδοῖ ὁ σ. εἰς τὸ βιβλίον του, ἂς ἐπιτραπῇ νὰ παραθέσωμεν μερικὰς χαρακτηριστικὰς περιπτώσεις:

1. Μέσης ἡλικίας γυνὴ πάσχει ἀπὸ ἐτῶν ἐκ κωλικῶν τῶν ἐξωηπατικῶν χολικῶν ἀγγείων, ἐπαναλαμβανόμενον κατ' ἔτος κατὰ Νοέμβριον. Πᾶσα ἐφαρμοσθεῖσα θεραπεία εἶχε παραδικτὴν μόνον ἐπίδρασιν. Τέλος ὁμολόγησεν αὐτὴ ὅτι

1. Εἰδικώτερον εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ἔχωμεν ὅπ' ὄψιν τὰς ἐπὶ τῷ θέματι τούτου δημοσιευθείσας ἐργασίας, εἰς τὰς «Ακτίνας», τὰς ὁποίας ἀναφέρωμεν κατὰ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῆς δημοσιεύσεως:

Ὁ ἀγῶνας γιὰ τὸν σωματικὸν ἄνθρωπον, Δ. Χαροκόπου τ. 1945 2) Γιατροὶ καὶ κοινὸν στὴ σύγχρονη ἱατρικὴ, Ἀθ. Καραντώνη τ. 1945 3) Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος στον ὀργανισμό Γ. Δαΐκου τ. 1946 4) ὁ Jung γιὰ τὴν ὕπνοσιν τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος, Β. Πλουμπίε τ. 1946 5) Ἡ ὀπρὸνικησις τοῦ ὄλοσου εἰς τὴν ἱατρικὴν, Ἀθ. Καραντώνη τ. 1947 6) Ἡ νόσος ὡς γενικὴ τοῦ ὀργανισμοῦ λειτουργικὴ παρεκτροπὴ, Καθ. Μ. Γερουλάνου τ. 1947 7) Ἡ ἀρρώστεια καὶ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, Γ. Δαΐκου 8) Τὸ διεθνὲς ἱστορικὸν συνέδριον τοῦ Boussy, Δ. Χαροκόπου τ. 1947 9) Ἀπὸ τῆς ὀλιστικῆς εἰς τὴν ψυχοσωματικὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀνθρώπου, Καθην. Μ. Γερουλάνου τ. 1948

Μὲ τὰς ἐργασίας αὐτάς τὸ ἑλληνικὸν ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἠμποροῦσε νὰ παρακολουθῆ τὰς νεώτερας ἐπιστημονικὰς ἀντιλήψεις γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς ἐννοίας ποῦ λέγεται ἀνθρώπινος ψυχικὸς παράγωγον.

ἀπ' ἀρχῆς τῆς νόσου εὐρίσκατο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν οἰκογενειακῆς περιπεταίας, ἣτις ζωηρῶς συνεκίνησεν αὐτὴν καὶ ἔνεκα τῆς ὁποίας εἶχε τὴν πρώτην ἔντονον συγκίνησιν κατὰ μῆνα Νοέμβριον. Ἡ ἐξομολόγησις αὐτῆ ἐπέφερεν τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὴν ὑποσυναιδήτους καταπιέζουσαν αὐτὴν ψυχικὴν ἐπίδρασιν, ὅπου ἡ ἐπακολουθηθήσασα θεραπεία ἐπέφερεν ἀμέσως καὶ διαρκῶς πλεον τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς νόσου. Προδήλωσεν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ψυχικὴ ἐπίδρασις ἐκείνοτε κατὰ Νοέμβριον ἐκ τῆς ἀναμνήσεως τῆς περιπεταίας προκαλουμένη, προκαλεῖ ὑποσυναιδήτους τὴν ἐκ τῶν γολικῶν ἀγχοῦσιν ἀντίδρασιν. Πιθανῶς δὲ συνέβαλε πρὸς τοῦτο καὶ ἡ ὑποσυναιδήτους προσπάθεια καταστολῆς καὶ ὑπερνίκσεως τῆς ψυχικῆς ἐπίδρασεως. Ἡ προκύπτουσα ψυχικὴ δυσχερῆσα ἐξεδηλοῦτο ὁδῶ ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ παράγοντος.

2. Νεαρά κόρη ἐβήκασεν εἰς ὄριμον ἡλικίαν ὑπὸ δυσχερεῖς οἰκογενειακὰς περιστάσεις. Ἐκτοτε ἐπέφερεν ἐκ περιοδικῆς ἡμικρανίας. Εἰς ἡλικίαν 21 ἐτῶν ὑπανδρεύθη παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρὸς καὶ ἐξῆσαν ἐπὶ ἐπτά ἔτη μακρὰν τῶν γονέων. Καθ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἔτη εἶχεν ἀπαλλαγὴ τῆς ἡμικρανίας τελείως, ὅπως καλῶς ἔχουσα. Μετὰ συμφιλίωσιν μὲ τοὺς γονεῖς, ὅτε ἤρχισεν αὐτῆ αὐγότερον νὰ συνανατρεφεται τοῦτους, ἐπανήλθεν ἐκ νέου ἡ ἡμικρανία, καθὼς εἶχε ἀναφανῆ κάποτε πρὶν, κατόπιν οἰκονομικῶν δυσχερεῖων, ἔνεκα ἀνεργίας τοῦ συζύγου. Ἡ ἀναγκώσις τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος εἰς τὴν αἰτιολογίαν τῆς νόσου, ὑπὸ ἱατροῦ ψυχολόγου, ὅστις ἐπέτυχεν νὰ ἔνασχον τὴν πύσσοσαν πρὸς ὑπερνήκωσιν τῆς ψυχικῆς δυσχερεῖας καὶ ἐμπέδωσιν ἀρμονικῶν σχέσεων πρὸς τοὺς γονεῖς ἐπέφερε τῆς διαρκῆ ἀπὸ τῆς νόσου ἴασιν.

3. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωσις νέας διδασκαλοῦσας, ἣ ὅπου ἐμαγάλωσεν ὑπὸ δυσμενεῖς οἰκογενειακὰς περιστάσεις καὶ εἶχε χάσει τὴν εἰς τὴν εὐδωσιν τῶν προσπαθειῶν τῆς πεποιθῆσιν. Ἀκόμη καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐξάσκωσιν τοῦ ἐπιγγέλματός τῆς ἐθεώρει ἐκυτὴν ἀνεπαρκῆ, ἐνθ' ἡ κατὰ τοῦτο ἀπόδοσις τῆς ἡτο ἄριστη. Εὐρίσκομένη ἔνεκα τούτου ὑπὸ διαρκῆ ψυχικὴν δυσχερῆσαν ἐπέφερεν ἀπὸ πολλὰ στομαχικὰ καὶ ἐντερικὰ ἐνοχλήματα μετὰ ἐπιμόνου δυσκοιλιότητος. Πιθανῶν ὀργανικῆ ἐπάθεια νὰ συνυπῆρχεν, ἀλλ' ἡ ψυχικὴ ἐπίδρασις νὰ ἐπιδείνωσεν τὴν κατάστασιν. Ἐνθ' δὲ πᾶσα συμπτωματικὴν θεραπεία ἔμενεν ἀνευ ἀποτελέσματος, διὰ καταλλήλου ψυχοθεραπείας ἐπαυθῆθη τελείως ἴασιν.

4. Ἰσοῦ καὶ μία ψυχογενὴς δερματικὴ ἐκδήλωσις, ἀξία παρατηρήσεως. Κύριος λίαν ἀσπυγμένος, ἐπιτόμιον, ὅπουτῃ δάγκωμα σκύλου εἰς τὸ δεξιὸν ἀντιβράχιον. Ὁ σκύλος ὑποπτος δι' ἀσθένειαν λύσσης ἐθανκώθη καὶ ἡ νόσος διεπιστάθη. Ὁ παθὼν ἐπεβλήθη εἰς ἀντιλυσοστικὴν θεραπείαν τὴν ὁποίαν καλῶς ἠνέχθη. Ἐκτοτε ὁμοῦ παρέμενον ἰσχυρὸς φόβος εἰς μόνην τὴν ἐμφάνισιν σκύλου, κυνοφοβία, ὡς δ' ἴσως τὴν παραμείναν ψυχικὴν ἐπάθειαν ἀποκαλεῖ.

Μετὰ τινα χρόνον διερχόμενος σκύλος προσήγγισεν μόλις τούτον κατὰ τὸν δεξιὸν μηρὸν χωρὶς νὰ πληρώσῃ κἂν μὲ τὸ στόμα του εἰς τὸ σῆμα τοῦ παθόντος. Οὗτος ὁμοῦ καταληγθεὶς ὑπὸ ἀδικαιολογήτου φόβου προσέτρεξεν εἰς τὴν οἰκίαν του ὅπου ἐθεβαίωσεν εἰς τὸ μέρος, ὅπου προσήγγισεν τὸν μηρὸν του ὁ σκύλος. ὑπέρουθον τὸ δερμα εἰς ἱκανὴν ἔκτασιν. Ἡ ἐρυθρότης αὐτῆ ἐξηφανίσθη ταχέως, ἐθεβαίωθη ὁμοῦ αὐτῆ κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ παθόντος, κατ' ἐπανάληψιν, ὁσάκις τούτον ἐπληρώσας σκύλος. Παράλληλως πρὸς τὴν δερματικὴν ταύτην ἀντίδρασιν παρέμεινε καὶ ἡ κυνοφοβία. Ἡ σοβαρότης τοῦ παθόντος καὶ ἡ παροίθησις του ἐπὶ τὸ γεγονός, δὲν ἀφίνει ἀμφιβολίαν περὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἀποδόσεως τῆς παρατηρήσεως ὅσον παράδοξος καὶ ἂν θεωρηθῆ αὐτῆ.

Ἐνα πλήθος περιστατικῶν παραθέτει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ βιβλίον του μὲ τὰ ὅπου ἐνισχύει καὶ καθιστᾷ ἀδιάδλητον τὴν θέσιν τῆς ἐπιστημονικῆς του πραγματείας μὲ τὴν γνωστὴν σαφήνειαν καὶ ἐπιστημονικὴν γνώσιν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου. Συστηματικὴ μελέτη τῶν ψυχικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τὸ κυκλοφορικὸν συστήματος (καρδιακὰ, ἀγγειακὰ διαταραχαί), ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐπὶ τοῦ ἀναπνευστικοῦ συστήματος (ἀσθμα, φυματίωσις), ἐπὶ τοῦ πεπτικοῦ συστήματος². Λειτουργικὰ καὶ ὀργανικὰ διαταραχαί τοῦ οὐροποιητικοῦ συστήματος, τῶν γεννητικῶν ὀργάνων τῆς γυναικός, τῶν ἐνδοκρινῶν ἀδέων, ἀλλεργικαὶ νόσοι, τὰ ὅπου δὴ λεγόμενα «τυχαῖα» ἀτυχήματα. Ψυχικὰ ἐπιδράσεις ἐπὶ συνολικῶν τοῦ ὀργανισμοῦ λειτουργιῶν, ἐπὶ τῆς ἀμνητικῆς ἱκανότητος τοῦ ὀργανισμοῦ, ἣ ὅπου εἶναι τόσο σπουδαῖος βιολογικὸς παράγων διὰ τὴν ἀντίστασιν εἰς τὰς νόσους. Ἐπέμβασις ἀκόμη τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος εἰς τὰς λοιμώδεις νόσους διὰ τὴν καλὴν ἢ κακὴν διαδρομὴν τῆς νόσου καὶ ἐν τέλει ἡ γνωστὴ καὶ σαφιστάτη ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν νευρῶσιν, αἱ ὅπου τόσο πολὺ μελετῶνται, διότι εἶναι καὶ τόσο συχναί τὸν τελευταῖον καιρὸν³. Εἰς τὰς ἀνωμάλους αὐτὰς ψυχικὰς καταστάσεις φαίνεται σαφῶς, διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ἔκφρασιν τοῦ καθηγητοῦ τῆς ψυχιατρικῆς C. G. Jung, ἡ ἐπίδρασις τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, τῆς «ψυχῆς ποῦ δὲν εἰρήκε τὸν δρόμον τῆς» ἔνεκα ἄλλων ψυχολογίσεων καὶ ἀντιθέσεων εἰς τὸ σωματικὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐξόχως ἐνδιαφέρουσαι διὰ τὸν σημερινὸν ἐπιστήμονα εἶναι αἱ βιολογικαὶ παρατηρήσεις καὶ σκέψεις τοῦ συγγραφεῖς μὲ τὰς ὁποίας ἐπὶ τῆ

2 Ὁ α. μ. εὐ. πληροφαιεῖ ὅτι οἱ χειρουργοὶ σήμερον εἰς τὰς Ἀθήνας γειουρουργοὶ δεκαπλάσιον αἰθιμὸν περιπτώσεων δι' ἔλκος τοῦ στομάχου καὶ δωδεκαδακτύλου ἢ πρὸ τοῦ τελευταίου πολῶμου, συμφωνῶν πρὸς ποσορικὴν ἀνακρίνωσιν τοῦ διευθυντοῦ χειρουργοῦ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ κ. Μ. Μακκῆ.

3 Βλ. Καθηγητοῦ κ. Γ. Παμπούκη: «ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἴδρα ὁ διήμερος ἐγκέφαλος καὶ ἡ σχέσις τῶν λειτουργιῶν τούτων πρὸς τὴν ὑπέρτασιν καὶ τὰς ἐν γένει ψυχονευρωτικὰς ἀντιδράσεις».

βάσει νεωτάτου επιστημονικοῦ ὀλιγοῦ οἰκοδομῆ τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχωσυναιτικῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀλληλοσφαιρικής ψυχῆς καὶ σώματος καὶ τῆς ἐπιδράσεως εἰδικώτερον ἐπὶ τοῦ σηματικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποῖαν ὅπως λέγει ὁ καθηγητὴς Jung «δὲν εἶναι ἔντιμον νὰ τὴν ἀπαρνηθῆ ὁ σημερινὸς ἐπιστήμων». Ἀπὸ τῶν πειραμάτων καὶ τῶν κλινικῶν παρατηρήσεων τοῦ Forel, τοῦ Pawlow, τοῦ Meyer, τοῦ Bergmann, τοῦ Schultz, τοῦ Metelnikoff μέχρι τοῦ Meyer, Moor, Alkan παρακολουθοῦμεν ὅλην τὴν σειράν τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Χρησιμοποιεῖ ἀκόμη ὁ συγγραφεὺς καὶ τὴν σπουδαίαν πραγμασίαν τὴν ὁποῖαν ἐξέδωκεν ὁ Ἀμερικανὸς H. Flanders Dunbar ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου Columbia ἐπὶ τῆ βάσει τῆς μέχρι τότε παγκοσμίου βιβλιογραφίας ἐκ 2251 δημοσιευμάτων καὶ τὴν νεωτάτην ἐργασίαν τοῦ Ἀμερικανοῦ Harringtonon ἐπὶ πολυαριθμῶν περιπτώσεων μεταξὺ νεαρῶν, καθ' ὅλα ὄντων στρατιωτῶν, οἵτινες διαρκούντος τοῦ τελευταίου πολέμου παρουσίασαν ὀφθαλμικὰς παθήσεις ψυχικῆς αἰτιολογίας. Θὰ ἠμποροῦσαν ἀκόμη νὰ προστεθοῦν σήμερον καὶ αἱ περίφημοι ἐργασίαι τῶν Ἑλβετῶν Tournier, Mentha, τοῦ Γάλλου Biot καὶ τῶν συνεργατῶν του κ. ἄ. Διὰ τὸν πλῆθος τῶν ἐργαστηριακῶν πειραμάτων καὶ κλινικῶν παρατηρήσεων ἀπεδείχθη μᾶς λέγει σήμερον ὁ καθηγ. Γερουλᾶνος ὅτι «πάντα τὰ συστήματα τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ καὶ αἱ λειτουργίαι τούτων ἀπὸ τῆς ἀπλουστερίας μέχρι τῆς μάλλον περιπλοκῆς, ἀναφερομένης εἰς βαθύτερας βιολογικῆς ἐκδηλώσεις, ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐπίδρασιν ψυχικῶν παραγόντων». (σ. 17) Καὶ ἀναφέρων τὴν γνώμην τοῦ Müller εἰς τὴν σ. 19 γράφει: «Ὅσον δὲ πλέον περίπλοκοι εἶναι αὐταὶ τόσοσ βαθέτερον διεγείρουν τὸν θαυμασμόν καὶ προκαλοῦν ὑπεροχὴν αἰσθημα θρησκευτικῆς προσηλικώσεως πρὸς τὸ ὑπέρτατον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔπλασε τὸ σῶμα καὶ ἐνεφύρασεν εἰς αὐτὸ τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς».

Πρέπει νὰ σημειωθῆ ἔδῳ, ὅτι αἱ ὀλιστικαὶ ἀντιλήψεις κατὰ τὸν περασμένον αἰῶνα ἔκαμαν καὶ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην νὰ λάβῃ ἀρνητικὴν στάσιν ἀπέναντι τοῦ ψυχικοῦ περιεχομένου τοῦ ἀνθρώπου, πρᾶγμα ποῦ εἶχεν ὡς συνέπαιαν νὰ χαθῆ πᾶσα συνάφεια μετ' ὅν πάσχοντα ἄνθρωπον. Ὁ ἰατρὸς ὅμως, ὅπως καὶ καθὲς ἐπιστήμων, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διαπιστώσῃ γεγονότα καὶ νὰ τὰ περιλαβῆν εἰς τὴν ἔρευνάν του. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναπτύξεως τῶν θεραπευτικῶν μέσων καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐπαφῆς μετ' ὅν πάσχοντα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔχει ὀριζόμενὰς ψυχικὰς ἀνάγκας καὶ ἐφόσεις, ἢ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τῶν ὑποτροπῶν εἰς τὰ διάφορα νοσήματα καὶ ἔτι μάλλον ἢ ἀνάγκη τῆς σταθεροποιήσεως τῆς ἰσορροπίας καὶ εἰς τὸν βιᾶ ὀργανισμῶν ὠδήγησε τὸν θεραπευτὴν ἰατρὸν εἰς τὴν σοδαρὰν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος ποῦ λέγεται ψυχικῶν περιεχομένων καὶ ψυχικὰ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ εἶναι εὐχάριστον ὅτι τοῦλάχιστον ἤρχισεν νὰ τίθεται τὸ πρόβλημα. Ἄλλ' ἐβρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχήν. Ἐκτός τῆς ὑποβολῆς διὰ

τοῦ ὄντως ἰατροῦ, μένει τὸ πρόβλημα τῆς ψυχοθεραπείας ποῦ πρέπει νὰ ἀσκηθῆ κατ' ἐπίγνωσιν ἀπὸ ἰατρὸν γνώστην τῶν ψυχικῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τοῦ μεταπολεμικοῦ ἀνθρώπου. Ὅπως μία κακῶς ἐνεργουμένη ἐγχείρησις θὰ βλάψῃ κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ μία κακῆ χρῆσις τῆς ψυχοθεραπευτικῆς θὰ βλάψῃ. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ μελετηθοῦν τὰ σχετικὰ προβλήματα καὶ πρὸ παντός εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποδοθῆ ὁ σεβασμὸς ποῦ ἀνήκει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα μετὰ τὰς ἀνησυχίας, τὰς αγωνίας, τὰς πτήσεις, τὰ δνεῖρα, τοὺς ἀγῶνας, μὲ ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ βάθρον καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ὑποστάσεως τῆς, τὴν πίστιν ποῦ τὴν κατενοθεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς. Οἱ ψυχίατροι Baruk καὶ Stocker εἰς μίαν πρόσφατον κριτικὴν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου θεωροῦν ὡς αἰτίαν τῆς ἀποτυχίας του τὴν ἀπόθησιν καὶ τὴν ἐκδίωξιν τῆς Πίσσεως, τῆς Χριστιανικῆς Πίσσεως. Εἶναι εὐκόλον ἴσως νὰ ὀμιλῆ κανεὶς περὶ ἀγῶνος καὶ ἀνησυχίας καὶ συμπλεγμάτων καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ὑπερνικήσεως τῶν. Ἡμπορεῖ τὰ περίφημα complexes νὰ γίνωνται καὶ κινηματογραφικαὶ ταινίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπιφέρουν ἀκόμη μεγαλύτεραν σύγχυσιν καὶ ταραχήν καὶ ἄρρωστα αἰσθηματά, ὅπως ἠμολογοῦν σύγχρονοι ψυχίατροι καὶ ὄχι καὶ Ἀμερικανοί. Ἀλλὰ ποῶς θὰ δώσῃ τὴν δύναμιν τῆς ὑπερνικήσεως; καὶ συνεπῶς τῆς ἰσορροπίας; Ποῶς θὰ δώσῃ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸν προσανατολισμὸν τῆς ψυχικῆς ζωῆς; Οἱ περισσότεροι σύγχρονοι ψυχολόγοι καὶ ψυχίατροι ζητοῦν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Χριστιανικῆς Πίσσεως τὸ ἰσχυρὸν ἐκείνο μέσον ποῦ θὰ ἐδοῦθαι εἰς τὴν θεραπείαν. Ὁ Γάλλος διδασκαλὸς τῆς Ψυχιατρικῆς H. Baruk εἰς τὸ πρόσφατον σύγγραμμά του «Psychiatrie morale experimentale, individuelle et sociale (Paris 1945) γράφει ὅτι τὰς πηγὰς τῶν κανόνων τῆς ψυχικῆς ὀγεινῆς ἀνευρίσκει ὁ ἐπιστήμων εἰς τὴν Ἀγ. Γραφήν. Καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου ποῦ καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ ἰατρὸς θὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν «ρομαντικὴν» ἀντιμετώπισιν εἰς τὴν ἠρωϊκὴν.

Ποῦ δὲ δικαίως ὁ σ. συνιστᾷ νὰ ἀναπτυχθῆ ἡ προσωπικότης τοῦ οἰκογενειακοῦ ἰατροῦ, ὁ ὁποῖος θὰ γνωρίζῃ τὸν ψυχικὸν κόμον τοῦ πάσχοντος καὶ θὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην του καὶ νὰ γίνῃ «ἄρωγός εἰς τὴν δυσχερῆ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρρώστου στιγμῆν», ἀλλὰ καὶ πέραν ταύτης εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ὑποτροπῆς καὶ τὴν ρύθμισιν μιᾶς βιωτῆς, ἀληθινῆς καὶ ἀξίας ζωῆς.

Μὲ τὸ βιβλίον του «Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγων» ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς καὶ ἀκαδημαϊκὸς κ. Μ. Γερουλᾶνος προερχόμενος μάλιστα ἀπὸ τὸν θετικώτερον κλάδον τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης, τὴν χειρουργικὴν (καὶ τὶ σημαίνει ὁ Γερουλᾶνος διὰ τὴν χειρουργικὴν εἶναι περιττὸν νὰ εἰπωμεν) ἔρχεται νὰ καταθέσῃ μίαν πολυτιμωτάτην μαρτυρίαν εἰς τὸν σημερινὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς ἔννοιᾶς τοῦ ψυχικοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον πρέπει

ἐπὶ τέλους νὰ ἀναγνωρίσῃ ἢ ἐπιστήμῃ καὶ νὰ μελετήσῃ. Ἡ ἐπιστήμῃ, ἢ ὅποια ὅπως λέγει ὁ σ. «οὐδαμῶς ἀντιτίθεται πρὸς τὰς βαθύτερας ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις, μετὰ τῶν ὁποίων ἡ ὁγίως ἐπιστημονικὴ ἐπίγνωσις δέον ἔκαστος νὰ συμβαδίζῃ». Είναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου, ὁ ὅποιος δι' αὐτῆς ἀναβιβάζει τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἀξίωμα εἰς τὴν θέσιν του καὶ προσφέρει μίαν πρώτην τάξιν συμβολῆν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν καθόλου ἐπιστήμην καὶ τὸν πολιτισμὸν. Εἰς τὴν νεωτέραν γενεάν ἀνήκει τώρα νὰ πάρῃ τὴν μαρτυρίαν αὐτὴν, τὴν συνταταγμένην μὲ τὸσσην ἐπιστημονικὴν γνῶσιν, κατάρτισιν καὶ πείραν, καὶ νὰ τὴν ἀξιοποιήσῃ διὰ νὰ βοηθήσῃ ἀλλοθιὰ τὸν σημερινὸν μεταπολεμικὸν ἄνθρωπον. Ὁ καθηγητὴς Γερουλάνος μὲ τὸ βιβλίον του «Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγων» γίνεται ὁ αὐτῆς ὁδῆγός εἰς μίαν πολιτιστικὴν προσπάθειαν ἀνακτιμῆτου ἀξίως.

A. A.

Ἄλ. Παρασκευοπούλου «Ψυχανάλυσις καὶ Θρησκεία». Ἀθήναι 1947.

Ἡ θεωρία τοῦ Freud, στηριχθεῖσα ἐπάνω εἰς τὸν ὀλισθόν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ κολακεύουσα τὴν σεξουαλικὴν ἐλευθερίαν τοῦ αἰῶνος εἶχε κατορθώσει νὰ κέρῃ κρότον εἰς τὴν ἀποχὴν τῆς καὶ νὰ διαδοθῇ ὡς ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἰσχυρὰ ὅμως ἀπὸ τ' ἄλλοπάλῳλα ἀμείλικτα κτυπήματα ὑπὸ τὰ ὅποια συνετρίθη ὁ ὀλισθὸς καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐν ὀνόματι τῆς ψυχολογίας διάφουσιν τῶν βασικῶν γραμμῶν καὶ θεμελιῶν τῶν φροϋδικῶν ὑποθέσεων, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς φροϋδικῆς κοσμοθεωρίας ἀπὸ αὐτοῦς τοῦς μαθητὰς τοῦ Freud, θὰ ἐπερίμεινε κανεὶς νὰ ἴδῃ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ληθρονομένην μὲ τὴν σειρὰν τῆς, ὅπως καὶ τὰς τῶσας ἄλλας ἀνεπιστημονικὰς ἐπινοήσεις τοῦ παρελθόντος. Ἐν τούτοις ἡ θεωρία δὲν ἐλησημονήθη.

Δὲν διατηρεῖ βέβαια τὴν πρώτην τῆς λάμψιν, ἐξακολουθεῖ ὅμως νὰ ἔχῃ καὶ σήμερον ὄπαδός. Ἐτοὶ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ζοῦν ἀκόμα εἰς τὸν περασμένον αἰῶνα καὶ μένουσιν ξένοι πρὸς τὰ σημερινὰ δεδομένα τῆς βιολογίας καὶ ψυχολογίας, ἱκανοποιοῦνται δὲ εἰς τὴν φροϋδικὴν σεξολογίαν, κρατοῦν σταθερὰ, καὶ εὐκαιρίας δοθῆσις διαδίδουσι, τὰς ἀστηρίκτους πλέον φροϋδικὰς δοξασίας. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ βιβλίον ὡσάν αὐτό, ποῦ ἔγραψε ὁ κ. Παρασκευοπούλος, εἶναι ἰδιαίτερος χρήσιμος καὶ ἀξίον προσοχῆς.

Ἰσχυρῶς εἶναι ἀνὰ κανεὶς διαβάσῃ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου (μέχρι τῆς σελ. 90) τὸ ὅπολον ἀνάλοῦς ἀδρομερῶς ἀλλὰ μὲ πλήρη ἀντικειμενικότητα τὰς θεωρίας τοῦ Freud καὶ μάλιστα τὰς σχετιζομένας πρὸς τὰς θρησκευτικὰς διδασκαλίας, πρῶτον μὲν θὰ ἐκπλαγῇ διὰ τὴν εὐχέρειαν μὲ τὴν ὁποίαν γενικεύονται ἀπὸ τὴν φροϋδικὴν θεωρίαν μεμονωμένα παρατηρήσεις καὶ διατυ-

πῶνονται ὡς ἐπιστημονικὰ πορίσματα ἀναδαφικαὶ ἐπινοήσεις, δεῦτερον δὲ θὰ ἀπορήσῃ, πῶς ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι παραδόνονται τὰς ὑπερβασίας αὐτὰς ὡς ἀναντιρρήτους ἀληθείας.

Ὁ Freud, ὅπως πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, ἐξέκλινε ἀπὸ τὴν ἰατρικὴν κλινικὴν ἀπὸ μερικὰς θηλαδῆ ἐρεῦνας ἐπὶ παθολογικῶν καταστάσεων καὶ ἐπροχώρησε εἰς γενικεύσεις περὶ σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, θελήσας νὰ ἀπαγάγῃ καὶ τὰ ὀμαλὰ ψυχικὰ γεγονότα καὶ τὰς ὀβίστας ἐπιτυχίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὑπὸ τοῦς νόμους τῆς ἰδικῆς του ψυχανάλυσεως.

Ἐτοὶ ἡ ψυχολογία, ἡ ἠθικὴ, ἡ κοινωνιολογία, τὸ δίκαιον, ἡ λογοτεχνία, ἡ τέχνη, ἡ αἰσθητικὴ, ἡ ἀνθρωπολογία, ἡ λογικὴ, τὰ μαθηματικὰ, αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, ὅλος ὁ ἀνθρωπίνος πολιτισμὸς εἶναι κατὰ τὸν Freud αὐταπάτη, διότι εἰς τὴν ἐσχάτην αὐτὴν ἀνάλυσιν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά μορφαὶ τῆς γενετήσιου ὀρμῆς. Ἡ δὲ θρησκεία δὲν εἶναι ἔμφυτος ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀλλὰ μία ἐκτροπὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἐξῆσθαι ἢ συμπεριζομένη γενετήσιος ὀρμῆς, μία νεύρωσις θηλαδῆ καὶ τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον εἶναι ἐπίσης μία αὐταπάτη. Σύμφωνα δὲ μὲ αὐτὴν τὴν θέσιν τοῦ Freud ὀλόκληρον τὸ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων πολὺ ἢ ἕλιγον θρησκείαν ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τῶν ἀπολιτικωτέρων ἀνθρώπων μέχρι τῶν φουταινοτέρων πνευμάτων ἦτο σύνολον νεωρετικῶν.

Εἰς τὸ κεφάλαιον «Ἡ θρησκεία ὡς σέξις πρὸς ὑπερβατικὴν πραγματικότητα» (σελ. 57-60) ἐκθέτει ὁ σ. τὰς μὲ πολλὴν τέχνην διατυπωμένας ἀντιθρησκευτικὰς παραδοξολογίας τοῦ Freud, ὁ ὅποιος καὶ ὀμολογεῖ κάπου ἀπεριφράστως ὅτι ἡ ψυχανάλυσις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀρνησιν τοῦ Θεοῦ καὶ καθὲ ἠθικοῦ ἰδεῶδους· ὅτι μὲ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ψυχαναλυτικῶν μεθόδων συνάγεται καὶ ἔνα ἐπὶ πλέον ἐπιχειρήμα ἐναντίον τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας τῆς θρησκείας κλπ. Ἰλιστικὴ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἡ ψυχανάλυσις τοῦ Freud, ἦτο φυσικὴ νὰ λάβῃ ἐχθρικὴν θέσιν ἀπέναντι τῆς θρησκείας καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ σοφιστικῶν καὶ ἀνακρεβιστικῶν νὰ κλονίσῃ τὸ κῆρος τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν.

Εἰς τὸ δεῦτερον μέρος τοῦ βιβλίου του ὁ σ. κρίνει καὶ ἀποδεικνύει μὲ πολλὴν πιστικότητα τὸ ἀσυστατον τῶν φροϋδικῶν γενικεύσεων διὰ τὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ὁ Freud ἐγκαταλείψας τὴν ματριπαθείαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἰατρικῆς κλινικῆς παραδείσεως, παρῶσθη ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας νὰ καταστήσῃ τὴν ψυχανάλυσιν κοσμοθεορίαν, τὸ ὅλον τῶν προβλητικῶν ἀξιῶσεσων νὰ ἐξηγγίσῃ». Συνέλαβε μίαν θεωρίαν καὶ πρὸς αὐτὴν ἠθέλησε νὰ ἐκείσει τὴν συμφωνίαν τῶν πραγμάτων ἀυστυχῶς ὅμως διὰ τὴν θεωρίαν του τὰ πράγματα δὲν συμφωνήσαν καὶ παραμένει ἔτοι αὐτὴ σήμερον ὡς δείγμα ἀνεπιστημονικῶν ἀκροασιῶν. I. O. K.

Ι. Ν. Ξηροτύρη, Διευθυντοῦ τοῦ Παιραματικού Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. «Τὸ ψέμα στὰ παιδιὰ καὶ τοῦς ἐφηβούς». Ψυχολογικὴ καὶ παιδαγωγικὴ μελέτη. Θεσσαλονίκη 1947.

Ἐνα ἀπὸ τὰ βασικὰ προβλήματα, ποῦ ἀπασχολοῦν πάντοτε τὸν παιδαγωγόν, εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τῆς εἰλικρινείας, ποῦ πρέπει νὰ ἀποκτήσουν τὰ παιδιὰ. Γονεῖς καὶ ἐκπαιδευτικοὶ καὶ ὅλοι ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ διαπιστώνουν τὰ δύο αὐτὰ ἀναντίρρητα γεγονότα: Πρῶτον ὅτι κατὰ κανόνα τὸ παιδί γεννᾶται ἀφέλῃς καὶ εἰλικρινῆς καὶ ἀφήνει ἀουαιοθότως εἰς τὰ πρῶτα του χρόνια τὴν ψυχὴν του καὶ τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον νὰ ἐκδηλώνωνται καὶ νὰ φαίνωνται, ὅπως πράγματι εἶναι. Δεύτερον δὲ, ὅτι ἕνα μεγάλο ποσοστὸν τῶν παιδιῶν μολίς ἀρχίσουν νὰ λαμβάνουν πληρῆστεραν συνειδησὴν τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ τοῦ περιβάλλοντος ἔκτρεπονται μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ψεῦδος, τὴν ὑποκρισίαν, τὴν διπλὴν ζωὴν. Ποῦ ὀφείλεται αὕτη ἡ ἄκτροπή; Ἐπάνω εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ δώσῃ ὁ σ. μέσα εἰς τὰς 155 σελ. τῆς μελέτης του μίαν ἀπάντησιν.

Τονίζει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου του τὴν βαρῦτητα τὴν ὅποιαν ἔχει διὰ τὴν ἀτομικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν τὸ ψέμα, βεβαιώνει — καὶ πολὺ σωστὰ — ὅτι ἡ «ἀπεμπόλησις τῆς ἀλήθειας ὀδηγεῖ ἀργὰ ἢ γρήγορα εἰς τὴν καταστροφὴν ἢ εἰς τὴν διόλυσιν», ὅτι ἡ «ὑπαρξὴ τῆς κοινωνικῆς ἀξίας οὐκ εἶναι στὰ θεμέλια τῆς, γι' αὐτὸ ὁ ψεύτης εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πῶ ἐπικινδύνους ἐχθροῦς τῆς κοινωνίας», καὶ ὅτι «ὄλος πονηρία καὶ βία συντροφίσουν τὸ ψέμα». Βάσει δὲ ἐρευνητῶν ποῦ ἔκαμε εἰς πλῆθος παιδιῶν ἀναλύει εἰς τὰ ἔξ κεφάλαια τοῦ βιβλίου του αἰτίαι καὶ μορφὰς ὑπὸ τὰς ὁποίας παρουσιάζεται τὸ ψέμα. Ἰδιαίτερος δὲ τὰ δύο κεφάλαια «Τὸ ψέμα στὸ σπίτι» καὶ «τὸ ψέμα στὸ σχολεῖο» πρέπει νὰ μελετηθῶν προσεκτικώτερον, διότι φανερώνουν τὴν εὐθύνην τὴν ὅποιαν γονεῖς καὶ διδάσκαλοι φέρουν διὰ τὴν ψευδολογίαν τῶν παιδιῶν ἀλλὰ καὶ τὸ καθῆκον ποῦ ἔχουν διὰ τὴν μόρφωσιν εἰλικρινῶν ἀνθρώπων. Τὰ ὅσα δὲ διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ ψεύδους ἀναγράφει — ἔστω καὶ δευτερευόντως — ὁ σ. εἶναι ὁμολογουμένως ὀρθὰ καὶ ἀξία πολλῆς προσοχῆς. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ τὴν δύναμιν τοῦ καλοῦ παραδείγματος καὶ μάλιστα — προσθέτομεν ἡμεῖς — διὰν αὐτὸ εἶναι θεμελιωμένον ἔπάνω εἰς τὴν ἀκλόνητον βάσιν τῆς ἀληθείας, δηλαδὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τῆς ἀληθείας.

Εἰς τὴν ἐποχὴν, ὡς τὴν ἰδικὴν μας, κατὰ τὴν ὅποιαν τὸ ψέμα ἔχει πολιτογραφηθῆ καὶ εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν πρέπει νὰ ἀναληθῇ ἕνας ἔντονος ἀγὼν κατὰ τοῦ ψεύδους. Καὶ ἐφόδια σπουδαῖα εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν παρέχει τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ξηροτύρη, τὸ ὅποιον καὶ πρέπει νὰ μελετηθῇ ἀπ' ὅλους, ἰδίως δὲ ἀπὸ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς.

Ι. Θ. Κ.

Χ. Π. Διαμαντοπούλου: «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ δνειρο».

Ὅταν πρωτανόησις τὸ βιβλίον τοῦ κ. Χ. Π. Διαμαντοπούλου νομίζεις πῶς πρόκειται γιὰ μιὰ συνηθισμένη συλλογὴ στίχων μὰ ὅσο προχωρεῖς τόσο καὶ νοιώθεις πῶς πῶσα ἀπὸ τὰ νταντελωτά τετραστιχα προβάλλει μιὰ δλοκλήρη ζωὴ. Μιὰ ζωὴ ἑνὸς ἀνθρώπου «καλαίων ἡμερῶν» ποῦ γνώρισε καλὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀπογοήτευσιν καὶ ἀποτραδηγμένους τῶρα γράφει σὲ στίχους τὸ ἡμερολόγιον τῆς πολυπικραμένης αὐτῆς ζωῆς του. Πουθενὰ δὲν βλέπεις μέσα στὸ βιβλίον νὰ τονίζεται ὁ ἡμερολογιακὸς χαρακτήρας, μὰ εἶναι τόσο ἐνωμένα μετωξὺ των τὰ ἐξήγητα τόσο ποιήματα τῆς συλλογῆς καὶ τὸση ἡ εἰλικρινεία καὶ τὸ πηγαῖο αὐτῶν τῶν στίχων, ποῦ βλέπεις πῶς ὁ ποιητῆς του ἕνα γνήσιον τῆς ζωῆς του φωτότυπον προβάλλει στὸ βιβλίον του.

Ἀποτραδηγμένος σ' ἕνα ἀπὸ τὰ νησιὰ μας, μακρὰ ἀπὸ τὴν τύρην, ὁ ποιητῆς κάνει μιὰ ἐντεχνη θεώρησι τῶν περασμένων του. Ἡλικιωμένος, καθὼς φαίνεται, λεπτὸς στὰ αἰσθήματα καὶ ὄριμος εἰς τὴν αἰσθητικὴν του ἐνατένισιν τῶν ἀναμνήσεων, τραγοῦδὰ μ' ἕνα αὐστηρὰ ἀτομικὸ τρόπο ποῦ πολλὰς φορές, βλέπει, πῶς τὰ πάντα ἀντιμετρὰ μὲ κέντρο τὸν κόσμο τῶν ἀναμνήσεων του. Μὰ αὕτη ἡ ἐπωκεντρικὴ ἀντιμετώπισις τῆς αἰσθητικῆς αὐτῆς θεωρήσεως τῶν πάντων δὲν ὀδηγεῖ σὲ καλὸ ὄραμα. Καμμιά νότα αἰσιοδοξίας, κανένας χαροῦσιμος τόνος τίποτα τὸ λυτρωτικὸν στὸ τραγοῦδι αὐτῶν τῶν στίχων. Ἀπαισιόδοξη ἐνατένισις τῶν πάντων.

Πότε μὲ κυριεύει ἡ λύπη,

πότε ἡ μαορὴ συλλογὴ.

Δὲν γνωρίζω τί μοῦ λέπει,

τί ἡ ψυχὴ μου νοσταλεγεῖ.

Τὸ τραγοῦδι μου ἕνας ἕλεος

εἶναι ποῦ τὸ τραγοῦδεῖ.

Τοσο εἶμαι βασανισμένος,

μαζὶ γέρος καὶ παιδί.

Στὴν φαντασία καὶ εἰς τὴν τέχνην ξεσπᾷ ὁ ταλαπρωρημένος ἀπὸ τὸ ὄραμα τοῦ ἀνθρώπου

... Μιὰ σῶστρα φαντασία μὲ ντύει

καὶ τὴν ἀβλήτη μου νικά.

Κι' ἄλλοθ πάλι λέπει:

... Φτάνει τραγοῦδιὸς μιὰ νότα

τὴν ὀργὴν νὰ μοῦ πρᾶξη.

... Ζῶ μὲ σὺντροφο τὸν πόνο

τ' ὄνειρο ἔχω καταφύγι

καὶ τοῦ τραγοῦδιοῦ τὴν λίγη

κι' ἀπτερὴ τὴ μουσικὴ.

Τὰ τελευταῖα τραγοῦδια τῆς συλλογῆς ἀποτελοῦν βέβαια μιὰ ἐξαιρεσι. Φαίνεται πῶς δλοκλήρη τὸ Δ' τετράδιον γράφτηκε τὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς κι' ὁ ποιητῆς μπροστὰ στίς περιστάσεις καὶ εἰς τὴν μεγάλῃ θλίψιν τῶν συνανθρώπων του ξεχνᾷ τὸν ἀτομικὸ του πόνο κι' ἡ ποιητῆς

του ἀμέσως γίνεται αἰσιοδοξότερη, φεύγει ἡ καταχνιά καὶ ἡ ἱπποτική, ἡ ἀρχοντοκρατημένη ψυχὴ τοῦ ποιητῆ ἀναπνέει. Λυτρώνεται ἀπὸ τὸν θεωρητικὸ κύκλο τῶν ἀναμνήσεων τῆς — τὸν ἀσφυκτικὰ πιεστικὸ γιὰ τὴν ἔμπνευσί του — καὶ ἐκπλύνεται στὴν σφαῖρα τῆς ἀγάπης γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν τάχην πού λυτρώνει: πραγματικὰ καὶ ἔμπνευσι μιά ἀποδοτικώτερη ποίηση καὶ προσφέρει τροφὸς αὐτοῖς σημερινοῦς καιροῦς. Δὲν ἔχει καὶ τόσο σημασία ὁ ἑαυτός μας ὅταν ὑπάρχουν καὶ δίπλα μας δυστυχίες καὶ δράματα. Καὶ νομίζουμε πῶς ὁ κ. Χ. Π. Διαμαντόπουλος, πού με τὴν εὐλικρίνεια ξεδιπλώνει: τὸν ἑαυτό του μπρὸς στὰ μάτια τοῦ ἀναγνώστη του, ὅταν δὲν περιοριστεῖ μόνο στὶς λεπτὲς εὐχαισθητὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀτομικῆς ζωῆς του, ἀλλὰ κατέβει ἀπὸ τὸ διπλομανταλιένιο κἀστρο τοῦ προσωπικοῦ του ἐγῶ, θὰ ἀναπνεύσει τὸν ἑαυτό του. Ἔτσι θὰ συνεχίσει τὴν δημιουργικὴ προσπάθειά του σὲ ἔμπνευσι ὀλιγώτερο ἄρρωστη καὶ περισσότερο συγχρονισμένη. Τότε θάχει νὰ προσφέρει πολλὰ. Δὲν ἔχει σημασία ἡ ἡλικία του. Σημασία ἔχει ἡ ἀνάπτυξι τῆς ἔμπνευσέως του. Ὁ ἄνθρωπος τῶν «καλαίων ἡμερῶν» θὰ πρέπει νὰ καταπιστῆ μὲ ἔργο πού νῆσι στὸς δραματικούς του κόποις πίστι. Τότε τὸ δνεῖρο καὶ ἡ ζωὴ δὲν εἶναι δυὸ ἐντελῶς διάφορα καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενα, ἀλλὰ ἐνότης ἀδιάσπαστη.

Σ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ

*

Θεοδ. Ἀντ. Κριεζῆ: Οἱ Κριεζῆδες τοῦ εἰκοσιένα.

Μὲ τίς ἱστορικές πραγματείες πού ἔχουν σκοπὸ νὰ παρουσιάσουν στὸν ἀναγνώστη τους μιὰ συνολικὴ εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς περιόδου πού ἐξετάζου, πολλὴ ὠφέλεια γίνεται. Γνωρίζοντας τὴν ἱστορίαν μας γνωρίζουμε τὸν ἑαυτό μας. Ὁ κ. Θ. Α. Κριεζῆς, γνωστός κι' ἀπὸ ἄλλες ἀξιόλογες συγγραφικὰς ἀρχαίας, μᾶς δίνει ἐξαιρετικὰ εὐχάριστες ἱστορικές σελίδες στὸ νέο του βιβλίον. Πρὶν μὴν στὸ κύριον θέμα του, στοὺς «Κριεζῆδες» προτάσσει τρία γενικώτερα κεφάλαια: «ἡ ἑλληνικὴ γενεὰ τοῦ εἰκοσιένα», «οἱ ὀδηγοὶ τῆς γενεᾶς τοῦ εἰκοσιένα», «οἱ Ἰβραῖοι», πού ἀποταλοῦν μόνον τὸς ἀξιόλογους μελέτες. Περιφημοῦς στοχασμός, ἀξιόλογες γενικὲς παρατηρήσεις — ὅλα αὐτὰ δοσμένα σὲ ἀπλὴ ὠραία γλῶσσα — μᾶς κάνουν νὰ δοῦμε σὲ λίγες γραμμὲς ὁλόκληρον τὴν περίοδο τοῦ εἰκοσιένα ζωντανωμένη καὶ ἔτοιμη νὰ μιλήσῃ γιὰ τὰ τωρινὰ προβλήματα μας. Δὲν περιορίζεται ὁ σ. σὲ ἀπλὴ παράθεσι τῶν γεγονότων, πού κάποτε καὶ κουράζει, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ μιλήσῃ περισσότερο γιὰ τοὺς θεομῶς καὶ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς καθὼς καὶ γιὰ τὰ θεμέλια τῶν ἀξιών πού ἄπνυν σ' αὐτὲς σπνίχτηκε μιὰ ὁλοκληρωμένη ἑμαδιτικὴ ζωὴ σὲ χρόνια σκλαβιάς. Περιγράφει τὴν κοινωνικὴν ἰσορροπίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ δίνει μιὰ εἰκόνα τῆς συνοχῆς τῶν ἑλλήνων στοὺς καιροὺς τῆς Τουρκοκρατίας.

Στὴ σελίδα 15 γράφει γιὰ τοὺς ναυτικούς μας. «Ὁ πλοίαρχος, παραδείγματος χάριν, ὡς ἄτομο καὶ ὡς οἰκογενειάρχης δὲν εἶχε ἀρχῆς διάφορες στὸ βίον του ἀπὸ τὸ ναυκλῆρον ἢ τὸ ναυτῆ' ἦταν ἱκανὸς ναυτικός, ἔξυπνος ἄνθρωπος, ἱκανὸς ὡς ἀ πρὸς θεῶν, εἶχαν ἐκτίμησι ὡς ἐπαγγελματικῶς ἱκανώτατος, ὡς οἰκογενειάρχης' ὁ ναυτῆς ἔδραπε τὸν πλοίαρχον ἀξιο ναυτικῶ, τὸν ἔδραπε νὰ φροντίξῃ γιὰ τοὺς ναυτῆς του, γωρὶς νὰ προσπαθῆσῃ ποτὲ νὰ τοὺς ἐκμεταλλεῖσθῃ: συγγρόνος ἔδραπεν ὁ ναυτῆς τὸν πλοίαρχον νὰ ζῆ ὡς ἄτομο καὶ ὡς οἰκογενειάρχης μὲ τίς ἱδίες ἠθικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρχὰς, πού ἡ ἐποχὴ ἀναγνώριζε γιὰ ὅλους' εἶται μεταξὺ πλοίαρχου καὶ ναυτοῦ ἡπῆρχεν ἀπόστασις οὐσιαστικὴ καὶ ὄχι ἀπόστασις ἀπλῶς χρηματικὴ, δηλ. τυπικὴ' γιὰ τὸ ναυτῆ ὁ πλοίαρχος, ὁ καπετάνιος, ἦταν πρόσωπο σεβαστό. Ὁ ἴδιος σεβασμός ἡπῆρχε μεταξὺ χειροτέχνου καὶ μαθητευομένου, μεταξὺ μητροπολίτου καὶ ἱερέως, μεταξὺ παλληκαριοῦ καὶ καπετάνιου, μεταξὺ μαθητοῦ καὶ διδασκάλου. Εἶναι ἀξιοθαύμαστο τὸ πλήθος τῶν ἠρωϊκῶν ψυχῶν, πού εἰργάζοντο γιὰ τὸ γενικὸ καλὸ τοῦ ἔθνους μὲ ὑπέροχον αὐτοθυσίαν, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς σουλτανικῆς τυραννίας.» Στὰ εἰσαγωγικὰ αὐτὰ κεφάλαια δὲν ἀποκρύπτει καθόλου πῶς ὅλη ἡ ζωὴ τῶν ἑλλήνων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς διαποτιζόταν βαθύτατα ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἰδέαν καὶ πράξι: καὶ τονίζει ὅτι ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμός ἦταν οὐσιαστικὰ πνευματικῶς ἐλευθερος γιὰτι ὅλοι οἱ κοινωνικοὶ θεομοὶ καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του ἦταν θεμελιωμένος στὸν ἔμπρακτον Χριστιανισμό. Τὸ καθολικὸν χριστιανικὸν βίωμα ἦταν ἐκείνον πού ἔσωσε τὸν Ἑλληνισμόν στὴν περίοδο ἐκείνην.

Στὸ κύριον τοῦ θέματος μιλεῖ νὰ τοκουμέντα καὶ παραπομπὰς γιὰ τοὺς κυριώτερον Κριεζῆδες, γιὰ τὸν Ἀντώνιον Γ. Κριεζῆ, γιὰ τὸν Ἀθανάσιον Δ. Κριεζῆ, γιὰ τὸν Ἀλέξανδρον Δ. Κριεζῆ, γιὰ τὸν Δημ. Ι. Κριεζῆ, γιὰ τὸν Ἀντώνιον Ι. Κριεζῆ. Ἡ μορφή τοῦ Ἀντων. Γ. Κριεζῆ θεσπίζει. Ὁ ἀναγνώστης μορεῖ πολλὰ νὰ δῆ γιὰ τὸν περίφημον αὐτὸν ἄνδρα στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου. Μὰ δὲν μιλεῖ μόνον γιὰ τοὺς Κριεζῆδες. Κάνει λόγο γιὰ ὅλους σχεδὸν τοὺς Ἰβραῖους, στὸ βιβλίον του, γιὰ τοὺς ναυτικούς, πού τόσο προσέφεραν στὸν ἄνθρωπον καὶ στὶς πρώτες στιγμὲς τοῦ νεοσύστατου ἑλληνικοῦ κράτους.

Γενικὰ πρέπει νὰ τονισθῆ πῶς δὲν εἶναι μόνον εὐχάριστο τὸ εἰδικὸν τοῦτο βιβλίον, ἀλλὰ καὶ χρήσιμον γιὰ τὴν ἐποχὴν μας.

Σ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ

*

Ἐξεδόθη τὸ Ἀ' Τεύχος τῆς «Θεολογίας» 1948 τοῦ ὁποίου τὰ περιεχόμενα εἶναι τὰ ἑξῆς: Χρυσόστομου Α. Παπαδοπούλου, (†) Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, Ἡ Ἐκκλησία Κιόλων ἐπὶ τῶν Κοινητῶν (1081—1180) Ἀμίλκα Σ. Ἀλιεζιζάτου, Π. Καθηγητοῦ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Ἡ ἀναγνώρισις τῶν Ἀγίων ἐν

τῆ Ὁρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ. Ἰωάννου Ν. Καρμίρη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ δολογία μετὰ τὸν πρὸς Γάβον ἀποκρίσεων τοῦ Μητροπολίτου Κριτοπούλου καὶ ἡ δογματικὴ διδασκαλία αὐτοῦ. Παναγιώτου Ἰ. Μπρατσιώτου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ Ἑλληνικὴ Θεολογία κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν. Παναγιώτου Ν. Τρεμπέλα, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἐυαγγελίου. Βασιλείου Κ. Ἐξάρχου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ἡ γνησιότης τῆς συγγραφῆς Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου «Περὶ καινοδοξίας» καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονεῖς ἀνατρέφειν τὰ τέκνα». Κωνσταντίνου Γ. Μπόνῃ, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Βυζαντινὴ Θεολογία. Κριτικὸν καὶ Βιβλιογραφικὸν Δελτίον.

*

Τὸ βιβλίον «Πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Δημοκρατίαν» (Towards Christian Democracy) τοῦ γνωστοῦ Ἀγγλοπολιτικοῦ Sir Stafford Cripps ἐξεδόθη γιὰ πρώτη φορά τὸ 1945 ἀλλὰ γρήγορα χρειάσθηκε καὶ δεύτερη ἐκδοσις. Ἐκεῖ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς ἀντιμετώπισης τῶν τραγικῶν συνθηκῶν τῆς σημερινῆς ζωῆς μέσα στὸ πλαίσιο μιᾶς δημοκρατίας ποῦ θὰ ἐμπνεύσεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ κοσμοθεωρία. Ἀπὸ τὴν πρώτη σελίδα ὁ σ. μᾶς φανερώνει τὴ πίστι τοῦ στοῦ Χριστιανισμοῦ. «Πιστεύω» λέγει, «πὼς ὁ Χριστὸς μᾶς ἔχει δεῖξει ἕνα τρόπο ζωῆς ἐδῶ στὴ γῆ μὲ τὸν ὅποιο θὰ ὑπεριχθῶμεν κατὰ τὸν τραγικῶν μας δυσκολιών καὶ συγχύσεων (σελ. 7)».

Ἐπειτα ὁ σ. ὑποδεικνύει τὴν ἀνάγκη ἐνός ἐμπράκτου καὶ ἀφηρμοσμένου Χριστιανισμοῦ. Τὸ θέμα αὐτὸ ἐξ ἄλλου ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα δολκλήρου τοῦ βιβλίου του. Στὴν ἀρχὴ βλέπομε τὴν δολογία του ὅτι «ὑπάρχει ὀξεία ἀντίθεση μεταξὺ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν κοινωνικῶν μας ὑποχρεώσεων» (σελ. 8). Κατόπιν διαχωρίζει τὸν Χριστιανισμὸ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν, τονίζοντας ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει ν' ἀναρριχῆται στὴν πολιτικὴν, πρέπει δὲν νὰ περῆ τὴν ἠθικὴ δύναμη γιὰ μιὰ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐξέλιξι. Τώρα μετὰ τὸν πόλεμο, λέγει, ἡ χριστιανικὴ αὐτοθεσία θὰ χρειασθῆ νὰ ἐκδηλωθῆ σὲ μεγαλύτερον βαθμὸν παρ' ὅτι χρειάσθηκε κατὰ τὸν πόλεμο.

Κατόπιν ὁ σ. μᾶς ὑποδεικνύει πόσο ἀπατηλὴς ἦταν ὁ πλῆρης ἀταρσεακίας προφητείας αὐτῶν ποῦ πίστευαν στὴ στοιχειώδη ἀνθρώπινη καλωσύνη καὶ θέλησι καὶ τὴν ἀπαραίτητη ἐξέλιξι σὲ μιὰ καλύτερη καὶ εὐτυχέστερη κατάστασι πολιτισμοῦ διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων» καὶ λέγει ὅτι οἱ προφητείας αὐτῆς «εισαφίσθησαν ὡμάτια» (σελ. 18).

Ὁ σ. παραπονείται, ὅτι ἡ χριστιανισμὸν δὲν ἀπέδωκε καρπὸς στὴ μάχη ἐναντίον τοῦ κακοῦ

καὶ συνιστᾷ νὰ μὴ νομίζωμε ὅτι ἡ προσωπικὴ συμβολὴ κάθε χριστιανοῦ εἶναι μικρῆς τάχα σημασίας μπροστὰ στὸ ἔργο ποῦ ἔχει νὰ γίνῃ.

Ἄλλα ἐνδιαφέροντα σημεῖα τοῦ βιβλίου εἶναι ἐκεῖ ποῦ ὁ σ. ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκη τῆς χριστιανικῆς πειθαρχίας καὶ ὀργανώσεως μεταξὺ τῶν χριστιανῶν (σ. 20).

Ἐπίσης χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀνάγκης τῆς σταθερότητος στὸν ἐμπράκτο Χριστιανισμὸ. «Εἶναι ἀδύνατον» λέγει «στοὺς διδασκοντας τὸν Χριστιανισμὸ νὰ πείσουν τοὺς ἄλλους, δταν ἐκεῖνοι εἶναι ἔτοιμοι νὰ κάνουν ἠποχωρήσεις σὲ γεγονότα καὶ καταστάσεις μὴ χριστιανικὰ» (σελ. 32).

Ὁ ἀγῶνας γιὰ νὰ ζῆ κανεὶς δίκαια καὶ σύμφωνα μὲ τὴς θρησκευτικὰς του πεποιθήσεις δὲν εἶναι εὐκόλος, ἀλλὰ «φέρει μιὰ ἀπειρὴ ἱκανοποίησι» καὶ εὐτυχία καὶ ἀκόμη μᾶς φέρνει δοκιμασίας καὶ φτώχεια» (σελ. 39). Ἐσχάσαμε λέγει ὁ σ. τὴν ἠθικὴ ἀποφει τῶν προβλημάτων μας διότι μᾶς ἀπερρήφωσαν τὰ ὀλικά ζήτήματα.

Ὁ σ. ἐξετάζει στὴ μελέτη του καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ κυρίως τὸ ζήτημα ἐργολότου καὶ ἐργαζομένου καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀπαραίτητη ἀτομικὴ ἢ οἰκογενειακὴ περιουσία κάθε ἄλλη περιουσία κοινῆς ὠφελείας πρέπει νὰ τεθῆ στὰ χεῖρα μιᾶς δημοκρατικῆς πολιτείας. Ἄλλὰ, τονίζει, ὅτι μιὰ τέτοια δημοκρατικὴ πολιτεία πρέπει νὰ εἶναι ποτισμένη μὲ τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα καὶ ὅχι μὲ ὀλιστικὰς ἀρχὰς (σελ. 56).

Ὁ σ. δὲν ξεχνᾷ σὲ κάθε κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του νὰ τονίξῃ τὴν ἀνάγκη τοῦ ἐμπράκτου Χριστιανισμοῦ. Ἰποδεικνύει τοὺς κινδύνους τῶν κενῶν δογματικῶν ἀποφωγμάτων ποῦ χωρὶς ἐφαρμογὴ «διώχωνται» λέγει, «τὸ λαὸ μὲ μιὰ μικρὴ ἀπογοήτευσιν καὶ ἀφήνουν ἕνα κενὸ στὸ μυαλὸ του ποῦ μπορεῖ εὐκόλως νὰ γεμίσῃ μὲ τὸν ὀλισμὸ, τὴν εἰδωλοκρατείαν, ἢ ὀποιαδήποτε ἄλλη τέτοια ἰδέαν» (σελ. 78).

Στὶς τελευταίας σελίδες ὁ σ. μᾶς λέγει ὅτι ὁ μόνος κίνδυνος παράγων ποῦ μπορούμε νὰ χρησιμοποιήσωμε σὲν ἠμέλιον γιὰ τὴς πράξεις μας εἶναι ἡ κοινὴ χριστιανικὴ μας πίστις, τὸ ἠθικὸ μας μᾶλλον παρὰ τὸ ὀλικὸ συμφέρον.

Αὐτὸ εἶναι σὲ σύντομῃ ἀνάλοισι τὸ βιβλίον τοῦ Ἀγγλοπολιτικοῦ Sir Stafford Cripps. Βέβαια ὁ σ. σὲ πολλὰ σημεῖα ἔχει τὴς προσωπικῆς του ἀντιλήψεις. Ἄλλὰ κανένας δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθῆ ὅτι στὴ μελέτη του αὐτὴ ὁ σ. ζητᾷ νὰ βρῆ μιὰν ἀληθινὴν πηγὴ ἐμπνεύσεως γιὰ τὸν σωστὸ δρόμο.

Γ. Α. Π.

*

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Claude Mullins «Why Crime?». «Γιὰ τί τὸ ἔγκλημα;» ἐρχεται σὸν συμπλήρωμα προηγούμενης ἐργασίας του πάντως σὲ ἴδιο θέμα, «Ἐγκλημα καὶ ψυχολογία».

Τὸ «Why Crime», ἐξετάζει τὰ αἷτια τοῦ ἐγ-

κλήματος μετὰ τὸ φῶς τῆς σημερινῆς ψυχολογίας. Ὁ συγγραφεὺς, ἀπὸ τὴν πείρα τοῦ λειτουργήματός του ὠδηγήθηκε στὸ νὰ ζητή, πρὶν βγάλῃ τὴν ἀπόφασί, γιὰ τὴν ἐνοχλή ἐνὸς ἐγκλημάτιου, νὰ ἐμβαθύνῃ πρῶτα περισσότερο στὸ χαρακτήρα του, νὰ μάθῃ ποιά ἦταν στὸ βάθος τους τὰ αἷτια ποὺ τὸν ἔκαναν νὰ ἐγκληματῆσιν, κι' ἀκόμα πῶς ἔπρεπε νὰ τὸν μεταχειριστῆ κανεὶς γιὰ νὰ μὴν ἀπαναλάβῃ τὸ ἔγκλημα. Ἀρχίσις, λοιπόν, νὰ ἀσχολεῖται σὲ εἰδικὰς ψυχολογικὰς μελέτας, ποὺ ἔφεραν τοὺς καρποὺς των. Βρῆκεν πράγματι ὁ σ., πῶς ἔτσι ἄρχισα νὰ κριεῖται ἀποταξιατικώτερα τις δυσκολώτερες ἐγκληματικὰς περιπτώσεις.

Ἰπῆρχαν ὁμως κι' οἱ ἐξαιρετικὰ δυσκόλες περιπτώσεις καὶ αὐτὲς ἀκριβῶς, μαζί με τὴν ἀνάγκη νὰ προλαμβάνεται κυρίως τὸ κακὸ καὶ ἔχι νὰ τιμωρεῖται μόνο, ἔκαναν τὸ συγγραφεὺ νὰ ἐπιμείνῃ περισσότερο ἀκόμη στὰ αἷτια τοῦ ἐγκλήματος: Why Crime.

Βέβαια τὸ σοβαρώτατο αὐτὸ θέμα ἔχει ἀπασχολήσει τοὺς εἰδικοὺς σ' ὅλες τις ἐποχάς. Ὁ σ. ἀναφέρει τέσσερα, κύρια, αἷτια τοῦ ἐγκλήματος, κατὰ τὴν γνώμη του πάντα: τὴν κληρονομικότητα, τις ἀνεπιθύμητες γεννήσεις, τὴν ἀσυμφωνία των γονέων καὶ τὴ νόθο γέννησι.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ σ. δὲν φρονεῖ πῶς ἐξηγήσῃ τὸ θέμα μετὰ τὴν ἔρευνα αὐτῆ. Γι' αὐτὸ, τελειώνοντας τὴν ἐργασία του, ἐκνατονίζει πῶς μόνο μετὰ τὴν ἀναζήτησι των αἰτίων τοῦ ἐγκλήματος θὰ μπορούσαμε στ' ἀλήθειαν νὰ ἐλιπίσωμε πῶς θ' ἀναχαιτισθοῦν ὅλοι αὐτοὶ οἱ σκληρομένο ἐγκληματίας.

Στὴν εὐνοεῖδητη προσπάθεια ποὺ κάνει ὁ σ. δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μὴν προσέξει τὴ βαθύτητα ποὺ τὸν χαρακτηρίζει μετὰ τὸ νὰ ζητᾷ τὸ κακὸ ἔχι μόνο στις ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις του μὰ στὰ βαθύτερα αἷτια του.

Πόσο πληρέστερη θὰ ἦταν ὁμως μιά τέτοια ἀξιέπαινη προσπάθεια, ἂν εἶχε προχωρήσῃ ἀκόμα βαθύτερα. Ὡς αὐτὴ τὴ ρίζα, ποὺ βρίσκεται στὸ χωρισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν πνευματικὴ του ἀποστολὴ ἀπὸ τὸν Διαιουργὸ τοῦ καλοῦ καὶ στὴ διαπίστωσι πῶς μόνο ἡ ἐπιστροφή στὴν Πηγὴ τοῦ καλοῦ θὰ δώσῃ καὶ πάλι στὸν ἀνθρώπου τὴν ἀγάπην ποὺ τόσο ποθεῖ ὁ σ., τὴν ἀγάπην ποὺ θὰ ἐμπνέῃ τις σχέσεις των ἀνθρώπων, καὶ ποὺ θὰ ἐγγυηθῇ καὶ τὴ σωστὴ μεταχείρισι των παρεκτροπόμενων.

Ὅσο γιὰ τὰ νόθα παιδιά, γιὰ τὰ ὅποια ὁ κ. Mullins ζητᾷ ἰδιαίτην προστασία θὰ μπορούσε νὰχε προσέξει περισσότερο τὴ χριστιανικὴ συμβολή. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀναγνωρίζει (σελ. 34) πῶς τὸ κέντρο τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη, καὶ πῶς (σελ. 107-108) «ὁ Χριστιανισμὸς ἀναμφιβόλως ἐξέφωσεν τὴ θέσι των γυναικῶν καὶ των παιδιῶν γυναικᾶ ... καὶ ἡ ἐπιβρασί του ἔδωκεν ἐμπνευσι καὶ σταθερότητα στὴν οἰκογένεια». Στὸ σημεῖο αὐτὸ, ἔκει ποὺ θὰ περίμενε κανεὶς νὰ στραφῇ ὁ σ. ἀγαπαντισμένως ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἀσυνείδητα καὶ ἐγωϊστικὰ διαιουργοῦν τὴν τάξι αὐτῶν των δυστυχισμένων παιδιῶν,

ἡ ἔστω καὶ κατὰ των οἰκονομικῶν συνθηκῶν ποὺ ἐξωθοῦν στὸ κατάντημα αὐτὸ, ἐξέφωνα βλέπει τὸν σ., στὸ παραπὸν τοῦ ἀπάνω, νὰ καταφέρεται κατὰ τοῦ... Χριστιανισμοῦ γιὰ τὴν κατάστασι των νόθων παιδιῶν ποὺ εἶχαν καλύτερη (;) θέσι καὶ στὸ Μωαμεθανισμὸ ἀκόμα, ὅπου τὰ ἀδελφία προήρχοντο ἀπὸ 4 μητέρας.

Θὰ μπορούσε νὰ θυμηθῇ κανεὶς τὸ περὶ τῆς «θέσεως των ἐξωγάμων τέκνων» τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Ράμμου («Ἀκτίνες» 1947, σελ. 19) γιὰ τὰ μέτρα προστασίας ποὺ προσέβλεψε «ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανου ὁ ὁ, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν νομιμοποίησιν των ἐξωγάμων τέκνων, ἀπ' ἐνός μὲν διὰ τοῦ ἐπιγαμομένου γάμου των γονέων των καὶ ἀπ' ἑτέρου διὰ πράξεως τοῦ Αὐτοκράτορος» κλπ.

Μὰ, ἐκτός ἀπ' αὐτὸ, τὸ ζήτημά μας εἶναι πῶς θὰ προστατευθῇ ἔτσι ἡ γυναίκα καὶ τὸ παιδί, μέσα στὴν οἰκογένεια, ὥστε, τὰ νόθα παιδιά σιγά-νὰ λιγυσαθοῦν, μπαίνοντας κι' αὐτὰ στὴν προστασία τῆς οἰκογενείας, καὶ ἔχι πῶς ν' ἀνοίξουν οἱ πόρτες γιὰ νὰ περιέλθουν, στὴν τωρινὴ θέσι των νόθων, καὶ ὅσα παιδιά θὰ μπορούσαν νὰ βρεθοῦν σὲ νομίμο περιβάλλον.

Ἄν θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν γίνει περισσότερο γιὰ τὴν προστασία των παιδιῶν αὐτῶν; Μὰ, ὅταν καὶ ἄνθρωποι τόσο καλῶν διαθέσεων ἀκόμα, ὅπως ὁ Claude Mullins, παρεβάλλουν τέτοια παραγνώρισι στὸ ἔργο τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τοῦ ἀναγνωρίζουν τί προσέφερε...

Γιατὶ τὰ πράγματα πιά μᾶς φωνάζουν πῶς πρέπει νὰ ἀνοίξωμε τὰ μάτια στὴν ἀλήθεια, ἀφίνοντας τις ἐκκοίσεις ἡ ἀκούσιες παρανοήσεις ποὺ τόσο πολὺ ἐστοίχισαν στὸν ἀνθρώπου ποὺ θέλει νὰ βρῇ λύσι στὰ προβλήματά του.

Δ.Α.

*

Πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ (Politics and Morals) τοῦ Benedetto Croce. Ἀγγλικὴ μετάφρασις τοῦ Salvatore Castiglione).

Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸν διάσημο Ἰταλὸ κοινωνιολόγο καὶ γνωστὸ ἀντίπαλο τοῦ Μουσσολίνι, Benedetto Croce. Εἶναι μιά σπουδαία κοινωνιολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ μελέτη καὶ περιτραφέτασι: στὸ ζήτημα των οὐχέσεων πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς. Ὁ τρόπος ποὺ ἐκθέτει τις ἀπόψεις του ὁ σ. εἶναι τελείως ἀντικαιμινικός καὶ ἀπροκατάλητος, χωρὶς κανένα φανατισμὸ. Ἄν καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ, μπορούσαμε νὰ ποθεῖ, ἐνδιαφέρει κυρίως τὸν εἰδικευμένο στὰ κοινωνιολογικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα ἐπιστήμονα, ἐν τούτοις περιέχει πολλὰ σημεῖα ἀξιοπρόσεκτα γιὰ κάθε χριστιανὸ ἐρευνητῆ.

Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ σ. μᾶς ὑποδεικνύει πόσο παράλογος εἶναι οἱ γνώμες ὅτι ἡ πολιτικὴ σὴν μέθοδος εἶναι «ἀναγκαῖον κακόν» ἔστω κ' ἂν τὸ κακὸ πολλὰς φορές «τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀγαθοῦ» κι' ἀκόμη πόσο παράλογο εἶναι ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ δημοσία καὶ ἄλλη ἡ

ιδιωτική ἠθική. Αὐτοὶ ποὺ ἐφαρμόζουν αὐτὰ τὰ ἀξιώματα καταντῶν στὸ τέλος τῶν κατηγορηθῶν τὸ Θεὸ ὅτι τοὺς ἔφερε σὲ τόσο δύσκολη θέσι ὥστε ν' ἀναγκασθοῦν νὰ τὰ ἐφαρμόσουν.

Πολλὲς φορές ἀκούει κανεὶς τίς λέξεις ἰσότης, ἐλευθερία κτλ. νὰ χρησιμοποιοῦνται: ἀλλὰ οἱ ὅροι αὐτοὶ παραμένουν χωρὶς σημασία, χωρὶς τὴν ἐπίδρασι τῆς ἠθικῆς στὴν πολιτικὴ καὶ στὴν πολιτεία ποὺ τῆς δίνει τὴν πραγματικὴ ζωὴ. Ὁ σ. κατόπιν ὁμιλεῖ γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ὀλιστικοῦ πνεύματος στὸν τόμῳ τῆς κοινωνιολογίας, λέγοντας ὅτι καὶ στὴ σφαῖρα αὐτῆ παρατηρεῖται ἡ τῶσις παραμερισμοῦ τῆς ὀφθλῆς φιλοσοφίας καὶ εἰσαγωγῆς τῆς φθνήης φιλοσοφίας ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὰ πάθη καὶ τίς φαντασιοπληξίαι. Κι' ἔτσι καταντῶμα στὴ διάσπασι τοῦ συνόλου σὲ τάξεις καὶ πολιτεῦματα ποὺ τυπικὰ καὶ ὀνομαστικὰ, ὄχι ὀδοιαστικὰ, διαφέρουν μεταξύ τους. Καὶ καίνο ποὺ ἐνδιαφέρει δὲν εἶναι οἱ ἀφρηνημένοι τόποι ἀλλὰ ἡ συμπαγῆς πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ πραγματικότης.

Ὁ σ. ἔπειτα μελετᾷ τίς διάφορες πολιτικὰς θεωρίας τοῦ Machiavelli, τοῦ Rousseau κ.ά. Ὑποδεικνύει ὅλα τὰ ἀσθενῆ σημεῖα τῶν καὶ διαφωνεῖ σὲ ὅλα τὰ σημεῖα ποὺ ὁ ἠθικός παράγων δὲν λαμβάνεται ὡς ὄψιν. Ἡ πραγματικὴ ἱστορία, λέγει κατόπιν ὁ σ., εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἠθικῆς. Τοῦτο εἶχε ληρονομηθῆ κατά τὸν αἰῶνα τοῦ νεοουραλισμοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὀλισμοῦ. Τοῦτο ἔφερε τὴν κατάπτωσι τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως ποὺ ἐξηκολούθησε καὶ ὅταν ὁ ἱστορικός ὀλισμὸς ἐτροποποιήθη ἢ ἐν μέρει ἐγκαταλείφθη.

Ὁ σ. ὕστερα ἀπὸ μιὰ λεπτομερῆ ἐξέτασι καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἱστορία εἶναι ἡ πραγματικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀναφέρει ὅτι «οἱς ἐποχὰς ποὺ ἡ πίστις οὐλοθῆποτε μορφῆς κυριαρχεῖ, εἶναι ἐποχὰς εὐτυχίας, ἐνῶ ὅταν ἡ ἀπιστία οὐλοθῆποτε μορφῆς ὑπερισχῆαι γίνονται ἐποχὰς δυστυχίας».

Τὸ βασικὸ πρόβλημα τῶν καιρῶν μᾶς λέγει ὁ σ. εἶναι θρησκευτικὸ, καὶ ὄχι μόνον τῶν ἰδικῶν μᾶς ἀλλὰ ὄλων τῶν καιρῶν.

Τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα ἔχει δύο φάσεις: ἡ μία εἶναι ἡ φάσις τῆς πολιτικῆς καὶ ἡ ἄλλη ἡ τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως καὶ ἀνεργίας, ἡ ὁποία καὶ διαμορφώνει τὴν πρώτην. Αὐτὰ τὰ σημεῖα εἶναι τὰ πιὸ ἀξιοπρόσεκτα στὸ βιβλίον τοῦ Croce. Ἡ ὅλη μελέτη διακρίνεται: γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητά της καὶ γιὰ τὴν προσεκτικὴν ἀνάλυσι τῶν θεμάτων ποὺ πραγματεύεται.

Τὸ γενικὸν συμπέρασμα ποὺ ὁ σ. ἀφίνει νὰ διαφαίνεται στὸ βιβλίον τοῦ εἶναι ὅτι ἐκαίνο ποὺ παίττει τὸν μεγαλύτερον ρόλον στὴν πολιτικὴ εἶναι ὁ ἠθικός παράγων καὶ ὅτι χωρὶς αὐτόν ἡ πολιτικὴ δὲν γίνεται τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα εὐτελεῆς ὄργανον στὰ χεῖρα τῶν δημαγωγῶν.

Γ.Α.Π.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Τὸ περιοδικὸν The American Scholar δημοσιεύει ἀρθρον τοῦ Seward Hiltner με τίτλον: Θρησκεία καὶ Ὑγεία (Religion and Health).

Ἡ εἰσακτὴ ἐρμηνεία, γράφει ὁ Hiltner, τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἔκανε δυνατὴ τὴ σύγχρονη κατανόησι τῆς σχέσεως θρησκείας καὶ ὑγείας. Ὁ ψυχολόγος ποὺ ἐνδιαφέρεται: γιὰ τὴ μελέτη τῆς ὅλης προσωπικότητος, ὁ ψυχίατρος ποὺ θεωρεῖ, μᾶς: μὲ τὰ ἀσυνείητο, τὴ διάνοια καὶ τίς συγκινήσεις ὡς παράγοντας ποὺ ἔχουν ἐπίδρασι, ὁ χειρουργός καὶ ὁ παθολόγος ποὺ ἐμελέτησαν τοὺς ψυχολογικοὺς παράγοντας τῶν σωματικῶν καταστάσεων, οἱ φυσιολόγοι ποὺ ἐρευνοῦσαν τί συνέβαινε ὅταν ἐτίθεντο σὲ ἀνέργεια οἱ συγκινήσεις, αὐτοὶ οἱ ἐπιστήμονες καὶ ἄλλοι ἔβωσαν μιὰ καινοὴργία βάσι ἀπάνω στὴν ὁποία μπορεῖ νὰ μελετηθῆ καὶ νὰ κατανοηθῆ ἡ σχέσι θρησκείας καὶ ὑγείας.

Ἐστὲρα ἀπὸ τὴν ὀλιστικὴν ἱατρικὴν ποὺ εἶχε μιὰ ἀπλοϊκότητα ἱκανὴ νὰ προξενήσῃ φρίκη σὲ ἓνα σύγχρονον φυσικόν, ἤρθαν οἱ σύγχρονοι ἐπιστήμονες νὰ μελετήσουν τὸν πραγματικὸν ἄνθρωπον. Δείγματα τέτοιων ἐπιστημονικῶν μελετῶν μᾶς δίδουν συνεχῆς τὰ ἐπιστημονικὰ τῶν ἀρθρα κί «Ἀκτινες» καὶ ἰδιαιτέρως τοῦτο τὸ ταῦχος, μὲ τίς ἐργασίας τοῦ καθηγητοῦ Μ. Γερουλάνου, ποὺ μᾶς βοηθοῦν νὰ καταλάβωμε καλύτερα τὴ σχετικὴ ἐπιστημονικὴ κίνησι στὸ πεδίο αὐτό. Ἐνα βασικὸν συμπέρασμα ἔχει γιὰ τὸ θέμα μᾶς πρωταρχικὴ σημασία: ἡ συμπεριφορὰ καὶ τὰ αἰσθήματα ἔχουν μεγάλη, καλὴ ἢ κακὴ ἐπίδρασι στὸν σωματικὸν ὀργανισμόν, πράγμα ποὺ ἔχει ὡς συνέπεια τὴν ἀρρώστεια ἢ τὴν ὑγεία. Αὐτὸ τὸ ἀξιοσημείωτο γεγονός ἔχει τόσο κατανοηθῆ ποὺ ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν θέμα τοῦ περιοδικοῦ «ψυχοσωματικῆς ἱατρικῆς».

Οἱ ἱατροὶ καὶ ψυχολόγοι ἐρευνηταὶ λένε τώρα ὅτι ἀσχολοῦνται νὰ ἀνακαλύψουν τὸ πρῶτον, τὸ εἶδος καὶ τὸν τρόπο ποὺ ἐπιδρῶν οἱ διάφορες ψυχολογικῆς πραγματικότητες στίς σωματικὰς καὶ ἀντιθέτως.

Σήμερα ἀρχίζου νὰ ἐμφανίζονται λίγοι ἐργάται ποὺ μποροῦν νὰ συνεργασθοῦν μὲ ἄλλους ἐπιστήμονας στὴ μελέτη τῆς ἐπιδράσεως τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, τῆς θρησκευτικῆς πράξεως, καὶ γενικὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, στὴν ὑγεία. Ἄλλὰ οἱ κληρικοὶ χρειάζονται συνδρομὴ ἀπὸ τὰ ἱατρικὰ καὶ ψυχολογικὰ τμήματα τῶν πανεπιστημιακῶν νοσοκομείων καὶ κέντρων ἐρευνῶν.

Ὅταν σὲ ἓνα νοσοκομεῖο συνεργάζεται στενὰ ἓνας κληρικός μὲ τὸν γίατρον καὶ συγκεντρῶνει τὴν προσοχὴν του στοὺς ἀσθενεῖς ποὺ χρειάζονται καὶ θέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του, ἓνας κληρικός ποὺ γνωρίζει πῶς νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀρρωστον νὰ χρησιμοποίησῃ τὰ θρησκευτικὰ του ἐφόδια γιὰ νὰ ἀνακουρισθῆ ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀνησυχία καὶ παράλληλα μ' αὐτὸ νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ἀνακτήσῃ

τὴν ἐμπιστοσύνη, τότε μπορεῖ κανεὶς νὰ δῇ μὲ ποῖο τρόπο συνδέονται ἡ θρησκεία καὶ ἡ ὑγεία μὲ τὰ καθήκοντα τοῦ κληρικοῦ.

Ἐνα ἄλλο πεδίο συμβολῆς τῆς θρησκείας στὴν ὑγεία εἶναι αἱ ἱατρικαὶ ἀποστολαὶ ποῦ δὲν ἤσκησαν μόνο τὴν ἱατρικὴν περίθαλψιν ἀλλὰ τὴν ἐδίδαξαν καὶ ἐπεξέτασαν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς.

Ἡ τελευταία παγκόσμια συνδιάσκεψις τῶν ἀποστολῶν στὸ Madras τῶν Ἰνδιῶν ἐξέθεσε τὸ 1938 τὴν ἀκόλουθη δήλωσις: «Στὴ σχέσις θρησκείας καὶ ὑγείας βρίσκεται μιά ἐπιτακτικὴ κλήσις γιὰ πρωτοπορεία. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς τῶν νοσοκομείων θὰ ἐνισχυθῇ ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν ἐδικῶν ἐκπαιδευμένων προσώπων ποῦ θὰ ἀναζητοῦν τὴν οἰκονομικὴν, κοινωνικὴν, ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν κατάστασις καθὲς ἀσθενοῦς γιὰ νὰ δοθῇ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ βοήθεια μὲ τρόπους προσαρμοσμένους εἰς ἐδικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀτόμου καὶ ὅταν βρίσκειται στὸ νοσοκομεῖο καὶ κατόπιν. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ νοσοκομεῖο θὰ γίνετο ἕνα κέντρο στὸ ὅποιο μὲ τὴν ἐρευνα τῆς πνευματικῆς καταστάσεως θὰ μπορούσε νὰ βοηθήσῃ στὴν πλήρη ἀνάρρωσις...»

Καὶ ὁ ἀρθρογράφος καταλήγει: Δὲν μπορούμε νὰ «χρησιμοποιήσουμε» τὴν θρησκείαν γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὴν ὑγείαν. Ἄλλὰ ὅσο περισσότερο κατανοήσουμε ὅτι ἡ σάσις μας, οἱ ἀξίες μας καὶ ἡ ἀντιμετώπισις τῆς σημασίας τῆς ζωῆς ἐπηρεάζουν τὴν ὑγείαν μας, τόσο βαθύτερα θ' ἀντιληφθῶμε, πῶς χωρὶς θρησκείαν ἡ ὑγεία θὰ εἶναι τοῦλάχιστον ἀτελής. Μποροῦμε νὰ εἴμαστε ἀρρωστοὶ ὄχι μόνο ἀπὸ μικρόβια ἢ πληγῆς ἀλλὰ ἐκὼν ἀπὸ ἑλλειψὶς πίστεως στὴ δικὴν μας ἀποστολὴν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Γιὰ νὰ εἴμαστε καλὰ δὲν μᾶς φθίνει ἡ χειρουργικὴ, ἡ παθολογία καὶ ἡ ψυχιατρικὴ, μᾶς χρειαζεται καὶ ἡ Πίστις.

*

Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς ψυχικῆς ὑγείας τώρα τελευταία, σὲ μιά συγκέντρωσι γιὰ τὸν ἑορτασμό τῆς ἐπιτακτικῆς ἐπετειοῦ τοῦ Νοσοκομείου Bethlem Royal at Buckingham, μιλώντας ὁ κ. Ralph Assheton, μέλος τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων, ἔκαμε ἐκκλήσιν γιὰ μιά στενωτέρη συνεργασία ἀνάμεσα στὸς δύο αὐτοῦς κοινωνικοὺς παράγοντας. «Ὁ κόσμος», ἐξακολούθησε ὁ κ. Assheton, «ὑποφέρει τελευταία τρομερὰ, καὶ ἀπὸ ἕλικὴν καὶ ἀπὸ πνευματικὴν ἀποψιν. Ἐπάρχει ἕνα αἰθερμα χρεωκοπίας, ποῦ ὅσοι ὑποφέρουν δὲν ἀντιλαμβάνονται, πῶς ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι ἡ πνευματικὴ τους ζωὴ παραμελήθηκα, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ τους δίψα εἶναι μεγάλη. Εἶναι δυνατόν νὰ ἔλθῃ μεγάλη πνευματικὴ ἀφύπνισις. Ὅταν θὰ γλυκοχαρῆσῃ αὐτὴ ἡ ἐλλογμένη ἡμέρα, θὰ παρουσιασθῇ μιά ἀντίθεσις ταῖς, ἀπὸ αὐτὴν ποῦ ἐπικρατεῖ σήμερον καὶ ποῦ ἀξάνει τὴν διανοητικὴν σύγχισιν. Θὰ γίνῃ πάλι ἀντιληπτό, ὅτι τὸ «νὸς διγής» ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς». Ὁ κ. Assheton ἐπέειπε:

ὅτι κάποτε θὰ γλυκοχαρῆσῃ αὐτὴ ἡ ἡμέρα, στὴν πατριδα μας ὅμως ἔχομε τὸ εὐτύχημα, ὅτι, γιὰ πολλοὺς, τὸ γλυκοχάραμα αὐτὸ ἔχει καὶ ὄλας ἀρχίσαι.

*

Τὰ ἀγγλικὰ φύλλα γράφουν, ὅτι στὸ Bolton's Theatre τοῦ Λονδίνου, στὸ South Kensington, ἐπαίχθηκα μὲ πολλὴ ἐπιτυχία ἕνα χριστιανικὸ ἔργο τοῦ Ernest Milton μὲ τὸν τίτλο «Μαρία ἢ Μαγδαληνὴ». Ὁ μῦθος τοῦ ἔργου πλέκεται γύρω στὴ σύγκρουσι ποῦ ἐγένετο ἀνάμεσα στὸν Κύριο καὶ μιά ομάδα ἀπὸ «πολιτισμένους» καὶ φευτικούς τύπους, ποῦ ἐθρῖσκον καταφύγιον στὸ πνεῦμα ἐνὸς ρωμαίου ἀξιωματικοῦ στὰ Μάγδαλα. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ θέμα, μὲ πνευματικὴν διάλογον καὶ μὲ πολλὴ τέχνη καταφέρνει ὁ κ. νὰ ζωντανέψῃ πολλὰ ἀπ' τὰ σημερινὰ πνευματικὰ ζητήματα.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

Στὴν «Ἑλληνικὴ Ἔνωσις» τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔδωκα τελευταία, μίαν ἐπιτυχημένην διάλεξιν ὁ καθ' ἡγήτης κ. Γεωργίου Παναγιωτίδου, μὲ θέμα: «Νίτσο, ὁ τραγικὸς δράματιστὴς τοῦ Ὑπερανθρώπου». Ἰσοῦ μίαν περίληψιν τῆς ἐμιλίας αὐτῆς, ποῦ παρουσιάζει ὄντως, γενικώτερον ἐνδιαφέρον.

Ὁ Νίτσο, ποῦ χρῆσιμεύει σάν θεωρητικὸς ἀπολογητὴς τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ καὶ εἶναι ἠθικὸς αὐτουργὸς τοῦ τελευταίου πολέμου — καὶ γιὰτὶ ὄχι καὶ τοῦ πολέμου τοῦ 1914-1918; — εἶναι ἀνάγκη νὰ κριθῇ, νὰ δικαιωθῇ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τίς ἀνθρώπινες συνειδήσεις γιὰ τὰ δάκρυα ποῦ ἔφερα στὸν κόσμο. Εἶναι ἀνάγκη τὰ κρίνονται ὅλας οἱ ἀρνητικὲς κοσμοθεωρίαι καθὲς φορὰ ποῦ δοκιμάζονται στὴν πράξιν. Ἀπὸ τίς συμφορὰς ποῦ προκαλοῦν, ἄς βγαίῃ τὸ ὑλάχιστον ἡ ἐπιβλεπὴ καὶ καθοδηγητικὴ αὐτῆς κρίσις.

Ὁ Νίτσο εἶχε γίνῃ τὸ εἶδωλον καὶ ὁ μάγος τῆς γερμανικῆς νεολαίας, ποῦ τὴν ἐγοήτευσαν τὰ ἔργα του, καλοστολισμένα μὲ τὰ λούλουδα τῆς λογοτεχνικῆς χάριτος.

Ἦταν παιδί πάστορος, ἄπλοῦ καὶ ταπεινοῦ χριστιανοῦ. Ἐμαζάλως μέσα στὸ προσοβυτέρειον, σὲ μαγευτικὴ τοποθεσία. Ἦταν ρεμβώτης, σιωπηλὸς συγκεντρωμένος στὸν ἑαυτὸ του καὶ ὑπερβολικὰ ἐκείσθητος, πρᾶγμα ποῦ σ' ὀλη του τὴ ζωὴ ἐξήσκησε ζωηρὴ ἐπιρροὴ ἐπάνου του. Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς ἡλικίας του ἦταν ἡ θρησκευτικὸς τῆς του. Τότε ποῦ ἐπίστευε, ἡ θρησκεία τὸν ἐγοήτευε. Καὶ στὴν κατοπινὴν του ζωὴ οἱ καμπάνες ἐμπνοῶσαν μέσα του, κατὰ τὴν ὁμολογίαν του, πολλὰς ἱερὰς ἀκωνήσεις καὶ πόθους. Πολλὰς ἀγῶνας χρειάσθηκα μέσα του, γιὰ νὰ ἐσπρξίωσῃ τὴ θρησκείαν ἀπ' τὴν καρδίαν του. Πρᾶγμα ποῦ ἐλότεια δὲν τὸ κατάφερε.

Ἦταν φιλομαθὴς. Ἀπὸ ἡλικίας δέκα χρόνων εἰχθηκα στὴν ἐκμάθησιν καθὲς τέχνης καὶ ἐπιστῆ-

μης Ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴ μάθησι καὶ ἡ κατοχὴ πολλῶν γνώσεων ἐγέννησαν στὸν ἐπιρρεπῆ χαρακτήρα του τὴν ἀλιζονεία. Καὶ ἡ προσπάθειά του νὰ παρουσιάξῃ πρωτότυπες ιδέες καὶ ἀπόψεις τὸν ἔκαναν ἀσταθῆ, διαρκῶς ἀπαρνούμενο τὴς προηγουμένως ἀρχές του. Εἶχε τὴν οἰκοδομικὴ καλλισθησία, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνοστικὸ τῆς καταστροφῆς.

Ἐταλάντευθηκε μεταξύ τῆς φιλοσοφικῆς ἀπειθοβίας τοῦ Σοπενχάουερ καὶ τῆς μουσικῆς νευροπαθείας τοῦ Βάγνερ. Παρουσιάζει: ἕνα κρᾶμα τραγικὸ «σκληρότητος καὶ τρυφερότητος», μυστικοπαθείας καὶ θεϊκισμοῦ. Κατηγορεῖ τὸν Σωκράτη καὶ τοὺς μαθητὰς του ποὺ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἠθικῆς, μὲ τὴ διακρίσει τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ, δικαίου καὶ ἀδίκου, ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ, ζητοῦν τὴν χαλιναγωγήσει τῶν ὀντων τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ «κακὸ» αὐτὸ κορυφώθηκε ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸ μὲ τὸ ἀδυσώπητο κήρυγμα του κατὰ τὸν ἀνθρώπων παθῶν.

Οἱ χριστιανοὶ εἶναι, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Νίτος, οἱ χειρότεροι ἄχθροι τῆς ζωῆς, γιὰ τὴν θέλουν ἀπῆλλαχμένη ἀπὸ τὰ ἐνοστικὰ καὶ τὰ πάθη ποὺ συνιστοῦν τὴ φυσικὴ ζωῆ, τὴ ζωῆ! Ἀποτινάζει λοιπὸν τοῦ ζυγοῦ τῶν παραδόσεων, τῆς ἠθικῆς... Ἐνστατικὰ νὰ καλλιεργηθοῦν τὰ φυσικὰ ὀρμήματα, ἡ δόξα, ἡ φιλαργυρία, ἡ ὠμότης, ἡ σκληρότης. Καὶ τὸ κατάντημα δὲσαν αὐτῶν: Ὁ «ὑπεράνθρωπος». Ὁ ὀπτικοιστῆς τοῦ τέτοιου ὑπερανθρώπου λέγει: «Ὅλη ἡ ζωῆ εἶναι κλεισμένη μέσα στὴ γνωστὴ μας πραγματικότητά. Ἄς φροντίσει λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς κανένα διαταγμὸ, ν' ἀναπτύξῃ ὅλη τὴ δυναμικότητά τῆς ζωῆς του, ν' ἀσκήσῃ ὅλη τὴν κυριαρχικὴ του βούλησιν, χωρὶς νὰ σκοτίζεταί γιὰ καμμίαν ἠθικὴν».

Εἶναι τραγικὸς ὅταν δογματίζει: «Οἱ δυνατοὶ δικαιούνται νὰ παχαίνουν μὲ τὴ σάρκα τῶν ἀδυνάτων... Μονάχα οἱ δυνατοὶ λογαριάζονται... Ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ σταματᾷ μπρὸς στὴν ἠθικὴ. Ἡ καθιερωμένη ἠθικὴ εἶναι μιά μορφὴ βειλίας. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐαναγίγῃ σκληρὸ καὶ ἄγριο ζῷον. Ἡ σκληρότης εἶναι ἀρετὴ καὶ ἡ συμπόνεια ἡ χειρότερη ἀπ' ὅλες τὴς κακίας. Καθὼς τ' ἀρπαχτικὰ σαρκοφάγα θηρία κατασπαράζουν καὶ κατατρώγουν τὰ τρυφερὰ ἀνάκκια, ἔτσι πρέπει νὰ φέρωνται οἱ δυνατοὶ ἄνθρωποι πρὸς τοὺς ἀδυνάτους καὶ τοὺς ταπεινοὺς. Ὅτε διαταγμὸ ὅτε μεταμέλεια νὰ αἰσθάνεσαι Ἐσθρα, πῶς ὅλα εἶναι θεμιτὰ ἐκτὸς τῆς ἀδυναμίας».

Αὐτὴ εἶναι ἡ περίφημη κοσμοθεωρία τοῦ Νίτος ποὺ ὅτε κἀν πρωτότυπη δὲν εἶναι. Ὅπως εἶπε ὁ κ. Γ. Παναγιωτίδης «ὁ φιλόσοφος καὶ ποιητῆς μᾶλλον Νίτος, ὅταν ἕνας ράπτῃς ἐπιτηδαιος, μεταμόρφωτος μὲν ἀρπαχτικῆς ἀντίληψιν γιὰ τὴ ζωῆ, περιβάλλοντάς τὴν μὲ καινούργιο κοσμοῦ, πολυτελῆς καὶ καλλιτεχνικῆς. Πρῶτα οἱ ἀρχαῖοι σοφισταὶ λίνσαρκαν στὸν κόφον τὴν κατάρχησιν καὶ διακρίσεως μεταξὺ δικαίου καὶ ἀδίκου, καλοῦ καὶ κακοῦ... Ὁ Πλάτων στὸν «Γοργία» παρουσιάζει τὸν σοφιστῆ

Καλλικλῆ, μακρυνὸ πρόδρομο τοῦ Νίτος, ν' ἀποφαινεται, ὅτι ἡ ἀξίωσις τῶν δυνατῶν νὰ ἔχουν πλεονεκτικὴ θέσι: ἀπάναντι τῶν ἀδυνάτων εἶναι πολὺ φυσικὴ καὶ μόνο κατὰ συνήθηκην ἐπικράτης νὰ θεωρῆται ὅταν κἀντι ἀδίκου καὶ αἰσχροῦ...

Ἄς ἔλθουμε τώρα στὸ ποῖα θὰ εἶναι ἡ σκοπιμότης τοῦ «ὑπερανθρώπου». Δὲν θὰ παρέλθῃ καὶ αὐτὸς ὅταν θνητὸς; Δὲν θὰ τὸν ἐκμηθεύσῃ ὁ θάνατος; Σὰ τί θὰ εἶναι χρήσιμος, ἀφοῦ στὸν κόσμον θὰ ἐπικρατήσῃ τὸ ἐγὼ καθενὸς καὶ ἡ συντριβὴ τοῦ ἀδυνάτου; Γιὰ τὴν νὰ γίνῃ κανεὶς ὑπεράνθρωπος ἀφοῦ ἡ τὴν τὸν δὲν θὰ εἶναι διόλου καλύτερη ἀπ' τὴν τὸν τοῦ κοινῶ θνητοῦ;

Οἱ ἀντιφάσεις καὶ οἱ ἀσυνέπειες στὴ Νιτωϊκὴ κοσμοθεωρία δὲν εἶναι κἀντι τὸ σπάνιο. Ἄν κριθῆ ὁ Νίτος μὲ ἀστυρότητα, δὲν δικαιούται φιλοσοφικῆς παραμηνῆς. Γιὰ τὴν λογικὴ τάξι καὶ συνάρτησι μὴν περιμένετε, ὅτε σταθερὴ γραμμὴ καὶ κατεύθυνσι συγκριτικῆς. Ἡ μόνη κατεύθυνσις του εἶναι ἡ ἀνατροπὴ, ἡ καταστροφὴ. Αὐτὸς εἶναι ὁ πατέρας τοῦ «ὀμπεραλισμοῦ» καὶ ὁ ἠθικὸς αἰτουργὸς τῶσαν διακρῶν.

Πρῶτος αὐτὸς ὁ Νίτος γέυθηκε τοὺς καρποὺς τῆς θεηρίας τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὁ ἴδιος παρωμοιάζει τὸν ἑαυτοῦ τοῦ «μὲ ἄνθρωπο ἀδύνατον, παραξικλιμένο μέσα σὲ χίλιες ἀναμνήσεις καταπονημένο ἀπὸ ἀσκήματα πλήγματα, νὰ τουργεῖται μέσα σ' ὅλα τὰ ἐξορῶρια, πνιγμένος μέσα στὰ δικὰ του δίκτυα, δῆμιος τοῦ ἑαυτοῦ του». Λέγει ἀκόμα ὁ ἴδιος ὁ Νίτος «ἐργάζομαι στὸ δικὸ μου ἐγὼ ὅταν μέσα σὲ μιά σπηλιὰ, σκάψω ὁ ἴδιος ἄλλοῦρά μου καὶ ἀνοίγω τὸν τάφο μου». Χαρακτηριστικῆς ἔμλογισ. Κρυφὰ δράματα! Ὁδύνας ψυχικῆς!... Συμπονέστα τὸ δυστυχισμένο ἄνθρωπο! Λυπηθῆτε αὐτὸν ποὺ κήρυξε ἀντίθετα πρὸς τὴν συμπόνειαν, στὴν ἀγάπην, στὴν καλωσύνη!

Τοὺς ἀληθινούς ὑπερανθρώπους ὅποιος ἐνδιαφέρεται νὰ τοὺς εἴρῃ, ἄς τοὺς ἀναζητήσῃ ἄλλοῦ: Μυριοπληθῆ παράταξι: ὑπερανθρώπων θὰ ἴδῃ στὸ Χριστιανικὸ περίβολο: εἶναι οἱ ἅγιοι. οἱ ἔμλογηταί, οἱ μάρτυρες!

X. Δ.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΙΣΙ

Ἄξιοσημείωτη εἶναι ἡ στροφὴ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν, ἔσσαν κατὰ τὴν διαρκῆσαν τοῦ τελευταίου πολέμου, ὅσον κυρίως εἰς τὴν μεταπολεμικὴν ἐποχὴν. Τὴν διακρίβωσιν αὐτὴν εἶναι εὐκολὸν νὰ τὴν κἀν ἕνας ἀμερόληπτος παρατηρητῆς, ὅταν θὰ θελήσῃ νὰ παρακολουθήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὴν κίνησιν τῶν ναῶν τοῦ Παρισιοῦ καὶ ἰδιαίτερως τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποῖον τῶν ἐσπερινῶν Κυριακάτικων κηρυγμάτων εἰς τὴν Notre-Dame de Paris. Αἱ ὀμιλίαι τοῦ π. Riquet διὰ τὰς ὁποίας πολλοὶ ὀσοβαροὶ ἐφημερίδας τῶν Παρισίων, ὅπως τὸ Figaro, τὸ Monde, ἐγράφαν τὰ καλλίτερα σχόλια, περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὸ θέμα, ὁ χρι-

σιανός ἐνώπιον τῆς ζωῆς «Le chrétien face à la vie». Εἶχα τὴν εὐτυχίαν νὰ παρακολουθῶ σὺν ἡμέτερον μίᾳ ἀπὸ τὰς ὥραιας αὐτὰς ἐμιλίας, καὶ εἶμαι κατὰπληκτος ἐνώπιον τοῦ τεραστίου ὄγκου τῶν ἀκρατῶν. Ὀλόκληρος ὁ κόσμος, ὁ ὁποῖος χωρεῖ γιλιὰς πιστῶν, ἦτο πλήρης ἀσφυκτικῶς καὶ παντοῦ διέκρινε φρονηματίας νέων, φοιτητῶν, ἐργατῶν, στρατιωτῶν, ν' ἀποτελοῦν τὴν πλειονότητα τῶν ἀκρατῶν τοῦ ἐγγλότου Ἰσροκήρυκος. Σημειωτέον ὅτι αἱ ἐμιλίας τοῦ πατρὸς κίχεται μεταδίδονται διὰ τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ Παρισίων καὶ ἐκδίδονται εἰς ἑκατομῦρια μικρὰ φυλλάδια, τὰ ὅποια ἀντὶ ὃ φράγκων, κυκλοφοροῦν εὐρύτατα εἰς ἐλόκληρον τὴν Γαλλίαν.

M. K.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Γ. Μουτ. Χανιά. Διαβάσατε νεοελληνικὴν ποίησιν. Πρό παντός διαβάσατε τὸν μέσα σας κόσμον. Μακριὰ ἀπὸ μυστικοποιήσεως. Ἡ χριστιανικὴ κώησις πρέπει νὰ εἶναι διαυγῆς ὡς κρούταλλο. — κ. Α. Π. Φ. Φοιτητὴν. Θεσσαλονικὴν. Ἔτσι εἶναι. Ἡ χριστιανικὴ λογοτεχνία εἶναι κατ' ἐξοχὴν ρεαλιστικὴ «προσγεινωμένη» εἰς τὴν πραγματικότητα, διὰ τὴν ὁσην εἴπαιτα τὸ πτερόν ποῦ θὰ τὴν ἀνεβάρουν ψηλα. — Αὐτὸ μὲν λέγουσιν τὰ μνημόνια τῶν μεγάλων λογοτεχνῶν ποῦ στρέφονται σήμερα πρὸς τὴν Παιτιν. — Στράτ. Εὐάγγ. Μπακ. Σ. Γ. Γ. 914δ. Χαίρομεν ἰδιαίτερον δι' ὅσα μᾶς γράφετε καὶ εὐχόμεθα ἡ ὄρθη πίστις σας νὰ εἶναι ἐδερνετικὴ καὶ διὰ τὸ περιβάλλον σας. Ἐχετε τὴν ὁκαιρίαν νὰ βοηθῆτε καὶ ἄλλους ὅπως ὁσὲ βροθηθεῖ τὸν περιοδικόν. — κ. Σ. Μαν. Δράμα. ν. Τα ποιήματα σας ἔχουν καὶ καλὰ στοιχεία, ἀλλὰ καὶ κοινοτυπίας καὶ βραϊκῶς ἐλλειψείας. Ἡ τεχνικὴ σας ὕπερβει. Ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ ἐπιρροαίης κακοῦ ρωμαντισμοῦ. Συνεχίσατε. — κ. Γ. Π. Κυπαρισσία. ν. Προσέβαθτε νὰ ἐκφράξετε οὐσιαστικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ σας κόσμου. Ἀπεφύγετε τὰ «γυμνὰ» θέματα. — Στράτ. Μπακ. Σ. Γ. Γ. 902β. Τὸ «Χωρὶς σκοπὸν» μαρτυρεῖ ὅτι ἔχετε ποιητικὰς ἰκανότητας. Χρειάζεται, ὅμως, νὰ ἐπιμένετε ἀκόμη. Τώρα ποῦ ἡ ζωὴ σας δὲν εἶναι πιά «χωρὶς σκοπὸν», πρέπει νὰ ἐκκαθαρίσατε φρονημένα πράγματα μέσα σας. Τραγουδοῦσα μὲ δύναμιν τοὺς δραματισμοὺς καὶ τὰς πραγματικότητας τῆς καινούργιας ζωῆς. — κ. Ἀγγ. Ρηγ. Ἐνταῦθα. Ἐὰν χρειασθῆτε νὰ προσέτετε περισσότερον. Τα ποιήματα σας ὀστερον καὶ εἰς τὴν «μορφὴν» καὶ εἰς τὸ «περιεχόμενον». Ὅσον ἄφορᾷ τὴν ποίησιν, νὰ γράφετε λίγα, νὰ σκίζετε πολλά, νὰ βιάζεσθε νὰ δημοσιεύετε ἐλάχιστα. — δίδας. Ἐμη. Α. μ. Πάτρας. Ἐλαβόμεν καὶ τὸς νεώτερας συνεργασίας. Συνεχίσατε. Ὁ ὄμιλος τῆς χριστιανικῆς λογοτεχνίας, ὅπως καὶ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, εἶναι ἀνηφορικὸς διηγηθῆτε, τραγουδοῦσα κατὰ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σας πειραν ζωῆς. — δίδας. Τ. Φωτ. Ἄν. Γίζιν. Ἐνταῦθα. Μᾶς συνεκίνησαν τὰ γράμματά σας καὶ περιμένομεν τὴν συνέ-

χίαν εἰς τὸν δρόμον ποῦ ἐξαράξατε. Ἐχετε πολλά νὰ κάμετε εἰς τὸ περιβάλλον σας. — κ. Θέμ. Χαρ. Πάτρας. Πρέπει νὰ κοπιᾶτε ἀκομῆ. Διαβάσατε. Προσέτετε τὴν δημοσίωσιν ἐσωτερικῆς ζωῆς. Καὶ ἡ ποιητικὴ μαθητείαν χρειάζεται καὶ σπουδὴν, τοῦλάχιστον ὅσον καὶ αἱ δευτεροβάθμιοι ἐξισώσεως. — Καν. Ἐλ. Μαρκ. Χαλάνδρι. Τὸ «ἀποκομμενὴ» ἐκράτηθη καὶ θὰ χρησιμοποιηθῆ. Εὐχαριστοῦμεν. — κ. Κ. Κωνστ. Τσανακῆ. Ἄλεξάνδρεια. Ἐλήθη ἡ συνεργασία σας. Εὐχαριστοῦμεν Σὰς γράφομεν ἰδιαίτερος. — κ. Π. Κρίν. Ναύπακτον. Μὲ χαρὴν σημειώσομεν τὴν πρόδοόν σας. Ἐχομεν ὅτ' ὄθιν καὶ τὰς δύο νεώτερας συνεργασίας. Τὸ ὅρος σας πρέπει νὰ γίνῃ ἀπλοῦστερον — στρ. Γεώργ. Ρούσ. Β. Σ. Γ. 902 Συγχαρητήρια διὰ τὸ «Χωρὶς Θεμέλια». Τὸ ζήτημα, τώρα, εἶναι ὅτι οἱ Χριστιανοί, καὶ μόνον αὐτοί, ἔχουν Θεμέλιον γὰρ νὰ «στερηώσων» ἔταν καλλίτερον κόσμον. Πισθὴ τιμῆ, ἀλλὰ καὶ ποσῆς ἐδίδωνται! — κ. Σ. Ἄναστ. Πειραιᾶ. Εὐχαριστοῦμεν. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς συνεργασίας σας, θὰ δημοσιεύθῃ κριτικὴ συνεργατοῦ μας. — Καν. Π. Μπέλλ. Πάτρας. Ἡ συνεργασία σας ἐλήθη καὶ ἐλπίζομεν ὅτι θὰ χρησιμοποιηθῆ ἐν καιρῷ. — δίδας. Μαιρ. Φωτ. Πειραιᾶ. Ἐὰν χρειασθῆ ἔργασια ἀκόμη. Φορτὸς «φιλολογικῶς» βραβαίνει τοὺς στίχους σας. Ἀπόλησις καὶ πάλιν ἀπόλησις! — κ. Δ. Σ. Ἐνταῦθα. Ἡ «Προσευχὴ» θὰ δημοσιεύθῃ, ἐλπίζομεν, προσέχως. Αἱ «ἄλλα» εἰς τὸ Χριστογεννητικόν εἶναι μόνον τυπογραφικὰ ἄβλαψα, διὰ τὰς ὅποιας καὶ λυπόμεθα. — κ. Χρ. Στυλ. Ζαχάρω. Ἐχομεν ὅτ' ὄθιν δύο ἐπιστολάς σας. Σὰς γράφομεν ἰδιαίτερος. — κ. Φιλ. Κάτο. Ἐνταῦθα. Ἐλήθη ἡ συνεργασία σας καὶ εὐχαριστοῦμεν. Ἰσως χρησιμοποιηθῆ εἰς τὸ πλαίσια μᾶς γενικότερας λαογραφικῆς ἔργασίας. — κ. Τ. Παπ. Περιστέρι. Τὸ «Καὶ ἄρθροι ἡ μέρα», ἐλπίζομεν νὰ δημοσιεύθῃ προσέχως. Χρειάζεται, βέβαια, ὄρισμένην «συμπλήσιν». Ὅστε νὰ γίνῃ περισσότερον συνεκτικόν. Παράστα ἀπὸ τὰ Γραφεῖα μας, Τρίτην ἢ Πέμπτην, 7-8 μ. μ. — στρ. Νίκ. Χρόν. Σ. Γ. Γ. 913. Περιμένομεν νεώτερα. Πολλὰ καλὰ καὶ ἡ νεώτερα συνεργασία σας ἔν καὶ κάτω «τῆ» ὄψησι» τὸ περιεχόμενον τῆς. — δίδας. Ν. Καζ. Θεσσαλονικὴν Σὰς γράφομεν ἰδιαίτερος. — Καν. Νάτ. Μακρ. Θεσσαλονικὴν. Διὰ τὸ διήγημα σας, περιμένετε, παρακαλοῦμεν, τὸ προσέχως τεύχος. — κ. Ντ. Χριστ. Θεσσαλονικὴν. Ἐλήθησαν καὶ τὰ νεώτερα. Ἐὰν ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προσέχως. — κ. Νισκ. Ἐνταῦθα. Ἀλίπει ἡ «ὀποβολή» ἀπὸ τοὺς στίχους σας. Διαβάσατε. Τὸ ποίημα δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι «ἔθεσις διανοημάτων». — κ. Ἄλ. Καρ. Ἐνταῦθα. Σὰς γράφομεν ἰδιαίτερος. Ἄναγνωστὴν Ἐνταῦθα. Αἱ «κρίσεις» περὶ τῶν ὁποίων γράφετε εἶναι γενικότερον ἀποτέλεσμα τοῦ ὀλιστικοῦ-μηχανιστικοῦ συστήματος καὶ ἀπαντοῦν εἰς καθὲ σύστημα μὲ τέτοιαν βάση. Ἡ μορφὴ ποιεῖται, ἀλλὰ ἡ οὐσία εἶναι ἡ αὐτὴ. Ἡ ἀτυχία τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ὅταν δὲν ἔχη πνευματικὸν βάθος. — κ. Ἡρ. Μαρ. Σοφάδες. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν συνεργασίαν σας. Εἶναι, ὅμως, ἔξω ἀπὸ τὸ ἐνδιόφροντα τῶν «Ἀκτίνων». — Ἰωάν. Ἐνταῦθα. Διὰ τὸ διήγημα τοῦ ζυγῆς, εὐχαριστοῦμεν. Ἐὰν ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προσέχως. — κ. Ἀπ. Σιώτ. Καβαλα. Σὰς γράφομεν ἰδιαίτερος.

Περιοδικόν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» — Ἐκδόσις Χριστ. Ἐνώσ. «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτου 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023 — Θεσσαλονικῆς: Ἄγ. Σοφίας 38. — Πειραιῶς: Τσαμαδοῦ καὶ Κολοκοτρώνη 67. — Ἰπσοῦνος: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία: Ποικίλης 5 Ἀθήναι. — Ἐτησίαν συνδρομὴ ὄρχ. 15.000, ἐξωτερικὸν ὄλλ. 3. — Προστ. τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομάλλη 176. — Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τυπ. «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α. Ε. (Τεχνικὴ Διεύθυνσις Ι. Μ. Σκαζίκη).